

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ORTAÇAĞ AVRUPASI'NDAKİ 'ÖTEKİ' İNANÇLAR VE
KATOLİK KİLİSESİNİN TUTUMU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Adem Berkay ÇİL

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Asude SOYSAL DOĞAN

TEMMUZ 2018

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Asude SOYSAL DOĞAN danışmanlığında Adem Berkay ÇİL tarafından hazırlanan “Ortaçağ Avrupası’ndaki ‘Öteki’ İnançlar ve Katolik Kilisesinin Tutumu” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../20..

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ortaçağ Avrupası’ndaki ‘Öteki’ İnançlar ve Katolik Kilisesinin Tutumu” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih

Adem Berkay ÇİL

İmza

ÖN SÖZ

Bu araştırmada ‘öteki’ inanç gruplarının farklı ve benzer özellikleri dikkate alınarak tanınması amaçlanmıştır. Ele alınan ‘öteki’ inanç gruplarının literatür içerisinde genellikle ayrı ayrı incelenmiş olduğu gözlemlenmiştir. Bir kaynak içerisinde toplanmış halinin literatürdeki bu eksikliği gidereceği düşünölmüştür.

Araştırma ile bağlantılı olan bilgilere ulaşılmada karşılaşılan güçlükler, ‘öteki’ inanç gruplarına ait kaynakların parçalar halinde olması ve yabancı kaynaklara ulaşılmasındaki birtakım zorluklardır.

Tez çalışması ve yüksek lisans eğitimimde bilgisi, tecrübesi ile bana yardımcı olan, sabrını esirgmeden görüşleri ile yol gösteren hocam ve danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Asude SOYSAL DOĞAN’a teşekkürlerimi sunarım.

Lisans eğitimimden bu yana bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, bu alana olan ilgimi destekleyen Sayın Doç. Dr. Resul AY’a ve yüksek lisans eğitimimi Kırıkkale Üniversitesinde yapmamı teşvik eden Sayın Dr. Öğr. Üyesi Orhan AVCI’ya en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak da beni bugünlere getiren, her zaman ve her koşulda yanımda olan, artarak devam eden sabır ve hoşgöröleri ile beni destekleyen, çocukları olmaktan gurur duyduğum kıymetli annem Fatma ÇİL’e, değerli babam Ahmet ÇİL’e ve manevi desteklerini esirgemeyen ablam Ebru ÇİL ve abim M. Burak ÇİL’e; en büyük destekçim ve sabır kaynağım olan sevgili eşim Damla ÇİL’e en içten duygularıyla sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ÇİL, Adem Berkay, "Ortaçağ Avrupası'ndaki 'Öteki' İnançlar ve Katolik Kilisesinin Tutumu", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018

Ortaçağ Avrupasında yoğunluk kazanan 'öteki' inanç gruplarının sapkın olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği üzerinde durulduktan sonra Hristiyanlığın ilk dönemlerindeki 'öteki' inanç gruplarına ait temsilcileri gnostik ve maniheizm akımının etkilerine değinilerek incelenmiştir. Kilise babalarının teolojik savunması ve ilk dönem ile ortaçağda konsiller vasıtasıyla 'öteki' inanç gruplarının mahkûm edilmesi üzerinde de durulmuştur. Daha sonra Ortaçağda Balkanlar'dan başlayarak Avrupa'nın diğer bölgelerinde de etkili olan ve bu inanç gruplarının yayılma alanı bulunduğu bölgelerin yapıları değerlendirilerek örgütlenmeleri üzerine bilgiler verilmiştir. Kilise, onları *heretik/sapkın* olarak tanımlamış ve kendisi başta olmak üzere topluma yönelttikleri 'tehdit'in yok edilmesi namına eskiçağ literatürünü canlandırarak mücadele içerisine girişmiştir. Mücadelenin ileriki safhasında bu 'öteki' inanç gruplarına karşı kilisenin toplumdaki nüfuzunu daha da sağlamlaştırmayı amaçlamasıyla seferler ve engizisyon ile gerçekleştirdiği eylemler konu edilmiştir.

Anahtar Kelime: Heretik, gnostisizm, maniheizm, ortaçağ, engizisyon, konsil

ABSTRACT

CİL, Adem Berkay, " 'Other' Beliefs in Medieval Europe and Attitude of the Catholic Church", Graduate Thesis, Kırıkkale, 2018

Representatives of the 'other' belief groups in the early periods of Christianity were examined by referring to the effects of the gnostic and maniheist movement, after focusing on the heritability of the 'other' belief groups, which gained intensity in medieval Europe. The theological advocacy of the fathers of the church and the condemnation of 'other' belief groups through medieval consuls in the early period and the early period were also emphasized. Later, in the Middle Ages, information was given on the organizing of these belief groups, which are effective in other regions of Europe, starting from the Balkans, by evaluating the regional structures found by the spreading groups. The Church has embarked on a struggle by defining them as heretic / heretic and reviving the ancient literature with the aim of destroying the threats to which they are directed. At the later stage of the struggle, the actions taken by the churches in order to further strengthen their influence in society against these 'other' groups of beliefs, expeditions and inquisitions were discussed.

Keywords: Heretic, gnosticism, maniheism, medieval, inquisition, council

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
Giriş (Kavramsal Tartışma).....	1

1. BÖLÜM

KİLİSE İNANCI VE TEOLOJİSİ

I. Kilise Babalarının Fikri	3
A. Kilise Babaları Dönemi	3
B. Gnostisizm ve Mani İnanç	7
II. Konsiller	19

2. BÖLÜM

'ÖTEKİ' İNANÇ GRUPLARI

I. Bogomiller	23
II. Katharlar	29
III. Cadılar	41
A. Cadı Kimliği	41
B. Cadı İnançının Gelişmesi	45
C. Cadıların Büyü Pratikleri	47

3. BÖLÜM

KİLİSENİN OPERASYONEL FAALİYETLERİ

I. Seferler	51
II. Engizisyon	61
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA	72

GİRİŞ (KAVRAMSAL TARTIŞMA)

Ortaçağda heretizmin ve heretikliğin ‘resmi’ bir tanımına dair genel kabul gören yaklaşım, engizitörler tarafından yapılan tanımlarla sınırlı kalma eğilimindedir. Yunanca ‘hairesis’ten türeyen heretik kelimesi ‘seçme, seçim, seçilmiş kişi’ manasına gelse de anılan dönemde kilise heretizmden, Katolik inancının bilinçli olarak reddini ve girilen yanlış yolda ısrarlı bir çabayı anlamaktadır. Heretik ise, her ne kadar Katolik kilisesince vaftiz edilmiş olsa da, daha sonra kutsandığını açıkça reddeden sapkındır.¹ Bu görüş Katolik Kilisesi’nin toplumdaki egemen güç oluşunu, o zamanki coğrafyada dahi *Catholic* (Evrensel) olma, halkın Kilise’ye ‘kendini verme’ (*religio*)² yolundaki çabalarını bize anlatmaktadır. Çünkü Kilise kaidelerine ters düşmek, heretik/sapkın olarak damgalanmaya sebeptir.

‘Öteki’ inanç gruplarının temelleri Doğu’da atılmış olsa da tek bir mezhep itikadı çevresinde bulunmasına rağmen Batı’da ortaya çıkması merak oluşturmuştur. Bu merak unsurlarından biri Katolik Kilisenin bu gruplara olan bakış açısı ve tutumudur. Bu çalışmada ‘öteki’ inanç grupları Katolik Kilisesinin bakış açısıyla incelenmeye çalışılmıştır. İlgili kaynaklar incelendiğinde ‘öteki’ inanç gruplarının bölünerek anlatıldığı, bir bütün olarak incelenmediği, genellikle bazı gruplar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Araştırmada ‘öteki’ inanç gruplarını bir bütün halinde tanıyarak, farklılık ve benzerliklerinin ortaya çıkarılması ile kilisenin tüm bu gruplara olan bakış açısı ele alınmıştır. Bu hali ile literatüre fayda sağlanılacağı düşünülmüştür.

Katolik Kilisesi penceresinden bakılan ‘öteki’ inanç gruplarına dair birçok bulguya ulaşılmıştır. Bu grupların ortaya çıkması ve yayılmasını besleyen en büyük etkenin Katolik Kilisesinin yer yer sarsılan otoritesi olduğu düşünülmüştür. Araştırmada da bu varsayımı doğrulayan sonuçlara ulaşılmıştır.

‘Öteki’ inanç grupları Doğu’da doğmasına rağmen Katolik Kilisesinin tutumu incelendiğinden dolayı araştırma Avrupa coğrafyasıyla sınırlı kalmıştır.

¹ Haydar Akın, *Ortaçağ Avrupası’nda Cadılar Ve Cadı Avı*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Ekim 2001, s.169

² Philippe Borgeaud, *Dinler Tarihinde Başlangıçlar*, Çev. Adnan Kâhiloğulları, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Mayıs 2008, s.177

Araştırmada Bogomil, Kathar ve Cadılık gibi üst kimliğe sahip 'örgütlü' gruplar ele alınmıştır. Kilise karşıtı 'görece' bireysel itirazları olan Waldo, reform dönemindeki Wycliff ve Jan Hus gibi 'dinî' figürler araştırma dışında tutulmuştur. Ayrıca Kilisenin bu gruplara olan tutumu araştırmada ortaçağ ile sınırlandırılmıştır. Yeri geldikçe 'cadı inancı'nın daha iyi incelenebilmesi için araştırma içerisinde yeniçağda vuku bulan örneklere de yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

KİLİSE İNANCI VE TEOLOJİSİ

I. KİLİSE BABALARININ FİKRİ

Ortaçağ Avrupası'ndaki heretik mezhepler Eski Dünya'da yoğun tesirler bırakan Gnostisizm ve Maniheizmin doktrinlerinden etkilenecek teolojilerini oluşturup bu inanç sistemleri ile Hristiyanlığı harmanlamışlardır. Bu doktrinleri muhtelif noktalardan inceleyerek ileride ele alacağımız heretik mezhepler hakkında daha bağlantılı ve anlamlı bilgiler edinmiş olarak o mezhepleri daha rahat bir şekilde çözümleyebiliriz. Lakin bundan önce Kilise Babaları Dönemine ait belli görüşleri inceleyip daha sonra Gnostik ve Maniheistik bakışa bakmamız yerinde olacaktır.

A. Kilise Babaları Dönemi

Felsefe tarihinde 'Patristik Dönem' ya da 'Kilise Babaları Dönemi' olarak geçen ilk yüzyıllarda Kilise bir taraftan sıkı bir şekilde örgütlenmiş, bir taraftan da Hristiyan dogması üzerine yapılan tartışmalar son haline ulaşmıştır. Dogma, kendisine inanılmasını beklediğinden bir otoriteye ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple bahsettiğimiz 'örgüt' ve 'dogma' kavramları birbirleri ile sıkı bir ilişki içindedirler.³ Nitekim ilk dönemlerdeki ayrılıkçı hareketler ve söylemler nedeni ile dogmayı korumak namına geliştirilen yol bir savunma felsefesi, bir apologia'dır.⁴

'Kilise dışında kurtuluş yoktur.' (*Extra Ecclesiam Nulla Salus*) dogması bahse konu olan savunma felsefesinin en temel dayanak noktasıdır. Zira bu, sadece heretik veya mezhepçi Hristiyanları değil, Hristiyanlık dışındaki tüm dinî inançların taraftarlarını da içerisine alacak şekilde geniş bir dogmadır.⁵ Bu bakış açısı doğrultusunda erken dönemlerden itibaren Roma merkezli kilise evrenselliğini kabul ettirmek ve nüfuz alanını genişletmek için çalışmalar yapmıştır. Öyle ki ilk defa Antakyalı Aziz Ignatius tarafından 'Katolik' ifadesi, zaman içerisinde yerel cemaatlere karşın Hristiyan Kilisesinin evrenselliğini, ayrılıkçı ve aykırı inançlar karşısında doğruyu ve 'doğru inanç' ile ilgili tatbiklerin tarihî devamlılığını ifade etmiştir.⁶ Katolik Kilisesi, Hristiyanlığın evrenselliğini kendi tarafından temsil

³ Ernst Von Aster, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, İm Yayınevi, Şubat 2005, s.357

⁴ Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, Eylül 1995, s.117-118

⁵ Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Şubat 2007, s.90-91

⁶ Age, s.102-103

ettiğine ilişkin iddiasını tarihî gerçeklere dayandırarak savunmuş ve buna İncilden de delil sunmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Roma Kilisesi, İsa'nın havarisi ve halefi olarak kabul edilen Petrus tarafından teşkil edilmiştir. Zira İncil'in Matta 16: 18-19 kısmında İsa'nın, 'Ben kilisemi bu kayanın (Petrus'un) üzerine kuracağım ve göklerin ruhları ile meleklerinin anahtarını sana vereceğim.' diyerek Petrus'a ilk Hristiyan cemaat üyelerinde birinci sırayı verdiği ifadesi mevcuttur. Buna ek olarak da Yuhanna 21: 15-17 kısmında geçen 'Koyunlarımı güt.' beyanı ile onu ve ardıklarını cemaate önderlik etmekle görevlendirdiği yazılıdır.⁷ Kilise babaları içerisinde diğer dinlere karşı fikir beyan eden ilk isim Aziz Justinus'dur. O, İsa'dan önceki insanların da kurtuluşunun mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Daha sonra bu görüşü II. yüzyılda Aziz Iranaeus, III. yüzyılda da Origen ve Clemens kabul etmiş ve savunmuştur. Lakin ilk yüzyıllardan itibaren İsa'dan sonra yaşayanlar için kilise dışında kurtuluş olmadığı inancı defaatle belirtilmiştir.⁸ Yine bu temel doğrultusunda yaşamının sonuna dek Kilisenin birliğini korumaya çabalayan Augustinus'a göre en kötü günah mezhepçilikti.⁹ Zira o, ayrılık yanlısı Hristiyanlara ek olarak Yahudilerin ve putperestlerin de kurtuluşa eremeyeceklerini belirtmişti. Hatta daha ileri giderek İncil'in mesajını duyma imkânı olmayanların da kurtuluşa eremeyecek olanlar içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiş ve bu görüşü daha sonra bir dogma halini almıştır.¹⁰

Bu görüşe ek olarak Kilise, Tanrı tarafından yönlendirildiğinden dolayı kendisi ve öğretilerinin de mükemmelliğini savunmuştur. Ayrılıkçılar ve sapkınlara karşı uygulanan bu genel argüman üç aşamalı bir şekilde desteklenir:

- 1- Mesih, kiliseyi mükemmel bir krallık olarak kurdu.
- 2- Kusursuz varlık olarak, Mesih'e havarilerine ve onların haleflerine, öğretisini dünyaya yaymak için gerekli olan güçleri bahşedilmişti.
- 3- Mesih krallığı evrenseldi ve cehalet bu mükemmel öğretiyi kabul etmemek için mazeret değildi.¹¹

⁷ Age, s.103-104

⁸ Baki Adam, "Hristiyanlık ve Diğer Dinler", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt:17, 1998, s.359

⁹ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Muhammed'den Reform Çağına*, Çev. Ali Berktaş, Kocabalı Yayınevi, Kasım 2003, s.55

¹⁰ Adam, agm, s.359

¹¹ Michael C. Thomsett, *Heresy in The Roman Catholic Church A History*, McFarland & Company Inc., North Carolina, 2011, s.22

Nitekim Aziz Iranaeus da piskoposların havarilerin varisi olmasından ve her birinin otoritesini bir havari veya temsilciden aldığı belirtmiştir. Bundan dolayı da Hristiyan doğrusu ve inancı dışında kalanlar delalet içerisindeydi.

M.S. II. yüzyılla beraber imparatorluğun pek çok yerinde sapkınlık bir sorun oldu. Hristiyanlığın ilk zamanlarında defalarca zulme uğrama yüzünden cemaatin ücra kiliseler çevresinde toplaşması, bunları koordine etmenin zorluğu ile farklı bölgelerde farklı fikirlerin gelişmesi şaşırtıcı değildi. Fakat Hristiyanlar ne olursa kendi aralarında hem fikirdi.¹² Bu mutabakat sapkınlığın bir fikir muhalefeti veya çeşitlilik (farklılık) değil hastalık olduğu düşüncesini de içermekteydi. Nitekim ‘ruhların doktoru’ olan ruhban sınıfı, sapkınlığı ciddiye almayı ve mümkün olan her şeyi yapıp onları tedavi etmeyi gerekli gördü.¹³ Din adamları, Kilise cemaati içinde olmadıklarından dolayı sapkın sayıldıklarını ve Hristiyan kabul edilemeyeceklerini belirtti. Onların seçilmiş aydınlarını takip ederek taraftarlarına ulaşmak için kovuşturmalarına müsaade edildi. Bu nedenle, Hristiyan olmadıkları ve İncili elde etme hakları bulunmadığı savunuldu. Bu ötekileştirilmiş bakış açısı Kilise Babalarından olan Tertullian’ın ‘*Heretiklere Karşı Emir*’ adlı eserinde; ‘Siz kimsiniz? Ne zaman ve nereden geldiniz?’ şeklinde ifade edilmiştir.¹⁴ Hukuki olarak sapkınlığa karşı tutumlarla ilgili yasaların kökenleri İncil’de bulunur ve Kilise politikası için temel referans olarak hizmet eder. Öte taraftan Kilise açısından bakıldığında, ceza sadece heretik farklı düşündüğü için değil, inançsızlığın kutsal yazılarda ifade edilen temel öğretiyi ihlal etmesi nedeniyle verilir.¹⁵ Cezaların fiiliyata dönüşmesi ise 407 yılında, Kilisenin ilk kez resmen tanımlanmış yeni bir yasayı, Roma devletine karşı işlenen suçlarla aynı düzeyde bir idam cezası olarak kabul etmesi ile başlamıştır. Her ne kadar Aziz Augustinus Gnostik hareketler ve sapkınlıklara karşı çıkan en önemli aktörlerden olsa da, bu tür suçlar için fiziksel cezalara tamamen karşıydı. Zira yasa gereği ölüm cezası bazı sapkınlık türleri için uygulanabilirdi.¹⁶ 453 yılındaki Theodosius Kanununda heretikler ve paganlar vatan hainleri ile eşit tutuldu. Malları müsadere edildi, mirasçıları mahkûm bırakıldı ve öldürüldüler. 534 yılındaki Justinian Kanunu, sadece sapkınlar değil, onları saklayan, destekleyen veya herhangi bir yoldan yardım edenler için de benzer cezalar ortaya

¹² Thomas F. Madden, *Heaven or Heresy: A History of Inquisition*, Recorded Books, 2007, s.9

¹³ Age, s.15

¹⁴ Robert Jones, *Heresies & Schisms in The Early Church*, Acworth, Georgia, 2001, s.5

¹⁵ Thomsett, age, s.21

¹⁶ Age, s.41

koydu.¹⁷ Kilise, erken dönem Hristiyan yazarların etkisi ile sapkınlara bütün büyü biçimleri ile ilgilenen kişileri de dâhil etme eğilimindeydi. II. yüzyılda yaşayan Tatianos'un da belirttiği üzere Büyü, demon işi olup büyüle ilgili malzemelerin demonlar tarafından tasarlanmış bir tür işaret sistemi olduğu inancı hâkimdi. Nitekim III. yüzyıl dini liderlerinden olan Mısırlı Aziz Antonios; 'Haç işareti yapılan her yerde büyü gücünü yitirir ve efsuncu başarısızlığa uğrar.' diyerek Kilise ve dogmasının tek kurtuluş olduğunu belirtmiştir.¹⁸ Bu konuda fikir beyan eden başka bir isim olan Origen de, büyülu güçlere sahip olan sözcüklerin, hususi olarak da isimlerin olduğunu belirtmiştir. Demonların isimlerinin doğru şekilde telaffuz edilmesi neticesinde, onları çağırmanın, onlara emretmenin veya onları kovmanın mümkün olduğunu da ilave etmiştir.¹⁹ Büyünün ve demonlarla ilişkinin en temel dayanaklarından birine örnek ise Eski Ahitteki Çıkış 22:18'de belirtilen: 'Büyücü kadını yaşatmayacaksın.' ve I.Samuel 28'deki konu edinilen 'Endor'un cinci kadının' hikâyesidir. Bu örneklerin dışında da büyü ile uğraşanların cezaya mahkûm olduklarını belirten hikâyelere yer verilmiştir.²⁰ Eski Ahitteki bu örneklerden de hareketle ilk dönemden itibaren yalnızca kadınların büyü yaptığı inancı yerleşmiştir. Her ne kadar bu inanca dair gerçekte mantıklı bir gerekçe olmasa da, Tertullian gibi Kilise Babaları kadınları büyü yapmaya doğal bir eğilimleri olduğu yönünde suçlamışlardır. Zira onlara göre, demonlar kadınları erkeklerden daha rahat kandırabilmektedirler.²¹ Erken dönemden itibaren oluşan ve katılaştıran bu görüş silsilesi büyüü dinden ayrı tutarak XIII. yüzyıla doğru genişleyen çerçeve ile cadılık ve onlarla ilintili büyü suçlarının yeniden gündeme gelmesine ve tahkikatların yapılmasına neden oldu.²²

Doğu ve Batı Kilisesini etkileyen, sarsan iki büyük gelenek vardır ki birbirleriyle alakalıdır: Gnostisizm ve Maniheizm. Gnostiklerin, İyi ve Kötü kavramına ilişkin görüşleri Mani doktrinini etkiledi. Mani buna karşılık, Gnostisizm'i de etkiledi. Bu iç

¹⁷ Madden, age, s. 13

¹⁸ Richard Kieckhefer, *Ortaçağda Büyü*, Çev. Zariife Biliz, Alfa İnceleme, Şubat 2017, s.69-70

¹⁹ Age, s.72

²⁰ Age, s.63

²¹ Age, s.72

²² Age, s.69

içe geçme, Maniheizm adını taşıyan ve çeşitli yeraltı güzergâhları tarafından Mesih'in kalesi içine giren büyük Düalist geleneğin doğmasına neden oldu.²³

B. Gnostisizm ve Mani İnanıcı

Modern bilim 'gnostisizm' teriminin ne anlama geldiği konusunda ihtilafa düşmüştür. 1996 yılında İtalya'nın Messina kentinde, salt Gnosis ve Gnostisizm sözcüklerinin anlamı üzerine geniş bir bilimsel konferans düzenlenmiştir. Konferansın sonuç bildirgesinde Gnostisizm erken ortaçağda ortaya çıkıp gelişen dinsel sistemler olarak tanımlanırken, Gnosis ise kişinin/topluluğun ulaştığı bilgelik düzeyi olarak tanımlanmıştır. Buna göre kişi Gnosis'e sahip olabilir ancak bu onun zorunlu olarak Gnostik olduğu anlamına gelmez.²⁴ Gnostik doktrinin felsefi alt yapısı ise I. yüzyılda ortaya çıkan 'Hristiyan' Platon temasına kadar iner. Zira bundan sonraki yüzyılda İskenderiyeli Clemens ve Origen tarafından yönetilen ilk gerçek din okulu, İskenderiye'de kuruldu. Öte taraftan Hristiyanlık ilk mezhep sapkınları olan Gnostiklerle uğraşmak zorunda kalıyordu. Gnostikler duyu yoluyla algılanan Dünya'nın kötü bir tanrı (Demiurgos) tarafından yaratıldığını ve bu Dünyada tutsak olan ruhları kurtarmak için İsa'nın gerçek Tanrı tarafından gönderilmiş olduğunu ileri sürüyorlardı. Gnostisizm Hristiyanlık içinde cinciliğe ve büyü uygulamalarına eğilim gösteren bir sapkınlık olarak görülebilir. Buna benzer olarak, Yeni Platonculuğun gelişiminde de aynı akıl dışı eğilimlere rastlanılır.²⁵ Gnostik görüşteki iyi ve kötü tanrılı bu düalist yaklaşım diğer heretik mezheplere de nüfuz etmiş ve özellikle Katolik Kilisesi tarafından yoğun şekilde eleştiriye tutulmuştur.

Bu düalist görüş temelini adını bilgi demek olan 'gnosis'ten alır. Gnosis, Tanrıyı düşünce ile değil duyu ile bilmektir. Gnostik doktrinlerin ayrıldıkları noktalar dışında birleştikleri başlıca düşüncelerden birisi, Tanrı karşısına hep maddeyi koymalarıdır. Tanrı iyinin ve ışığın temeli, madde ise duyusal Dünya'nın kaynağıdır. Yukarıda bahsettiğimize ek olarak diğer bir husus da duyusal Dünya'yı yaratan ve biçimlendiren Demiurgos'un Eski Ahit tanrısı olarak addedilmesi ve gerçek tanrının kendisinin olmamasıdır. Demiurgos, Tanrı'nın altında bulunan, ona bağlı olan bir daimondur. Işık ülkesinin öğeleri, en yüksek tanrı örneğine göre yaratılmış olan

²³ Zoé Oldenburg, *Massacre At Montségur A History of Albigensian Crusade*, Pantheon Books, New York 1961, s.30

²⁴ Sean Martin, *Gnostikler: İlk Hristiyan Sapkınlık*, Çev. Eylem Çağdaş, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2010, s.16

²⁵ Théma Larousse/Tematik Ansiklopedi, Cilt 1, Milliyet Yayınları, t.y., s.383

insanın ruhunda bu dünyaya saçılmışlardır. Kurtuluş, bu öğelerin tanrısal yurda geri dönmeleri demektir. Bu manada Kurtarıcı (Savior) İsa en yüksek Tanrı'nın göndermiş olduğu bir tindir. İnsan bedenine bürünüp kendini gösteren bu tin, insanlara o zamana kadar bilmedikleri en yüksek tanrıyı bildirmiştir. Gene de gerçeklik ve tam olan kurtuluş ancak gnosis'e erişenlere nasip olabilir.²⁶ Gnostikler, Hristiyan Kilisesi'nin aksine şahsî ve mistik bilgiyi nistan üstün tutmuşlar, cesetlerin dirilmesini kabul etmemişler ve südür nazariyesine inanmışlardır. Hâlbuki Hristiyanlık, fakir ve güçsüzlere öldükten sonra cennet vadederek hâllerine katlanmalarını telkin ediyordu. Yine Gnostikler'in sınırlı bir insan grubunu alakadar eden bilgi anlayışlarına karşılık, Hristiyanlık beynelmilel ve herkesin anlayabileceği bir mesaj sunuyordu. Bundan başka İsa anlayışı da farklılık içeriyordu. Zira Katolik Kilise tesliste Tanrı'yı İsa'nın üzerinde anarak hiyerarşi de Tanrıyı ilk kabul ederken Gnostik doktrin vaftizle beraber gerçek Tanrının İsa'ya hulûl ettiği görüşünü savunuyordu.²⁷

Kilise Babaları tarafından sapkın sayılan Gnostiklerin- bunlar arasında Simon Magus, Menander, Cedro, Marcion, Saturninus, Cerinthus, Basilides, Valentinus, Bardaisan, Montanus vs.- öncelikle kozmos karşıtı düalizm ve İsa Mesih'in hululünün, ölümünün ve dirilişinin reddedilmesi görüşlerini eleştirerek aşama aşama Ortodoks eğilimi şekillendirdiler. Öğretilerinin en önemli yanlarını Gnostik inançlara tepki olarak geliştiren Kilise Babaları daha II. yüzyılın başında, 120'li 130'lu yıllarda, Gnostisizm'i çok tehlikeli bir akım olarak hatta sapkınlık olarak saymaya başladılar.²⁸ Bu kadar erken bir dönemde Kilise tarafından heretik ilan edilen Gnostik görüş pek çok farklı topluluğu içermesinden ve tüm gruplardaki din anlayışının çok çeşitli motifler içinde olmasından²⁹ dolayı bu görüş tam bir çerçeveye oturtulamamıştır. Kilise, görüşü belli bir çerçeveye oturtmak için, onların Hristiyanlığın temel kaidelerine karşı teolojik yaklaşımını kullanmış ve daimi olarak bu politikayı izlemiştir.

Gnostik toplulukların çoğunlukla resmî yazılı bir tarihi yoktur, çünkü onlar savundukları felsefenin nasıl ve neden başladığı ile çok da fazla ilgilenmemişlerdir.

²⁶ Bilal Temiz, *Hristiyanlıkta Heretik Bir Grup Olarak Doketizm ve İsa Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2010, s.26

²⁷ Etem Çalık, "Hristiyan Medeniyetinin Dinî Kaynakları", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Şubat 2010, s.79-80

²⁸ Bilal Temiz, age, s.19

²⁹ Martin, *Gnostikler*, s.16

Bu topluluklarda temel kaygı bundan ziyade *gnosis*'i anlamaya ve içselleştirmeye yöneliktir. Gnostiklerin tarihlerinin ve onların ellerinden çıkmış bir metnin olmaması o kadar da şaşırtıcı değildir. Zira I. yüzyıldan başlayan ve diğer yüzyıllarda etkisi giderek artan Kilise'nin baskıcı tutumu onları daha kapalı bir hayata sürüklemiştir. Gnostisizm kaynağı aslında Hristiyanlık'tan önce ortaya çıkmış olan Musevi, Pagan ve Pers geleneklerinden gelmektedir, ya da en azından bu geleneklerden büyük ölçüde etkilendiği söylenebilir.³⁰ Bu etkiyi bilgiyi içselleştirme gayesinde görebiliriz. Çünkü doktrini de dış çevrenin de etkisiyle ezoterik bir yapıya büründüren bu gaye Musevi inancında daha sonra meydana gelen Kabala Öğretisinde de mevcuttur.

Maniheizm ise İran kökenli bir peygamber olan Mani(215-277) tarafından kurulmuştur. Doğup büyüdüğü Bağdat'ta Musevi-Hristiyan bir mezhep olarak bilinen Elşasait'in bir üyesi olarak yetişen Mani, yaşadığı mistik deneyimlerin ardından bu topluluk içinde bir dizi reforma girişir, ancak çeşitli suçlarla itham edilerek topluluktan ihraç edilir. Yaşadığı bozguna rağmen kararlı olan Mani, Elşasait dininin üç öncüsü ile birlikte Işık Dini olarak tabir ettiği dini yaymak için misyonerliğe soyunur. Mani ziyaretlerinde, kalabalığa yaptığı konuşmalarda Seth, Zerdüş, Buda ve İsa'nın temsil ettiği gelenekten geldiğini ancak tüm bu manevi liderlerin hakikati bütünüyle açıklamaktan uzak kaldıklarını ileri sürmüştür. Ona göre yalnızca onun misyonu hakikati bütünüyle açıklığa kavuşturabilecektir. Kurduğu öğretisi ile Mani; Hristiyanlığın, Zerdüşlüğün ve Budizm'in temel ilkelerini, insanlığı çok daha kapsayıcı yeni bir inanç sistemi etrafında bütünleştirecek şekilde harmanlayarak, olabildiğince çok sayıda insana hitap etmeye çalışmıştır. Çeşitli geleneklerden esinlenerek çok daha kapsayıcı yeni bir senteze ulaşmaya çalışmak Gnostik eğilimin belirgin bir özelliğidir. Yine Maniheizm'in daha pek çok Gnostik özelliği de vardır.³¹ Mani doğup büyüdüğü çevrenin etkisini İsa hakkında görüşünde belirgin bir şekilde sunmuştur. O İsa'nın gerçeği söylediğini kabul eder, ancak yazıya geçirilmediği için onun gerçek öğretisinin kaybolduğunu ileri sürmüştür. Kurduğu Işık Dinindeki Gnostik karakter İsa hakkında bir başka görüşünde; Mani İsa'ya ışık âleminden gelen bir peygamber olarak saygı duymuştur.³² Gnostik doktrinde Pleroma, yani ışık âlemi, gerçek dünyayı ifade eder. Mani bu görüşü savunarak Hristiyan coğrafyada Kilise taraftarlarının tepkisini üzerine çekmiştir.

³⁰ Age, s.25

³¹ Age, s.87-88

³² Temiz, agm, s.42

Her ne kadar kurucusu Musevi-Hristiyan bir gelenekte yetişmiş ve Hristiyanlığı yoğun bir şekilde etkilemiş olsa da Maniheizmi Hristiyanlığın heretik bir mezhebi olarak kabul etmek pek doğru değildir. Bunda Maniheizm'in ayrı bir din olması, evrensel bir karakter arz etmesi etkilidir. Bu sebeplerden dolayı bu din diğer büyük dinler arasında yer alır.³³ Zaten Maniheizm çok geniş bir alana yayılmış ve bu durum dinin farklı bir şekilde yorumlanmasına ve de yaşanmasına neden olmuştur. Bunda Maniheizm'in kuruluşunda birçok dinî görüşü barındırması yanında yayıldığı bölgelerdeki dinleri de kendi potasında eriterek farklı kimliklere bürünmesi de yatmaktadır.

Mani'nin sisteminde var olan Gnostik, Musevi ve Hristiyan etki Köln Mani Codex'i ile doğrulanmıştır. Mani; Kristoloji, vahyin döngüsel olduğu öğretisi, eskatoloji, asketik yaşam gibi dinin pek çok özelliğinden faydalanmıştır.³⁴ Ayrıca Mani yukarıda da değindiğimiz gibi yerel dinleri de kullanmayı bilmiştir. Batıda Hristiyanlık sembollerini, Doğu'da da Budizm sembollerini kullanarak kısa sürede geniş topraklara yayılan Maniheizm, Batı'da Aziz Augustinus (354-430) gibi güçlü teolog ve filozofların hücumuna, İran'da da Mazdeist din adamlarının saldırısına uğramıştır. Hatta İran'da durum şiddet boyutuna varmış ve de I. Keyhüsrev (531-570) zamanında birçok Maniheist öldürülmüştür.³⁵ Batı'da yayılırken karşısına ilk çıkan Kilise olan Ortodoks Kilisesini etkilemiştir. Ortodoksluğun Bizans'ın devlet dini olması ile beraber imparatorlukta kendisinden en çok nefret edilen akımlardan biri olan Maniheizm'e karşı sistematik bir baskı uygulanmıştır. Bu istibdat süresince ele geçirilen tüm yazılar ve belgeler yok edilmiş, ancak imha süreci tamamen başarılı olamamış ve Maniheistler yer altına çekilerek Hristiyanlar arasında yaşamaya devam etmişlerdir. Gizli bir şekilde varlığını sürdüren din birçok düalist ve doketist görüşlerini Pavlikan, Bogomil ve Katharlar'a (Albigen) miras bırakacaktır.³⁶

Maniheizm, aydınlığın ve karanlığın ezelden beri var olan iki düşman krallık olduğunu radikal bir biçimde savunan düalist bir kozmolojidir.³⁷ Görece az miktarda elimizde bulunan Maniheist metinlerde bahsedilen İsa'nın, İncil'de sözü edilen

³³ Harun Güngör, "Maniheizm", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:5, Kayseri 1988, s.145

³⁴ Kurt Rudolph, "Maniheizm", Çev. Mustafa Bıyık, *Gazi Üniversitesi Çorum Fakültesi Dergisi*, 2002/I, s.385-386

³⁵ Güngör, agm, s.152

³⁶ Temiz, agm, s.42

³⁷ Martin, *Gnostikler*, s. 88

Nasiriyeli İsa olmadığını, 'Göksel' veya 'Nurlu' İsa olduğunu belirtmek gerekir. Maniheiztler İsa'nın fiziksel varlığını bir peygamber olarak değil, sıradan bir insan olarak görme eğiliminde olmuşlardır. Maniheiztler İsa'nın özel bir öğretiyeye sahip olduğuna da inanmaz, Yeni Ahit'i ve ondan türeyen İncilleri meşru saymaz. Ancak 'gerçek' İsa çok daha üstün ve farklıdır; örneğin o çarmıha gerildiğinde hiçbir acı duymamıştır, yalnızca dışarıdan öyle görüldüğü için insanlar acı çektiğini düşünmüştür. Bu Gnostikler tarafından da yaygın olarak benimsenen, İsa'yı ölümsüz ve insanüstü sayan doketik eğilimin Maniheizt topluluk içindeki bir yansımasıdır.³⁸ Maniheizm'de var olan Gnostisizm insan bedenine bakış açısında da ortaya çıkmaktadır. Maniheizt topluluk içinde de her tür bedensel süreç ve bedensel zevk düşmanlık ve dirençle karşılanmaktadır. Onlara göre beden, içinde ilahi nuru saklayan kilitli bir kaptan başka bir şey değildir.³⁹ Bu görüş Ortaçağ'daki heretik mezheplere miras kalan en belirgin özelliklerden biri olması hasebiyle önem teşkil etmektedir. Maniheiztler'in Kiliseye bakışları da gayet soğuktur. Aziz Augustinus'un ifadesiyle onlar; rahipleri dolandırıcı ve fırsatçı kişiler olarak görmekteydiler. Onların özellikle Katolik Kilisesine olan tutumları Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olmasından sonra aleyhlerine kanunlar çıkartılmasına neden olmuştur. Bu kanunlar içinde Maniheiztler'in bir araya gelip toplantı yapmalarının yasaklanmasını örnek olarak verebiliriz.⁴⁰ Maniheizm'in gerek Bizans gerekse Roma'da paralel bir şekilde sistematik olarak yok edilmesinin ardından; Ortaçağ'da beliren Maniheizm mirasını almış heretik mezhepleri Resmi Kilise ve iktidarlar tehdit olarak görmüş ve de onları 'Büyük Sapkınlar' olarak isimlendirmişlerdir.⁴¹

Mani dininin hiyerarşisine bakacak olursak; Mani tarafından ele alınan *maniheizt kilise*, ışığa eziyet etmekten sakınarak ve de onu temizleyip geriye dönmesine çalışarak hâlâ Dünya'da mevcut olan ışığı gözetleme görevi olan son kurtuluş topluluğudur. 'Bütün hayat ilişkilerini asgariye indirme' düsturundan ibaret olan hayata karşı astetik tutumdan anlaşıldığı üzere, pratikte bu çok az kimse tarafından başarılabilir. Bundan dolayı, toplum iki ayrı gruba bölünmüştür. *Kilise*'nin gerçek özü, etrafında büyük bir **dinleyiciler** (auditores) veya 'din eğitimi alan

³⁸ Age, s.89-90

³⁹ Age, s.91

⁴⁰ Age, s.150

⁴¹ Age, s.150-151

öğrenciler' halkası toplanan, *dürüstler* ya da *hakikiler* diye de isimlendirilen **seçkinler** (electi), **mükemmeller**'den oluşur. Mani'nin vekili olarak *Kilise'nin başı* (archegos, princeps), on iki havari ya da *öğretici* (magistri), *72 piskopos* ya da *diyakoz*, *360 yaşlılar* (mütevelli heyeti) ve *seçkinler*. Hiyerarşideki iki grup – seçkinler ve dinleyiciler- diğer heretik mezhepler tarafından temel alınmış ve örgütlenişleri bu şekilde oluşmuştur. Hiyerarşide kadınlar da seçkinler sınıfına geçebilmektedir.⁴² Seçkinler ile Dinleyiciler arasındaki ayrılmaz fark toplumsal hayatta da kesin bir şekilde gözlemlenebilir. Seçkinler katı bir sofuluk yaşamı sürerek etten, şaraptan, küfürden ve cinsellikten uzak dururlardı. Dinleyiciler ise seçkinlerin bakımını yapmakla yükümlüydüler. İlaveten mülk edinmelerine ve evlenmelerine izin verilse de çocuk sahibi olmaları yasaktı.⁴³

Hristiyan Gnostik doktrinin şekillenmesini ve heretik mezheplerin kurulmasını iyi bir şekilde idrak edebilmemiz için, öncelikle bu konularda etkili olan Marcion, Valentinus, Arius gibi isimler üzerinde durmalıyız. Zira bu isimler dönemlerine damga vurmuşlar, Hristiyanlığın temel kaidelerine getirdikleri yorumlar ile Kilise'nin şiddetli tepkisini çekmişler hatta ilk Gnostik diye addedilen Simon Magus'dan İncil'de bahsedilmiştir. Bu bağlantı ile ilk ele alacağımız isim; Simon Magus (Büyücü Simon)'dur.

İsmi bugünlere kadar ulaşmış ilk Gnostik öğretmenin, -çoğunlukla Latince ismi ile tanınan-(Simon Magus) Büyücü Simon olduğu bilinmektedir.⁴⁴ II. yüzyılın son döneminde Lyon Başpiskoposu olan İraneus; yazılarında, Simon Magus'u baş Gnostik olarak tabir etmiş ve 'Sapkınların Sapkını' olarak nitelediği bu kişinin Kilise'nin baş düşmanı olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁵ Iranaeus'un tabiri hiç de yabancı gelmemektedir. Çünkü gnostik öncüleri kendilerini tanımlarken 'gnostik' ifadesini kullanmamışlardır, kendilerini en yalın ifadeyle 'Hristiyan' olarak tanımlamışlardır, yine fanatik Kilise savunucuları da onlardan bahsederken çoğunlukla yalnızca 'sapkınlar' ifadesini kullanmışlardır.⁴⁶

⁴² Rudolph, agm, s.390

⁴³ Sean Martin, *Ortaçağ'da Avrupa'da Alevî Hareketi Katharlar*, Çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, Ağustos 2009, s.36

⁴⁴ Martin, *Gnostikler*, s.53

⁴⁵ Age, s.18

⁴⁶ Age, s.16

Kendisi hakkında Kilise tarafından bu kadar ağır ithamlar atılan Simon hakkında İncil’de anlatılan hikâyede onun Samaralı bir büyücü olduğu ve İsa'nın havarilerinden Philip'in etkisiyle din değiştirerek Hristiyanlığa geçtiği anlatılır. Havarilerden Peter ve John'un rehberlik ettiği, geniş bir mümin topluluğu huzurunda yapılmış olan bir ayin sırasında Kutsal Ruh ile bağlantı kurulur ve kendisi de bu ayine katılmış olan Simon; havarilere, kendisine manevî güçlerini satıp satamayacaklarını sorar. Doğal olarak havariler bu teklifi reddederler, bu tarihten itibaren de para ya da başka bir şey aracılığı ile tanrısal güç elde etmeye çalışmak, Simonluk olarak anılmaya başlanır.⁴⁷ Hikâyenin farklı bir söylencesi bizi Gnostik doktrinin temeli olan düalist yaklaşıma çıkartır. Bu çerçevedeki söylencede iddiaya göre Simon, Aziz Peter'in 'gerçek tanrıyı inkâr edip sahte bir tanrıya inanması için' pek çok büyü yapmıştır; çünkü Simon'a göre gerçek tanrı ve yaratıcı tanrı iki ayrı varlık olup tek ve aynı değildir. Düalist görüşteki Beşerî Tanrı anlayışı, yani her birimizin içinde ilahi bir kıvılcım taşıdığını varsayan Gnostik ilke -temelde her birimiz gerçek tanrının bir parçasıyızdır- ilke olarak Simon tarafından en açık şekliyle ifade edilmiştir.⁴⁸

Kilise ile mücadelesi çetin bir şekilde geçen Simon'un, ölümü ardından okulu, öğrencileri olan Saturninus ve Menander tarafından sürdürüldü. Menander de (M.S.80), Simon gibi sihir ve büyü sanatına-başka bir deyişle *gnosis*'le gelen kurtuluşa-ilgi duyan bir kişiydi. Saturninus ise yaratılmış dünyanın üstünde ve ötesinde var olan ancak bilinmeyen bir Tanrı'yı insanlara anlatmaya çalışan bir sofu olarak tanınmıştı. Saturninus dünyanın ve hatta insanın ikincil güçler tarafından yaratıldığını öne sürmüştür. Sonrasında da bu güçler, tanrısal nuru insanların bedenine hapsettiler, bu öyle bir nurdu ki ancak insan suretinde karşımıza çıkacak ve bizlere *gnosis*'in kurtuluşunu bahşedecek olan bir kurtarıcı aracılığıyla içimizdeki hapislikten kurtularak açığa çıkabilirdi.

İlk temsilcilerden diğer bir isim de Marcion'dur. O, II. yüzyılın başında Sinop'ta doğmuş bir filozoftur. Kilise doktrinlerinin ve metinlerinin incelenmesinde mutlak eleştiriye getirenlerdendir. Marcion insanın maddi âlem üzerine yükselmesi için züht hayatı yaşamayı (Ascetisme) tavsiye eder. Bu suretle insan, Tanrı gibi sonsuz zihin âlemine ulaşır. Evlenmeyi kesinlikle yasaklayan Marcion, mezhebinin

⁴⁷ Age, s.18-19

⁴⁸ Age, s.19

esasını Paulus'a bağlar. Hristiyanlığı Yahudi tesirinden kurtarmayı amaçlar. Bu sebeptendir ki Tevrat'ı önemsemez. Marcionizm, Luka ve Paulus İncillerinin belli bir kısmı dışında İncillerin sonradan uydurulduğu savını kabul eder.⁴⁹ Ayrıca piskopos iken aforoz edilen Marcion' un görüşleri düalist karakter taşımaktadır.

Onun düalizm anlayışındaki ilk tanrı, Adil Tanrı (Dieu Juste) veya Düzenleyici Tanrı'dır. Bilindik diğer ismi ile bu tanrı Demiurgos'tur. Demiurgos, Ben-i İsrail'den bir grup genç seçmiş ve onlara Tevrat'ı indirmiştir. İkinci tanrının adı ise Hayır Tanrısıdır (Dieu Bon). Bu tanrı İsa'da görünerek insanlığı hatalarından kurtarmıştır. Birinci tanrı bütün âlemde hüküm sürerken ikincisi ortaya çıkarak onun bütün hükmünü iptal etmiştir⁵⁰. Marcion, İsa'nın Kurtarıcı yönünün olduğunu dile getirirse de onun bahsedildiği gibi ölümsüz bir bedeni olmadığını da savunmuştur. Bu görüş Hristiyan itikadını paylaşanları sapkın bir konuma getirmiştir.⁵¹

Her ne kadar Gnostik doktrinle bağlantılı olduğu düşünülse de Marcionizm'de, kurtarıcı *gnosis*, içimizdeki ilahî nur, mitolojik kozmoloji gibi kavramlara hiçbir biçimde rastlanamaz. O zaten kendini bir Gnostik'ten çok bir Kilise reformcusu olarak görmüş olmalıdır, bir gnostik olarak anılmasının nedeni, Resmi Kilise içindeki düşmanlarının, 'hakiki ve hak olan tek Kilise'nin temellerini aşındırmaya yönelik tüm kötücül girişimleri' tenkit/teşhir ederken, toptancı yaklaşarak onun adını tüm diğer Gnostikler'le beraber aynı başlık altında telaffuz etmeleridir.⁵²

Girdiği mücadelede kendi sistemini oluşturmaya girişmesinin, Kilise'yi kendi Resmi Hukuku'nu oluşturmaya yöneltmiş olabileceği düşünülmektedir. Nitekim Resmi Kilise Hukuku, İznik Konsilinde oluşturulup 325 yılında yürürlüğe konmuştur. Aradan geçen zaman zarfında, Greko-Romen coğrafyanın hemen her bölgesinde en az bir Marcion Kilisesi kurulmuştur, Resmi Kilise tarafından sapkın ilan edilen Marcionizm V. yüzyılda tümünden tarihe karışmıştır.⁵³

Marciondan sonra II. yüzyıla en büyük etkiyi bırakanlardan biri de Valentinus'tur. II. yüzyılın en önemli Gnostiği olan Valentinus, aynı zamanda

⁴⁹ Albert Houtin, "Hristiyanlığın Kısa Tarihi", *AÜİF Dergisi*, Sayı:6, s.444

⁵⁰ Abdülvahid Vafi, "Hristiyan İnancının Teslise Dönüşmesi ve Teslisin İlk Kaynakları", Çev. Hidayet Işık, *Selçuk Üniversitesi Dergisi*, Sayı:6, s.384

⁵¹ Martin, *Gnostikler*, s.59

⁵² Age, s.59-60

⁵³ Age, s.59

Kilise'nin Marcion'dan sonra gelen en büyük düşmanıdır; ki aslında Kilise bu düşmanca tavrını sertleştirirken kendi açısından makul bir çizgi izlemiştir, çünkü bulunmaları diğer gnostiklere göre daha çok zor olan Valentinus ve takipçileri gizli kaldıkları ölçüde Kiliseye çok daha zararlı olabilmektedirler. Marcion'dan farklı olarak Gnostisizm ile Kiliseyi uyuşabilir kılmaya çalışan Valentinus, 'dışarda ve içerde olan her şeyi kucaklayabilecek' kapsamlı bir mitolojiye sahip olan çok daha sofistike bir Gnostisizm anlayışı geliştirmiştir. Bundan dolayı Valentinus ve takipçileri kendilerini gnostik olarak değil en yalın ifadeyle Hristiyan olarak tanımlamışlardır ve yine kendilerini Hristiyan topluluğun parçası olarak görmüşlerdir.⁵⁴

Valentinus'un hayatı ile ilgili sınırlı bilgi olsa da, yine de onun Kilise'nin saygı duyulan itibarlı bir üyesi olduğu, hatta M.S.140 sıralarında papalık unvanı almak üzere iken bu makamı I.Pius'a kaptırdığı bilinmektedir. Bu başarısızlıktan sonra sapkın ilan edilmesine karşın, bir 20 yıl kadar daha Roma'da eğitim vermeye devam ettiği düşünülmektedir.⁵⁵ Sapkın ilan edilmesi biraz muamma olduğu düşünülmektedir. Zira Valentinus, hakkındaki söylentilere ve birkaç pederin iddialarına bakarsak hiçbir dönemde resmi anlamda ve bütünüyle sapkın ilan edilmemiştir. Gnostik olduğu söylentisi ise Kilise pederleri arasında Gnostisizm'e sempati duyan az sayıda pederden biri olan Peder Origen'in, Valentinus üzerindeki etkisinin bir sonucu olabilir.⁵⁶

Valentinus ve taraftarları; Yunan felsefelerini, Doğu mistisizmini ve Hristiyanlığı çok yetkin biçimde harmanlayarak en detaylı ve en iyi yapılandırılmış Gnostik Sistemi oluşturmuşlar, adeta Gnostisizm'in kendi 'ortodoksisini' yaratmışlardır. Böylesi bir kurumlaşma, tek bir din bilgininin fikirlerinin mutlak kabul edilmesi gibi yaklaşımlar Gnostik geleneğe aykırı olduğundan, Valentinus 'un takipçileri/öğrencileri, çalışmalarının önsözüne 'ustanın mirasını daha da geliştirmek için bu eseri yazdıkları' mealinde ifadeler eklemişlerdir. Kilise pederleri böyle bir şeyin dillendirilmesine dahi şiddetle karşı çıkmışlardır. Şüphesiz onlar Gnostisizm'in; yeni gelen her kuşakta ve kişinin algısal ve yaratıcı yeteneklerine göre hakikatin derinleşip değiştiği bireysel ve yaratıcı bir deneyim olduğunu kavramaktan çok uzak

⁵⁴ Age, s.60

⁵⁵ Age, s.61

⁵⁶ Age, s.61

olduklarından bu kadar direnç göstermektedirler.⁵⁷ Valentinus tek bir kişinin dahi *gnosis*'e ulaşmasının, tüm maddi dünyayı Pleroma'nın saf/ideal durumuna yaklaştıracağını savunmaktadır. Dolayısı ile bireyin selameti, bütünün selamet ile doğrudan orantılıdır.⁵⁸ Savunduğu bu görüş onun kapsayıcı felsefeyi ne kadar benimsediğini bize göstermektedir.

Valentinus da Marcion gibi düalist bir bakış açısına sahiptir. Ancak ondaki düalist yaklaşım daha çok İsa üzerine odaklanmıştır. Zira onun felsefesi, göksel/yüce İsa ve onun dünyevî kopyası olmak üzere iki İsa olduğunu iddia eder. Göksel olan İsa aslında çarmıha gerildiğinde herhangi bir acı hissetmemiştir ve her ne kadar öyle görünse de etten kemikten bir varlık değildir.⁵⁹ Bu sav daha sonraki yüzyıllarda Doketizm adını alacak ve gene Katolik Kilisesi tarafından heretik olarak ilan edilecektir.

Valentinus'un insanın ve Dünya'nın yaratılmasına dair fikrindeki düalist yaklaşımda dişi figür başköşedir. Dişi figürün hiyerarşide yukarıda anılması Simon Magus'un Gnostik doktrininde kadınlara değer verdiğinden etkilenmiştir diyebiliriz. Valentinus'un insanın ve Dünya'nın yaratılması fikrine göre, arzu ve ihtiraslardan dolayı Işık Âleminden ve Tanrıdan uzaklaşan dişi figür Sophia (Hikmet), önce Baba'nın (Tanrı) suretinde demiurgos'un sonra da demiurgos aracılığı ile maddenin ve bedeninin oluşmasına neden olur. Demiurgos, farkında olmaksızın Sophia'nın yaratıcı gücüyle yeri, göğü ve insanı şekillendirir; bunları kendisinden yarattığını sanır.⁶⁰ Mitte var olan bedeninin yaratılma sürecinin de Maniheizm kaynaklı olduğu söylenilebilir. Zira Maniheizm'e göre beden Işık parçacıklarını içlerinde taşımaktaydı; insanlar bu ışık parçacıklarını münzevi bir hayat sürerek bulmalı ve ortaya çıkartmalıydı. Sonra da öz vatanları olan Işık Âlemine dönebilirlerdi.

II. ve III. yüzyıllarda yaşayan ve '*Suriyeli Filozof*' diye isimlendirilen Bardaisan başka bir önemli temsilcidir. Yaşamının önemli bir kısmını Urfa kralı IX. Abgar'ın sarayında geçiren Bardaisan şehrin Romalılar tarafından ele geçirilmesine kadar burada iskân etti. ⁶¹ Bardaisan, o zamana kadar Urfa Kralı IX. Abgar'ın ruhanî danışmalığını yapmaktaydı. Abgar'ın mezhep değiştirip Gnostisizm'e geçmesini

⁵⁷ Age, s.61-62

⁵⁸ Age, s.64

⁵⁹ Age, s.65

⁶⁰ Şinasi Gündüz, "Gnostik Antropoloji", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:7, Sayı:14, s.7

⁶¹ Rudolph, agm, s.379

sağlaması Bardaisan'ın en büyük başarısı olarak görülmekteydi. Denilebilir ki tarihte görülen ilk ve tek gnostik devlet, Kral Abgar'ın hükümdarlığı altındaki Urfa devletidir.⁶² 216 yılından sonra Ermenistan'a giden Bardaisan muhtemelen 222 yılında da orada öldü. Bardaisan, benimsemiş olduğu Gnostisizm ile şekillenen bir Hristiyanlıkla, Doğulu Yunan eğitimini şahsında topladı.⁶³

XVI. asırdaki reforma kadar Hristiyan birliğini tehdit etmiş olan itikadî fırkaların en önemlisi Arius hareketidir. Çünkü Arianizm, sadece bölücü bir fırka olmakla kalmamış müstakil bir Kilise haline gelerek VII. asrın sonuna kadar resmi hristiyan birliğini daima tehdit etmiştir. Arianizm, özellikle Germen kabilelerinde yani, Gotlar, Vandallar, Lombardlar arasında misyoner Ulphilas sayesinde yayılmıştır. Ulphilas, kutsal kitabı Gotçaya çevirmiştir. Bu mealle beraber Arianizm onların millî dini haline gelmiştir. Arianizm'in savunduğu fikri, şöylece özetleyebiliriz: 'Babaya bağımlı olan oğul, onunla aynı özden olamaz, o yaratılmıştır, sonsuz değildir. O babanın eseridir. Baba ile aynı cevherden değildir.' Arius bu itikadî görüşü ile İskenderiye felsefesine damgasını vuran Yahudi Philon'un Logos doktrininin tesirinde kalmadığını ortaya koyuyordu. Arius, Teslis konusunda da teslisin üç uknum ihtiva ettiğini kabul eder. Fakat uknumların farklı ve ayrı cevherler olduğunu, tabiatlarının da ayrı olduğunu belirtir.⁶⁴ Teslisin temel prensinden bir olan Logos doktrini karşıtı tavrı Arius'un Tanrı anlayışının tek ve mutlak tanrı anlayışına daha yakın olmasına neden oldu. Arius'un karşıtı olan Logos doktrini İsa'da tenleşen Kelam'a ezililik vasfı atfetmesi ile kelamın cisimleştiği İsa'nın da tanrısallaştırılmasına varabilirdi ki öyle de oldu.

Tartışmaların Kilise'de ayrılıklara yol açması sebebiyle İmparator Costantinus 325 yılında İznik Konsili'ni topladı ve uyuşmazlığın hâlline çalıştı. Konsil Logos doktrinini kabul etti. Daha sonraki konsillerde de Arius'un görüşü yasaklandı ve kendisi de müritleriyle beraber sürgüne gönderildi.⁶⁵ İznik Konsiliyle Kilise aslında dışarıya en açık biçimiyle şu mesajı vermeye çalışmıştır: selamete ulaşmak isteyen insanın tek bir seçeneği vardır, o da Katolik Kilisesi'ni izlemektir.⁶⁶ Bu tek seçenek konsil kararlarının Hristiyanlığın bugüne kadar gelen çizgisini

⁶² Martin, *Gnostikler*, s.68

⁶³ Rudolph, agm, s.379

⁶⁴ Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Genel Bir Bakış", *AÜİF Dergisi*, Cilt: 27, 1986 s.125-126

⁶⁵ Çalık, agm, s.82-83

⁶⁶ Martin, *Gnostikler*, s.146

belirlemede ve buna aykırı gelen görüşlerin heretik sayılmasında da kendisini göstermiştir.⁶⁷

Arius'tan sonra, Hristiyanlar arasında kayda değer en önemli bölünmelerden biri de Nestorius'un İsa'nın İnsan-Tanrı değil, 'Tanrı taşıyıcısı' olduğu görüşünü ileri sürmesinden ortaya çıkmıştır. Ona göre; İsa, Tanrı değil, insan olarak doğmuş ve bedenine Logos'un (Kelam) girmesiyle Tanrı olmuştur. Nestorius bu yüzden Meryem'e Teotokos (Tanrı Anası) denilemeyeceğini, ona sadece Kristotokos (Christotokos/İsa'nın Anası) denilebileceğini öne sürmüştür. Arius'un görüşlerinden farklı olan, ancak; 325 İznik Konsili kararlarına uymayan Nestorius'un fikirleri de, İsa'nın tanrılığını gölgeleyebilecek görüşler olarak değerlendirilmiştir.⁶⁸

II. yüzyılda Gnostisizm'in belli bir gelişim ivmesi kazanması ile beraber öne çıkan ilk ve en önemli rehber Basilides'tir.⁶⁹ Basilides, kendisini hem bir Hristiyan Gnostik ve hem de bir tanrıbilimci olarak tanımlaması bakımından da önemli bir kişiliktir.⁷⁰

Basilides'in öğretisi Mısır'dan öteye etki edememiş gibi görünmektedir. Ancak aynı şeyi Marcion için söylemek pek mümkün değildir. Zira henüz kurumlaşma sürecini tamamlamamış olan Kilise onu ve öğretisini o güne kadar karşılaştığı en büyük tehdit olarak görmüş ve düşmanca bir tutum içine girmiştir. Hatta Kilise'nin günümüzde hâlâ onu sapkınların başı olarak gördüğü bilinmektedir.⁷¹

⁶⁷ Çalık, agm, s.82-83

⁶⁸ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *AÜİF Dergisi*, Sayı: XLI, s.312

⁶⁹ Martin, *Gnostikler*, s.56

⁷⁰ Age, s.57

⁷¹ Age, s.58

II. KONSİLLER

Katolik Kilisesi, erken dönemlerden itibaren heretiklere karşı mücadelede, kilise ya da kilise hayatını düzenlemek ve teolojik sorunların çözümü namına konsiller düzenleyerek⁷² bahsedilen konulara hukukî zemin yaratmış ve neticede de konsillerde Kilise inanlarını bağlayıcı kararlar çıkartmıştır.

314 yılında Ankyra'da büyü, şifacılık ve kehanet suçlarına; 375 yılında Laodikeia'da din adamlarının efsunculuk ve muska yapmasına karşı⁷³ muhtelif konsiller düzenlense de ilk döneme ait en önemli konsil İznik Konsilidir. Bu konsil ile Arius'un görüşü mahkûm edilmiş ve Ariusçular aforoz edilmiştir. Bu kararlar beraber İznik Konsili, bir inancın diğerinden daha fazla benimsenmesi neticesinde tüm karşıt inançların yargılandığı bir emsal oluşturdu. Zira konsilde kabul edilen mezhep daha sonra Roma İmparatorluğunun tek resmi inancı haline geldi. Böylece diğer tüm inançlar marjinalleştirilerek zulüm görmeye itildi.⁷⁴ Bu ötekileştirme İznik Konsilini izleyen Roma İmparatoru Kostantin'in sapkınlara karşı ilgili bir mevzuat çıkarması konusunda hızlı davranması nedeniyle konsilin hemen ardından gerçekleşti.⁷⁵ Bu şekilde Kilise devlete yaklaştı ve sapkınların imparatorluğu terk etmeleri emredildi. Kabul etmeyenlere karşı malların haczi veya ölüm gibi cezalar mümkün kılındı.⁷⁶ Bu mevzuata dayalı tahkikat neticesinde kilise hukuku, İznik Konsili sonrası ağırlığını toplumsal düzeni dinî boyuta göre tanzim edecek bir hukuk kimliği kazandı.⁷⁷ Toplum üzerindeki egemenliği Ortaçağda iyiden iyiye artan Katolik Kilisesi; heretikler ile savaşta izlenecek yol için Kilise içindeki görüşleri belirlemek adına yeni konsiller düzenlemiştir. Bunlardan önem arz edenlerinden biri; 5-19 Mart 1179'da toplanan III. Latran Konsilidir. III. Latran Konsilinin üç oturumunun raporlarından başka, elde bir şey kalmamıştır. Bu konsilde kabul edilen yirmi yediden fazla karar bugün hâlâ kanun değerindedir. Bu konsilde kabul edilen çok sayıda disiplin kararlarından başka, haclı seferlerine iştirak edenleri koruyan birkaç tedbir de onaylanmıştır. Neticede Katharizm ve diğer itizaller mahkûm

⁷² Alparslan Yalduz, "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt:12, Sayı:2, 2003, s.258

⁷³ Kieckhefer, age, s.74

⁷⁴ Scott Raymond Steffens, *The Roman Catholic Church's Response to Barbarians, Heresy and Warfare in Late Antiquity*, Sonoma State University, May 2011, s.49-50

⁷⁵ Age, s.55

⁷⁶ Madden, age, s.12

⁷⁷ Tuncay Başoğlu, "Hristiyan Hukuku", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı:9, 2007, s.38

edilmiş ve onları itaate zorlayan askeri müdahale haçlı bir karakter kazanmıştır.⁷⁸ III. Latran Konsili ile mahkûm edilen Katharlara ilişkin 1183 yılında Verona’da toplanan konsil onlarla sert bir şekilde ilgilenmek için Piskoposlar görevlendirdi. Konsil, gruplar arasında hiçbir ayırım yapmadı ve ebedî lanetle lanetlediğini beyan etti.⁷⁹ Daha sonra 1229 yılında toplanan Toulouse Konsili’nde yerel Kilise liderleri, Kilise Meclisi tanıklarının olduğu bir engizisyon kurdu ve onlara gizli sapkınları aramak için geniş yetkiler verdi. Aynı yıl Fransa Kralı IX. Louis tüm kraliyet görevlilerine kendi yetki alanlarında sapkınları arayıp bulma sorumluluğunu emretti. Bu sapkınlar Kraliyet Mahkemelerine getirildi ve yargılandı.⁸⁰ Ortaçağ dinî reformunun en büyük başarısı Papa III. Innocentius tarafından 1215 yılında IV. Latran Konsili çağrısı olduğu zaman meydana geldi.⁸¹ 400 piskopos ve 800 manastır başkanının kabul edildiği⁸² konsili açarken III. Innocentius, kendi tensel zevkleri ile ilgilenen, manevî eğitimi eksik ve rahiplik coşkusu olmayan, ‘Tanrının kelamını duyurup halkı yönetmekten aciz’ piskoposlara değindi. Öte taraftan kilise adamlarının düştüğü ahlaksızlığı ve paragöz bakış açıları nedeniyle cemaatin kiliseden uzaklaştığına dikkat çekerek⁸³ sapkınlarla mücadele de onlardan gelen eleştirileri doğrularak kilise görevlilerini uyarmıştır. IV. Latran Konsili’nde daima yürürlükte kalacak olan, her Katolik’i yıllık günah çıkarmaya ve paskalya ayinine iştirak etmeye mecbur tutan karar çıkmıştır.⁸⁴ Yıllık itirafların gerekliliği dogmatik bütünlük ve müminlerin ruhsal sağlığından emin olmanın dışında itiraf çıkaran papaz için laikin inancını araştırmakta fırsat, hata ile mücadelede de bir girişimdi.⁸⁵ Bu mücadeleye destek olacak bir başka karar ise Kitabı Mukaddes çevirilerinin yasaklanmasıydı. Zira yapılan çeviriler ruhban sınıfına karşı olanlar tarafından kullanıldığında kilise zararlı çıkacaktı. Buna karşı akla gelen en basit çözüm, özellikle III. Innocentius’un eleştirdiği piskoposlar göz önüne alındığında, sapkın vaizlerin ve çevirilerin baskı altına alınması yönünde olmuştur.⁸⁶ Hakikatte Avrupa’nın politik gelişmesini tanzim eden bu kararlar, Papa III. Innocentius’un saltanatı sırasında Kilisenin faydalandığı

⁷⁸ Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi İznik’ten Vatikan’a*, Çev. Mehmet Aydın, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s.38

⁷⁹ Thomsett, age, s.81

⁸⁰ Madden, age, s.12

⁸¹ Age, s.21

⁸² Robert Jones, *A Brief History of Inquisition*, Acworth, Georgia 1998, s.6-7

⁸³ Eliade, age, s.213

⁸⁴ Dvornik, age, s.39

⁸⁵ Madden, age, s.21

⁸⁶ Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, Çev. Erdem Gökyaran, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, Mart 2015, s.104-105

prestiji açıklamaktadır. İmparatorluk liyakati II. Fédéric'e tevdi edilirken; asiller tarafından tehditle ve zorla alınan Magna Carta, İngiliz Jean'ın isteği üzerine mahkûm edilmiş; Albigenler veya Katharlar tarafından yağma edilen Toulouse, Montfort'lu Simon'a verilmiştir.

Özellikle bir nokta üzerinde bu konsil, ilk genel konsiller örneğini takip etmiştir. Bu konsilin ilk kararı, Albigenli ve Vaudousli itizallere karşı aldığı iman ikrarıdır. Bu ikrar, teslis üzerindeki doktrini ve sakramentleri hatırlatıyor ve ilk defa, ekmek ve şarabın İsa'nın bedeni ve kanına dönüşmesi olan '*Transsubstantiation*' sonunda Kilise müeyyidesini veriyor.⁸⁷ O dönemde gerçekleşmiş olan ancak siyasî bir korku sebebiyle Fransa Kralı Philippe'nin arzusu ile toplanan Viyana Genel Konsili mühimdir. Fransa Kralı Philippe, Fransa'da kendi pozisyonu için Templier Tarikatını bir tehdit olarak gördü. Çünkü bu tarikat çok büyük zenginliklere sahipti ve gerektiği zaman on beş bin şövalyeyi harekete geçirebiliyordu. Ayrıca da Kral, Papa VIII. Boniface ile tartıştığı zaman Templier'liler Papa yanlısı görünmüşlerdi. Böylece tarikatın gayrimenkullerini müsadere, krallığın bitmeyen mali problemlerini de tatmin edici şekilde çözmek için Kral tarikata karşı harekete geçti.

Philippe, Templier Tarikatı mensuplarına karşı giriştiği harekâtı haklı göstermek için, Kilisenin heretiklere karşı uyguladığı yaftalama politikasını izleyerek onların putperest ve gayri ahlaki pratikler icra ettikleri şeklindeki halk dedikodularını ileri sürdü. Şüphesiz bu dedikodular, Templier'lilerin toplantılarını ve müzakerelerini kaplayan çok gizli esrardan ileri geliyordu. Aslında Templier'lerin şüphe uyandıran gayri ahlaki tavırlarına rağmen bu dedikoduların çoğunun aslı yoktu. Oysa Philippe, bu dedikoduların Engizisyona kadar götürülmesine izin vermiş ve Engizisyonun isteği üzerine bütün Templier mensuplarını tutuklatmıştı. İşkence altında onların yaptıkları itirafları, Papaya takdim eden Philippe, Templier Tarikatı'nın kaldırılması için Papayı tahrik etmişti. Tehlikeyi hisseden Papa, Templier'lerin tutuklanması için yazılı karar çıkarmış ve onlar için yapılan ithamları incelemek üzere özel bir mahkeme tayin etmişti. Nihayet 1038'de Kralla karşılaştığı Poitier'da birkaç Templier mensubunun itiraflarını dinledikten sonra Papa, Philippe'in VIII. Boniface'ın şahs-ı manevisîne karşı dava açmak tehdidine karşı bir çare bulmak için Viyana'da bir konsil toplamaya razı olmuştu. Fakat mahkemenin yaptığı

⁸⁷ Dvornik, age, s.39

araştırmanın yavaşlığı nedeniyle Papa, konsili 1 Ekim 1311'e kadar ertelemişti. Çoğunluğu İtalya ve Fransa'dan gelmiş olan yüz otuz iki piskoposun yanında, Almanya'dan, İspanya'dan, İngiltere ve İrlanda'dan gelmiş olan yüksek seviyeli din adamları da vardı. İşte bu durum, bu konsile '**genel konsil**' karakteri veriyordu.

Konsil sonunda, apostolik fazilet ve Kilise'nin genel menfaatleri nedeniyle Templier Tarikatı'nı mahkûm değil; sadece geçici olarak kaldırmayı ilan eden bir ferman neşretmişti. 3 Nisan 1312'de konsilin ikinci oturumunda kabul edilen ferman okunmuştu. Böylece tarikatın önemli malları Saint Jean Tarikatı'na devredilecek veya yeni dinî milisler kurulmasında kullanılacaktı. Alınan bu karara rağmen, Kral müsadere edilen malların büyük kısmını ele geçirmişti.⁸⁸

⁸⁸ Age, s.45-46

2. BÖLÜM

‘ÖTEKİ’ İNANÇ GRUPLARI

I. BOGOMİLLER

Ermenistan çevresinde doğan daha sonra da İstanbul’a kadar genişleyen ve Bizans için ciddi sıkıntılar doğuran en sonunda da Balkanlara göç ettirilen Pavlikanların misyonerlik faaliyetleri sayesinde neşet eden ve o bölgede yayılan Bogomillerin etimolojik kökeni üzerine birçok görüş bizi karşılamaktadır. Bunların ilki Bulgar Rahip Kosmas’ın Bogomillerin, Bogomil isimli bir rahip tarafından kurulduğunu ifade etmesi olsa da bu ismin onun gerçek ismi olup olmadığı ve ne anlama geldiği bilinmemektedir. Kimileri bu sözün 'Hak Dostu' anlamına geldiğini söylerken, kimileri de 'Tanrıya Yakaran Kişi' ve 'Tanrı'nın Merhametine Layık Olan Kişi' anlamlarına geldiğini öne sürmüştür.⁸⁹ Bu ismin anlamına ek olarak da ‘Tanrı’nın Sevdiği’ veya ‘Tanrı’yı Seven’i de ekleyebiliriz.⁹⁰ Kelimeye daha detaylı bir şekilde bakarsak köken bizi Slavca’ya götürür. Zira Slavca’da Bog=Tanrı, O=Nın ve Mil=Sevimli kelimelerinin karşılığı olup bu bağlamda Bogomil kelimesi ‘Tanrı’nın Sevdiği’ anlamına gelmekte ve Yunanca ‘*Theophilus*’ teriminin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Kelimenin Slavca ön eki olan ‘Bog’, büyük ihtimalle doğu ve İran etkisiyle Slavcaya geçmiş bir kelimedir. Bogomil isminin bir Bulgar heretiğinden türemiş olup daha çok Bulgar ve Bizans yazarlarınca kullanıldığı ve Bulgaristan ve Bizans dışında çok bilinmediği de eklenebilir.⁹¹

Bogomiller tarih sahnesine X. yüzyılın başında bugün Bulgaristan olarak bildiğimiz bölgede ortaya çıkmışlardır. Tarih kayıtlarında ilk kez, Bulgaristan Çarı Peter’in ortaya çıkan yeni sapkın bir eğilime karşı İstanbul Başpiskoposu Theophylact Lecapenus’tan yardım istemesiyle görünürler. Katedralden çok evde vakit geçiren tembel biri olarak tanınmasına karşın Theophylact Lecapenus, Bogomiller’i Maniheizm ile Pavlikanizm’in bileşimi olan yeni bir sapkın mezhep olarak ilan etmiş, bunu tüm Bizans coğrafyasına duyurmuştur.⁹² Ancak hiç kimse Bogomillerin tam olarak nereden geldiğini bilmemektedir. İlk defa 940’lı yıllarda

⁸⁹ Martin, *Gnostikler*, s.153

⁹⁰ İsmajil Hodziç, *Bogomilizm ve Bosna-Hersek Bogomilleri*, Yüksek Lisan Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Samsun 2007, s.6

⁹¹ Age, s.6

⁹² Martin, *Gnostikler*, s.152

İstanbul Patriği Theophylact Lecapenus'a bu yeni sapkınlıkla ilgili bilgi istemek için iki kere yazmak zorunda kalan Bulgar Çarı Peter'in hükümdarlığı sırasında keşfedildiği söylenilebilir.⁹³ Katharlar'ın selefleri olan Bogomiller'in önünü açan en önemli gelişme ilk Bulgar İmparatorluğu'nun kurulması oldu. Zira Bulgaristan, İstanbul için dikenli bir çalılık gibiydi ve pagan oluşu sorunları daha da artırıyordu. Bulgaristan'a karşı bir mevzi yaratmak amacıyla Bizans İmparatorluğu'nun doğu sınırlarından yerleşimciler zorla Trakya'ya yerleştirildiler. Ne var ki bu yerleştirilenler arasında Pavlikanlar da vardı. Pagan bir imparatorluğun sınırlarına misyoner faaliyetlerini yoğun şekilde yapan bu heretikleri yerleştirmek pek akıllıca bir seçim değildi.⁹⁴ Bizans'ın yaptığı seçimin iyi olmamasına en bariz örnek; kurucularının ardından en önemli Bogomil olan ve XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkin hale gelen Hekim Basileios'tur.⁹⁵ Zira o, Bizans İmparatoru Alexius Comnenus'u Bogomil inancına davet edecek kadar güçlenmiştir. Alexius bu daveti reddetmiş ve Basileios'u sapkınlıkla suçlayarak hapsedmiş; Bogomil inancından dönmesini emretmiştir. Basileios'un emre karşı gelmesi neticesinde Alexius onu yakarak öldürmüştür.⁹⁶ Böylece Basileios'un 52 yıl sürdürdüğü mücadele son bulmuştur.⁹⁷

Bogomiller, Çar Peter zamanında birinci Hristiyan Bulgar devletinin sonu yaklaştığı vakitlerde Bulgaristan tarafında vaziyet şuydu: Peter'in yönetimi döneminde köylülerin durumu çok ağırlaşmış ve köylüler feodal yönetim karşısında giderek gelişen bir tepki ortaya koymaya başlamışlardı. Sonunda bu tepki, din adamı olan Papaz Bogomil liderliğinde yeni bir hareketin ortaya çıkmasına vesile oldu.⁹⁸ Bulgaristan Ortodoks Kilisesi'nde bir rahip olan Bogomilin hareketi adeta feodal sınıf savaşı biçiminde başladığı için öncelikle köylülerden oluşmaktaydı. Hareketin yayılma evresinde Bogomil, kendi inanç akidesini vaaz etmek üzere birçok köye gitti.⁹⁹ Çar Peter, bu durum karşısında İstanbul Patriği Theophylact Lecapenus'a bahsi geçen iki mektup göndermiş ve ortaya çıkan bu yeni heretik hareketten kurtulmak için ne yapılması gerektiği hususunda ondan tavsiye ve yardım istemiştir. Bogomiller tam da bu dönemde Papaz Kosmas'ın da tanıklık ettiği çok ağır

⁹³ Martin, *Katharlar*, , s.38

⁹⁴ Age, s.39

⁹⁵ Age, s.41

⁹⁶ Thomsett, age, s.71

⁹⁷ Martin, *Katharlar*, s.41

⁹⁸ Hodziç, age, s.20

⁹⁹ Thomsett, age, s.70

zulümlere maruz kalmışlardır. Gene de bu heretik akım, daha sonra Bulgaristan ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerine yayılma imkânı bulacak ve Bogomilizm adı ile anılacaktı.¹⁰⁰

Bogomilizm'in Bulgaristan dışında yayılması, iki dönemde gerçekleşmiştir; ilki, Bogomilizm'in bağımsız Bulgar devleti döneminde yayılmasıdır. İkincisi ise, Bizans hükümdarlığı dönemindedir. Gerek Bizans gerekse bağımsız Bulgar devleti dönemleri, Bogomilizm'in Bulgaristan dışına yayılmasına yardımcı olmuştur. İki dönem arasında fark, Bizans döneminde Bogomilizm, hem doğuya hem de batıya; İkinci Bulgar Devleti döneminde ise sadece batıya doğru yayılabilmeleri idi.¹⁰¹ Her ne kadar Macarlar, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra, katı bir Katolik zihniyetli Bosna-Hersek'teki Bogomil hareketini bastırmak için bir sefer düzenlenmiş olsa da batıya doğru olan yayılma durmamıştır.¹⁰² Batıya doğru olan bu yayılışın en önemli ilk durağı; İtalya'dır. İtalya'daki ilk Bogomil etki, önce Kuzey İtalya'da görülmüştür. Bu etki, 1160 yıllarına doğru Bulgaristan'dan gelen Marko adlı vaizin bölgedeki çalışmalarının sonucunda gerçekleşmiştir. Öğreti ve vaazlarından onun, Bulgar Bogomilleri arasındaki kardeşlik ilkesine bağlı, ılımlı bir düalist olduğu anlaşılmaktadır. İtalya'daki ilk dinî topluluklar onun etkisiyle kurulmuştur. Zira Katharlar ılımlı düalizme bağlıydılar ve İtalya'daki Bogomil topluluğu Milano yakınlarındaki Concorenzo'da bir ana merkeze sahiptiler.¹⁰³

Bogomilizm'in İtalya'ya gelmeden önceki durakları da İstanbul, Karadağ, Sırbistan ve Bosna'dır. Bu yayılış onları İtalya'ya sürüklemiş ve oradan da Fransa'ya geçerek orada da yayılma imkânı bulmalarını sağlamıştır. Bulgaristan menşei olan Bogomiller, Fransa'da daha ziyade Katharlar ismi altında bilinmekle birlikte kısa bir zaman içerisinde Albi şehrinde sayılarının artması ve adeta Albi şehrinin kendilerinin kalesi haline gelmesi nedeniyle, kendilerine Albigenler ismi de verilmiştir. Tarihi kaynakların bize verdiği bilgiler doğrultusunda Bogomilizm 'in Fransa'da çok hızlı bir şekilde yayıldığını anlıyoruz. Nitekim 1010 yılında Chalons, 1018'de Aquitaine, 1025'te Aras ve 1147'de Dordogne bölgesinde Bogomilizm akımına mensup kişilerin yaşadığı ifade edilmektedir. Bogomilizm'in Fransa'da bu denli hızlı

¹⁰⁰ Hodziç, age, s.20

¹⁰¹ Age, s.28

¹⁰² *Atlash Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Ortaçağ Avrupası*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.193

¹⁰³ Hodziç, age, s.36

yayılması ülkenin dört bir yanında taraftar bulması, burada uygun zeminin bulunmasına bağlanabilir.¹⁰⁴

Sadece İncil'e dayanıp Resmi Hristiyan Kilisesi'nin görüşlerini reddeden Bogomiller; din konusunda bunalan ve feodal düzenden şikâyetçi olan geniş köylü kesim ile kendilerini ezilmiş hisseden öteki kişiler, Bogomilliğin ilke ve inançlarına büyük bir samimiyetle sarılmış ve günlük feodal hayattan ve dinî bunalımdan kaçıp huzuru adeta Bogomilizm 'de bulmuşlardır. Yani Bogomilizm, sadece inanç alanında değil aynı zamanda sosyal alanda da çözümler sunmuştur. Ancak Kilise ve iktidar, bu duruma şiddetle karşı çıkmıştır. Bulgaristan halkının çoğu putperest olduğundan somut Tanrı inancına sahiptiler. Tanrıların putlarını ellemeye, koklamaya ve gerekirse bir yerden başka bir yere taşımaya alışmışlardı. Oysa yeni din Hristiyanlığın soyut Tanrı inancının yanı sıra bu dinin temel ve karmaşık dogması olan teslis de işin içine girince putperest olan Bulgar halkı için yeni din akılla idrak edilecek bir şey olarak kabul edilememiştir.¹⁰⁵

Bu kadar hızlı bir şekilde yayılan Bogomilizm, ortaya çıktığı andan itibaren iki Kilise olarak kurulmuştur. Bunların ilki; Bulgaristan'da, ikincisi ise; Makedonya eyaletindeki Dragovica köyündeydi. Bu iki Kilise dışında en yakın dönemde Plovdiv ve İstanbul'da Bogomil Kiliseleri kurulmuştur.¹⁰⁶ Onlar teolojik yaklaşım olarak kendinden önceki Gnostik akımlar gibi ılımlı bir düalizmi izlemişler ve önceki Gnostikler gibi kutsal metinleri kendi bakış açılarına göre yorumlamayı seçmişlerdir. Aslında kutsal kitapları iyi bilmedikleri söylenemez, hemen hemen tüm kutsal metinleri iyi bilmektedirler, zaten Kosmas'ı şaşırtan şey de onların din bilgisinden çok kutsal malzemeyi yorumlayış tarzıdır.¹⁰⁷ Bu gnostik bakışın yanında Bogomillerin doketik olduğu, yani İsa'nın bedensel varlığını yalnızca bir görünüş, bir suret olarak gördükleri ve çarmıhtaki İsa'nın görünüşte acı çekmesine rağmen gerçekte acı çekmediğine inandıkları da bilinmektedir.¹⁰⁸ Düalist bakış açılarına göre de bütün kâinat ve bu arada insan cismi, Şeytan'ın eseridir. Tanrı ise sadece maddî olmayan varlıkların yaratandır. Dolayısıyla bir Bogomilin vazifesi maddeye galebe

¹⁰⁴ Age, s.38

¹⁰⁵ Age, s. 21

¹⁰⁶ Age, s.22

¹⁰⁷ Martin, *Gnostikler*, s.153

¹⁰⁸ Age, s.153

çalmaktır.¹⁰⁹ Bu yüzden Tanrı'nın görece edilgen durumu Şeytanı hâkim konuma getirmiştir.¹¹⁰ Yine de bu hâkimiyet neticesinde oluşan kötülükler Kıyamet günüyle birlikte son bulur.¹¹¹ Bogomilizm içerisinde Gnostik ve düalist anlayışa sahip Pavlikanizm, Messalianizm, Maniheizm ve Marcion'a ait düşünceler vaki olsa da; bu doktrinlerin Bogomilizm üzerindeki etkileri net bir şekilde ortaya konulamamıştır. Bu durum Bogomilizm ile diğer düalist hareketler arasında kayda değer farklılıkların bulunmasından kaynaklanmaktadır. Kabul edilen nokta ise Bogomilizm'in doğal bir evrim sürecinde değil, özel şartlar içinde, özel bir coğrafyada ortaya çıkmış orijinal ve bağımsız bir inanç sistemi olduğudur.¹¹² Bu görüşe ters olarak bazı araştırmacılar ise onları Messalianizm ve Pavlikanizm'in Trakya'da ortaya çıkmış bir kolu olarak değerlendirmişlerdir.¹¹³

Bütün Hristiyan sakramentlerini reddetmiş, kudretli tek bir Tanrı'nın varlığını kabul etmiş, Baba ile Oğul'u bu Tanrı'nın iki gücü olarak gören¹¹⁴ Bogomiller, İsa ve havarilerini model alan bir lider on iki mürit modelinde örgütlenmişlerdir.¹¹⁵ Bu örgütleniş toplumsal hayatta da Kilise'nin rüşvetçiliğine, çarpıtılmış öğretilerine karşı bir tepki olarak fakir ve sade bir yaşam sürmüşlerdir.¹¹⁶ Kiliseleri dışında genel olarak Bogomil Topluluğu, Ermişler ve Müminler olmak üzere iki zümreye ayrılmaktadır ki bu Maniheizm'deki Dinleyici/İnan ayrımına çok yakın bir ayrımdır.¹¹⁷ Keşiş Kostantinopolisli Euthymios'un anlatımlarına göre, bir Bogomil 'Dinleyici'si kafasının üzerinde İncil tutar bir pozisyonda vaftiz edilerek Mümin mertebesine geçer. Mümin mertebesinden 'Ermiş' mertebesine geçiş ise kişinin içsel öğretilerle, münzevi/çilekeş pratiklerle içli dışlı olduğu iki yıllık (bazen daha fazla) bir dönemin sonunda mümkün olabilen çok daha uzun ve meşakkatli bir süreçtir.¹¹⁸ Vaftiz sürecinde yalnızca İncil'i kullanmaları Kosmas'ın aktardığına göre Kilise ayinlerini, Eski Ahit'i reddetmeleri ve ibadet olarak da yalnızca İsa'nın ibadetlerini

¹⁰⁹ Tayyip Okiç, "Balkanlarda Bogomilizm Hareketi ve Bunun Bir Araştırmacısı: Aleksandar Vasiljevic-Solovjev", *İslam Tetkik Enstitüsü Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, Cilt V-Cüz 1_4, İstanbul 1973, s.209

¹¹⁰ Eliade, age, s.211

¹¹¹ Lambert, age, s.164

¹¹² Hodziç, age,s.26

¹¹³ Sakin Özışık, *Ortaçağ Hristiyan Heresi Gruplarında Pavlikanlar*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, Ocak/2007, s.96

¹¹⁴ Age, s.96

¹¹⁵ Martin, *Gnostikler*, s.154

¹¹⁶ Age, s.154

¹¹⁷ Age s.154

¹¹⁸ Age, s.154

izlemeleri etkili olabilir.¹¹⁹ Anımsayacağımız gibi Eski Ahit, Demiurgosa atfedilmekteydi. Dokerik görüşün etkinliğinden ötürü de Bogomiller, özellikle Bizans Kilisesinde mevcut olan, ikonolara ve kutsal emanetlere çok fazla itibar etmemektedirler.¹²⁰ Münzevi bir inanç pratiğine sahip Bogomiller Kilise'nin görünür dünyanın yaratıcısı ve İsa'nın kardeşi olan Şeytan'la ittifak eden bir kurum olduğu görüşünü savunmuşlardır. Onlarda diğer heretik mezheplerde olduğu gibi evlilikten kaçınmış buna ek olarak da et ve şaraptan da uzak durmuşlardır.¹²¹

Bogomiller misyonerlik faaliyetlerinde Pavlikanlar gibi faal bir çalışma içindeydiler. Zira Bogomil müritlerinin Kıta Avrupası'nın büyük bir bölümünü dolaştıkları bilinmektedir. Öyle ki misyonerler Rhineland'da (Kuzey İtalya'da bir bölge), Fransa'nın bazı bölgelerinde ve bazı küçük ülkelerde o dönemde önemli sayıda mürit kazanmışlardır.¹²²

¹¹⁹ Age, s.153

¹²⁰ Age, s.153

¹²¹ Age, s.153

¹²² Age, s.154-155

II. KATHARLAR

Hristiyanlığın Roma ile bütünleşmesi neticesinde başlayan sürecin sonunda kurumsal bir din yapısına dönen Hristiyanlık, Roma merkezli Papa ve hiyerarşik olarak onun etrafından tecelli eden ruhbanların oluşturduğu bir yapı olmuştur.¹²³ Krallar ve yerel beylerle kader ortaklığı içinde bulunan bu *ruhban sınıfı bürokratlarının* idare ettiği *dinsel* ağırlıklı, *Klerikalizm*(Clericalism), *kilisecilik* veya *ruhbanlık* isimli, *politik düzen* Kilisenin topluma ve ülkelere hâkim olduğu bir düzendi.¹²⁴ Nitekim Kilisenin dinî alan dışında, sivil alana da otoriter bir güç olarak nüfuz etmesi siyasî, askerî ve iktisadî olarak örgütlenmesine neden oldu.¹²⁵

Kilisenin toplumun her zerresine işlediği Ortaçağ'ın Kıta Avrupası'nda Bogomil misyonerleri yoğunlukla Fransa'nın güneyinde yayılmış ve teşekkül etmişlerdir. Burada vuku bulan heretik mezhep, önceki diğer heretik mezhepler gibi görünüm ve isim transferine uğramıştır. Kıta Avrupası'nın bu bölgesinde dinsel sapkınlığın en popüler ifadesi Yunanca'da 'arınmış' demek olan *Katharos* sözcüğünden gelen ismiyle Katharizm veya Katharcılık olarak anılmışlardır.¹²⁶ 'Saf, Temiz' anlamlarına da gelen kelimenin *Cathari*, *Kathati*, *Catari* veya Almanca *Ketzer* ya da hatalı bir seslendirme sonucu Yunanca *Cazari* veya *Gazari* kelimesinden türediği de ifade edilmektedir. Ancak bu adın büyük ihtimalle Yunanca *Carharaoi*'den geldiğini ve heretiklerin bu adı ilk başlarda seçkin veya mükemmel kişiler için kullandıklarını, ancak daha sonra bütün mezhebin kapsadığını söylemek mümkün olan görüşü de ifade etmeliyiz. Buna ek olarak *Kathar* kavramı, ilk olarak XII. yüzyılın ortalarında Almanya'da Schönau Baş Keşişi Eckbert tarafından kullanıldığına dair kanıtlar da mevcuttur.¹²⁷ Muhtelif kaynaklarda Katharlarla bağlantılı anılan Albigenlerin adının nereden geldiğine dair birkaç görüş vardır. Bir görüşe göre Albigen ismi XII. yüzyılın sonuna doğru kullanılmaya başlanmış, XII. yüzyılda daha ziyade güney Fransa'daki Katharları veya Bogomilleri ifade etmek için kullanılmıştır. Güney Fransa'daki Albi eyaletinin aynı ismi taşıyan Albi şehrinde çok sayıda Bogomil'in olması, Bogomillerin Albigenler olarak anılmasına neden olmuştur. Nitekim Fransa'nın Albi eyaleti ve Albi şehri Bogomillerin kalesidir.

¹²³ Cengiz Batuk, *Assisili Francis ve Hristiyan Mistisizmi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s.14

¹²⁴ Esat Korkmaz, *Hristiyanlığın Lanetlileri ya da Günah Yaşamın Günahkârları Katharlar*, Demos Yayınları, İstanbul 2013, s.39-40

¹²⁵ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, İSAM Yayınları, İstanbul, Mart 2008, s.97

¹²⁶ Martin, *Gnostikler*, s.155

¹²⁷ Hodziç, age, s.9

Albigenler için kullanılan bir başka isim ise *Bugri* (Bougres, Bogres)'dir ki bu kelimenin de Bulgar kökenli olduğu düşünülmektedir. Albigenler için verilen ve 'fakir' anlamına gelen bu ikinci isim halen kullanılmaktadır. Fransa'daki Bogomillere bu isimlerden gayri nadir de olsa '*Publikani*' veya '*Pobulikani*' de denilmiştir.¹²⁸ Bu isme ek olarak bazı yerlerde Kathar ve Albigenlerden '*Patarenler*' veya '*Patarinler*' diye de söz edilmektedir.¹²⁹ Aslında *Patarin*, Kathar kelimesinin halk nezdinde değişikliğe uğramış halidir.¹³⁰ Yine Fransa'da, Katharlar, muhtelif çalışma kollarında güçlü olduğu için *Tessarants*, *Texerant* (dokumacılar) ve *Textores* (endüstriyel işçiler) olarak adlandırıldılar.¹³¹ Schönau Baş Keşişi Eckbert, Katharların, bunlara ek olarak Flanders'te Piphles olarak isimlendirildiğini belirtmiştir. Piphles kelimesinin kökeni ya da gerçek anlamı bilinmemektedir. Ayrıca dokumacılık, sapkınlık ve büyü ile ilişkili olduğundan ruhban sınıfına yasaklanmış mesleklerden biridir ancak Katharlar her ne kadar dünyadan nefret etseler de onun içindeyken geçinmek zorunda olduklarının bilincindeydiler ve genellikle dokumacılıkla uğraşıyorlardı.¹³²

Kilise tarafından yoğun şekilde zulme maruz kalan Katharların teolojik yaklaşımları Bogomilizm etkisiyle aldıkları diğer heretik doktrinlerle bağlantılı bir şekildedir. Buna ilişkin olarak Katharlar'da düalizm etkisinin ağır bastığı belirtilmektedir. Onların inancına göre, madde kötülüğü simgelemekteydi. Ruhun, adeta kendisini hapseden bedenden kurtulması gerekiyordu. Bazı Katharlar bunun bir sonucu olarak ruhun bedenden bedene göçüne de inandılar. İsa Mesih, insanın bedenini değil ruhunu kurtarmak için geldi, İsa'nın çarmıhı ve tekrar dirilişi, sadece görüntü olup gerçek değildi. Bu anlamda Katharlar, kristoloji açısından doketik bir inanca sahiptiler.¹³³ Ruh göçü ve doketik inancın temelinde; İsa'nın kurtarıcı davranışının, tutsak olduğumuz bedenlerden kurtulmamız için aydınlatıcı bilgiyi kabul edip ölümden sonra bedenden azade olarak Tanrı'nın gerçek ve ruhsal âlemine yükselebileceğimize, kabul etmezsek de bedenden bedene göçümüzün devam

¹²⁸ Age, s.10

¹²⁹ Özışık, age, s.97

¹³⁰ Régine Pernoud, *Tapınak Şövalyeleri*, Çev. Deniz Yüce Sylvestre, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Eylül 2005, s.104

¹³¹ Thomsett, age, s.83

¹³² Martin, *Katharlar*, s.51

¹³³ Özışık, age, s.97

edeceğine dair bir örnek olduğu yatmaktadır.¹³⁴ Bazı Katharlar, türemeyi veya çoğalmayı reddettiler. Evliliğe izin verilmesine rağmen bazılarına göre evlilik, zinadan daha şer olarak algılandı.¹³⁵ Evliliğe karşı duran ve diğer heretik mezheplerde de görülen bu görüşün temeli İncil’de geçen şu satırlara dayandırılabilir; ‘*Kaygısız olmanızı istiyorum. Evli olmayan erkek, Rabbi nasıl hoşnut edeceğini düşünerek Rabbin işleri için kaygılanır. Evli erkeğe karısını nasıl hoşnut edeceğini düşünerek dünya işleri için kaygılanır.*¹³⁶ Katharların teolojik yaklaşımlarına devam edecek olursak; onlara göre Tanrı’nın İsa’da hululü imkânsızdı. Çünkü madde kötülüğün simgesiydi. Bundan dolayı Tanrının maddeleşmesi düşünülemezdi. İsa’nın doğumu, çarmıha gerilişi, dirilip tekrar yeryüzüne inmesi ve tekrar göğe yükselmesi hep illüzyonel oldu. İsa ne tam bir insan ne de tam bir tanrıydı. O sadece yeryüzünde görülen temiz bir ruh olup, insanları günahlarından arındırmak için geldi. Kutsal kitap olarak Katharlar da öncülleri gibi Eski Ahit’in bazı kısımlarını reddederler. Bunun sebebi onun kötü prensipler tarafından yazıldığına inanmalarındır.¹³⁷ Kötülük, onların teolojik dertlerinin temeli olduğundan Şeytan figürünü ciddiye aldılar. Şeytan’a ilişkin Kathar bakış açısının özü, hayatımızda gözlenebilen iyi ve kötü çatışmasını izah edebilmek ve ruh dünyamızda var olan çatışmaya yanıt bulmaktı. Zira bu bakış açısı onların, yoz olan maddi dünya ötesindeki kusursuz bir dünyaya olan aşırı özleminin de bir ifadesiydi.¹³⁸ Onlar Şeytan’ın maddi dünyanın efendisi, kurucusu ve idarecisi olduğuna inanıyorlardı.¹³⁹

Katharizm, Gnostisizm’in ortaçağdaki şekli olarak da görülse de¹⁴⁰ kurtuluşa giden yolun (yani *gnosis*’in) -müminlerin doğrudan bilgiye sahip olmasından ziyade- Ermişlerin yönlendirmeleri ile bulunabileceğini vurgulanarak Gnostik düşünce ekollerinin birçoğundan da ayrıldığı görülür. Bu niteliğiyle Katharizm, ironik bir şekilde, kurtuluşun yalnızca rahiplerin müdahalesiyle bulunabileceğini iddia eden Katolik inancıyla benzeşmektedir.¹⁴¹ Bu ayırım noktasına rağmen Katharlar aynen

¹³⁴ Jeffrey Burton Russell, *Lucifer Ortaçağda Şeytan*, Çev. Ahmet Fethi, Kabalcı Yayınevi, Haziran 2001, s.247-248

¹³⁵ Özışık, age, s.97

¹³⁶ *İncil*(I. Korintliler 7: 32-33), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, Şubat 2003, s.317

¹³⁷ Özışık, age, s.98

¹³⁸ Russell, age, s.243

¹³⁹ Age, s.246

¹⁴⁰ Sean Martin, *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri*, Çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayıncılık, Temmuz 2009, s.108

¹⁴¹ Martin, *Katharlar*, s.33

Augustinus döneminin Maniheistleri gibi Seçilmişler veya Ermişler, Müminler ve Dinleyiciler'den oluşan üç sınıftan oluşan bir sisteme göre şekillenmiştir; ayrıca suyla değil secdeye vararak vaftiz yapıyorlardı¹⁴² ve onların bu vaftiz şekli Bogomillere benzer şekildeydi. Kathar Papazları Kıta Avrupası'nda gördükleri ilk vakitlerden itibaren 'ilk şehitlerin verildiği günden beri var olduklarını' iddia etmişlerdi.¹⁴³ Vaftiz dışında Katharlar, Bogomiller ile çocuk yapma konusunda da benzer görüşleri savunmaktadırlar. Onlara göre; çocuk yapma işi ruhları dünya batağına saplamanın aracıdır. Bogomil cemaatindeki kadınlarla ilgili çok belge olmamasına karşın Katharlar'ın kadınları erkeklerle eşit gördüğü ve Katharizmin kadınlara cemaat sınıflarının her seviyesine aktif biçimde katılma şansı tanıdığı bilinmektedir. Eski Ahit'in bir kısmını reddetmelerine rağmen, özellikle Mezmurlar'a, Eyüb'e ve peygamberlere çok büyük saygı ile yaklaşıyorlardı.¹⁴⁴ Üç sınıfa ayrılan Katharların toplumsal hiyerarşisine dönüp bakacak olursak her sınıf için belli mesuliyetlerin olduğunu göreceğiz. İlk olarak; Dinleyiciler tüm kalpleriyle katılmamayı seçip ara sıra vaazları dinleyenlerdir. İkinci olarak; hareketin çoğunluğunu oluşturan Müminlerdir.¹⁴⁵ Onların bu cemaat içerisinde çok olmasının altında Katolik Manastır sisteminin çökmesi yatmaktadır. Zira kasabaların büyümesi, kentleşmenin artması ile fakirlik ve zenginlik arasındaki ayırım da artmıştır. Neticede manastırlar, toplumun dünyevî ve dinî ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiştir.¹⁴⁶ Bu da toplumun aşağı katmanındaki kişilerin Katharlara katılmasının önünü açmıştır. Bir Mümin olmayı seçen kişi *convenanza* adıyla bilinen ayine katılarak Kathar cemaatine resmi olarak bağlanırdı. Nitekim bunlar sıradan işleri olan, kasabalarda ve köylerde yaşayan sıradan erkekler ve kadınlardır. Manastır inzivasına çekilmezler; etten, şaraptan ya da seksten uzak durmak zorunda değildirlen, maddî dünya ile oldukça iç içedirlen. Onlara İnciller'in temel öğretilerini takip etmek, birbirlerini sevmek ve bir inanç ve Tanrıyı aramakla geçirilen bir hayat elde etmek için dünyaya ait olmamaları ama dünyada olmaları öğretilir. Bunlar genellikle düalist öğretilerle donatılmaz. Bu öğretiler daima yalnızca Ermişler'in duyması içindir. Üçüncü sınıf olan Ermişler hareketin rahipliğini yapan gösterişsiz en üst düzey Katharlardır. Katharlar ve Bogomiller, Ermişler'i en üst seviyeye yerleştirir; onlar Kutsal Ruh'un

¹⁴² Age, s.47-48

¹⁴³ Martin, *Gnostikler*, s.155

¹⁴⁴ Martin, *Katharlar*, s.153

¹⁴⁵ Age, s.53-54

¹⁴⁶ Linda Woodhead, *Hristiyanlık*, Çev. Sevda Çalışkan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Aralık 2006, s. 107

ve yaşayan cemaatin kendisi olarak görülürler.¹⁴⁷ Katharizmin bu iyi yapılanması zaman içerisinde kendi piskoposları ve ruhban sınıfının kökleşmesine ve Katharların hayatta kalmasını sağladı.¹⁴⁸

Katharlar ilk defa 1143 yılında Köln'de tanınmaları ile birlikte tarih kayıtlarına girmişlerdir.¹⁴⁹ Ortaçağ'ın en yaygın sapkın hareketi olması nedeniyle Katolik Kilisesi ve yandaşları onlara '*Büyük Heretik Hareket*' adını verdi. Bu da onların başarısının bir göstergesiydi. XII. yüzyıldan XIII. yüzyıla geçiş süreci onların doruk noktasına ulaştığı dönemdi. Aragon'dan Flanders'e, Napoli'den Languedoc'a kadar Katharlar'a rastlamak mümkündü.¹⁵⁰ Ayrıca onlar Fransa'nın güney kıyıların dışında, bugün ki Fransa'nın, batı ve kuzey doğrultusunda da yayılmışlardı. Buradaki yayılmanın nedeninin uygun zemini burada da bulmaları olduğu söylenebilir.¹⁵¹ Uygun zemin bulmalarına en önemli kanıt olarak; krallardan kontlara, marangozlara ve dokumacılara kadar toplumun her kesiminden yaygın destek görmeleri verilebilir.¹⁵² Kilise tarafından asla hoş karşılanmamış olan kadınlar da saygı görebileceklerini ve inanca etkin bir şekilde katılabileceklerini bildikleri için Kathar oluyordu. Kadınların erdem ve yoksunluk bileşimi Katolik Kilisesini tedirgin etmekteydi. Buna ek olarak Kilise'nin dünyevî iktidar peşine düşerek İsa'nın mesajını saptırdığına dair Kathar inancı¹⁵³, Kilise'yi bir haydut ve Papayı da deccal olarak gören bakış açısı da Kiliseyi rahat bırakmıyordu.¹⁵⁴ Kilisenin bu huzursuzluğu onları farklı şekilde yaftalamasına sebep olmuştur. Zira Katharlara büyücülük ithaf edilmesi ve bu gerekçeyle yok edilmeye başlanması, XI. yüzyıldan itibaren uyumsuz toplumsal gruplara karşı Kilise tarafından başlatılan topyekûn savaşta bir *fon* oluşturmaktan başka bir anlam taşımaktadır. Çünkü XXII. Johannes'in papalığı döneminde, yaklaşık iki yüzyıl önce kavramlarda başlayan dönüşüm, Kilisenin ağırlığını koymasıyla, *teritoriumlarda* kırsal kesimin sıradan bir bireyi olan büyücüyü '*Şeytan Tarikatı*'nın bir üyesine dönüştürürken, geleneksel cezalar yerini katliamlara bırakmıştır.¹⁵⁵ XI. yüzyılın başlarında özellikle de Güney Fransa, Kuzey İtalya ve kısmen Batı Almanya'daki kâfir tarikatların güç kazanmaya başladıklarına ilişkin

¹⁴⁷ Martin, *Katharlar*, s.53-54

¹⁴⁸ Madden, age, s.18

¹⁴⁹ Martin, *Gnostikler*, s.155

¹⁵⁰ Martin, *Katharlar*, s.21

¹⁵¹ Hodziç, age, s.38

¹⁵² Martin, *Katharlar*, s.21

¹⁵³ Age, s21

¹⁵⁴ Thomsett, age, s.85

¹⁵⁵ Akın, *Cadı Avı*, ,s.84

duyumlar Kiliseyi tedirgin etti. Maniheizm tarzı düalist bir yapılanmaya işaret eden ve Tanrı'nın hâkimiyetine son vererek şeytanı merkeze oturtmayı amaçlayan sapkın akımlar hızla taraftar kazanmaktaydı. Özellikle Languedoc'da Katharların örgütlenmeleri, o güne kadar görülmemiş boyutlara ulaşarak Kilisenin varlığını tehdit eder hale gelmiştir. 1022'de Orléans ve Toulouse'daki sapkın grupların ayaklanmaları, Arras ve Champagne'a, hatta sınırları aşarak Almanya'ya kadar yayılmaya başlamıştır. Bu ayaklanma girişimlerini önlemek, sapkınların baskı altında tutulmasını sağlamak için ilk kez kitlesel insan avları ve toplu yakılmalar tartışılır hale gelmiştir. 1022 yılında Fransa Kralı II. Robert sapkın inançlardan dönmeyi kabul etmeyen on kâfirin yakılmasına karar verir.¹⁵⁶ Fransa'da yaşanan bu hareketliliğe paralel olarak *Mediolanensis Historia* (Milano Tarihi) isimli eserin yazarı Landulf Senior 1026 yılında Monforte Kalesi'ne yerleştiği tespit edilen bir grup sapkının yakılarak öldürüldüğünü belirtmiştir.¹⁵⁷ Köln ve Bonn'da da kitlesel kâfir idamlarına başlanmıştır.¹⁵⁸ Katharizm'in hızla yayılması ve kitleselliği karşısında paniğe kapılan Kilise bu mezheple uzlaşma yoluna da gitmeye karar verir. Bu kapsamda 1204-06 yılları arasında Languedoc şehrinde halka açık bir dizi münazara tertip edilir. Tartışma ve müzakerelerde Katharlar açık biçimde üstün konumdadırlar. Katharlar'ın doktrinsel yetkinliği ve Languedoc aristokrasisinin politik desteği sonucu, lehlerine olan kitlesel desteği gören Kilise, Katharlar'ı tasfiye etmek için bir askeri bir müdahale gerektiğine kanaat getirdi. Kısa bir süre sonra da haçlı seferi kadar geniş kapsamlı olmasa da bir din savaşı yaşandı.¹⁵⁹ Nitekim sapkın gruplara karşı başlatılan mücadelenin bir sonucu olarak, XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ülkelerinde başlatılan kâfir idamları giderek sıradan bir görüntü arz eder. Anılan dönemde Kilisenin sapkın grupların üyelerine verebileceği cezaların sınırlı olması, gruplara katılımın tahminlerin ötesinde bir hızla artması, verilen mücadelenin başarı şansını düşüren etmenlerin başında gelmektedir. Kâfir grupların elebaşları ya çok iyi gizlendikleri ya da yandaşları tüm baskılara rağmen kendilerini ele vermedikleri için yapılan baskınlarda daima kaçmaktadır; yakalanarak cezalandırılmaları durumunda bile grupların yeni taraftar kazanma girişimleri engellenememektedir. Ancak giderek yoğunlaşan takipler ilk sonuçlarını vermiş,

¹⁵⁶ Age, s.168

¹⁵⁷ Paolo Francesco Tocco, *Ortaçağ, Katedraller, Şövalyeler, Şehirler*, Ed. Umberto Eco, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yayım, Eylül 2014, s.225

¹⁵⁸ Akın, *Cadı Avı*, s.168

¹⁵⁹ Martin, *Gnostikler*, s.157

Katharların faaliyetleri bir süre için yeraltına inmişti. Bu sessizlik dönemi XII. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. Güç toplayan Katharlar'ın daha kuvvetli olarak tekrar ortaya çıkmaları, Kilisenin bu sapkınlara karşı Tanrı'nın onurunu kurtarma savaşında daha sert önlemler almasına yol açmıştır.¹⁶⁰ Kilise'nin bu sert tutumunun altında mücadele ettiği güruhun diğer sapkınlara göre farklı yanlarının da bulunması yatmaktaydı. Öyle ki Katharların farklı yanı Lozanlı Henry ve XII. yüzyıla gelene kadar dinsel yaşamın içinden çıkan farklı özgürlükçü vaizlerin savunduğu gibi bir çeşit ruhban sınıfı karşıtlığı yapmakla yetinmemesiydi. Bu yeni sapkınlar kusursuzca örgütlenmişlerdi. Köln'de keşfedilen grup yalnızca Katolikliğe muhalif kişiler değildi. Bunlar kendini inşa etmek için epeyce zaman bulmuş ve kendini Papa'ya ve temsil ettiği her şeye karşı konumlandırmış bir yer altı cemaatinin üyeleriydi. Malcolm Lambert'in söylediği gibi, *'Katharlar Şeytanın Kilisesi olarak adlandırdıkları Katolik Kilisesi'ne karşı pervasızca ve doğrudan meydan okuyorlardı.*¹⁶¹ Bu meydan okuma sonucunda Aziz Bernard'ın, sapkınları kurnazlık, zina ve sapıklıkla suçladığı görülmektedir. Ayrıca ne yapılacağına dair sanki Katharları ateşe atan Köln sakinlerini suçlar gibiydi: *'Sapkınlığı yok etmek için heveslerini anlıyoruz, ancak onların yaptıklarınının tekrar edilmesini tavsiye etmiyoruz, zira inanç zorla değil ikna yoluyla kabul ettirilir.'* Yine de *'onların daha başka kişileri de kendi yanlışlarına sürüklemelerine izin vermektense 'kılıcını asla boşa kullanmayacak' olanın, kılıcıyla onları yola getirmenin daha doğru olacağını da'* ekliyordu. Başka bir deyişle, insanların kendi evlerinde sapkınlık yapmaları umurunda değildi ancak bunu yaymaya başladıkları anda sorun oluyordu. Tavsiye ettiği en ağır ceza ise Kilise'den dışlamaktı.¹⁶² Bu dışlama faaliyeti Haçlı ordusunun Doğu'ya doğru sefere çıktığı sırada Papa III. Eugenius 1148 yılında heretikliğin yayılışıyla ilgili bir Papalık Genelgesi yayınlayarak Gascony, Provence ve başka yerlerde heretiklere yardım edilmesini yasakladı. 1157 yılında Rheims başpiskoposu eyalet meclisinin toplantısına katılarak evliliği reddeden Piphles adlı bir heretik grubu ifşa etti. 1163 yılında Tours meclisinde Papa III. Alexander kardinaller ve piskoposlarla toplantı yaparak III. Euginius'un emirlerini bu defa Albigenler'e uyarlayarak onlara yardım edilmesini yasakladı. Aynı yıl içinde, Bingenli Hildegard Katharlar'ın artışı şeytanın dipsiz cehennemden kurtuluşu olarak gördüğü bir iddia

¹⁶⁰ Akın, *Cadı Avı*, s.169

¹⁶¹ Martin, *Katharlar*, s.48

¹⁶² Age, s.49

dahi ortaya koymuştur.¹⁶³ 1163 yılında ise bir Kilise üyesi tarafından Katharizm ilk defa ayrıntılı bir şekilde lanetlendi. Schönau Baş Keşişi Eckbert Köln'ün İmparatorluk Şansölyesi ve Başpiskoposu Dasseli Reinald adına *Katharlar'a Karşı Vaazlar* ismiyle 13 ayrı vaaz yazdı. Her ne kadar vaazlar konun güçlendirilmesi açısından Aziz Augustinus'un *Maniheistler Hakkında* adlı kitabından pasajlarla süslenmiş olsa da Eckbert 1150'li yıllarda Katharlar ile bizzat tartışma deneyimi yaşamıştı ve bu nedenle onun tarif ettiği heretiklerin ruhban sınıfı karşıtı kişiler değil de Katharlar olduğundan emin olabiliyoruz. Kısa bir giriş bölümünün ardından, Eckbert, Katharizmin temel ilkelerini birer birer çürütmektedir. Onların hem üreme hem de beslenme amacıyla kullanılan etten ve onunla ilişkili her şeyden nefret ettiklerini söyler.¹⁶⁴

Kilise 1165 yılında Albi'nin on mil güneyinde Lombers kasabasında başka bir grup Kathar keşfetti. Tours Konseyi'nin ve Eckbert'in uyarıları ile duyarlılıkları artmış olan Kilise, Katharlar'ı çok ciddiye aldı. Bu ciddiyetle Kilise tarafından sapkınlar altı piskopos, sekiz keşiş, yerel vikont ve Fransa kralının kız kardeşlerinden biri olan Constance'tan oluşan mahkemeye çağrıldılar. Olivier adındaki bir Ermişin önderliğindeki Katharlar Lombers'te din adamlarıyla yapılacak olan tartışmaya gittiler. Genellikle *Yeni Ahit*'ten örnekler vererek soruları kurnaz bir şekilde cevapladılar. Ancak yemin etme aşamasına geldiğinde takılıp kaldılar: çünkü bu hiçbir koşul altında yapmayacakları türden bir şeydi. Bu durum o zaman ki toplum kurallarına aykırı bir görünüm arz etmekteydi. Çünkü Ortaçağ toplumunda yeminler bir şeyleri, senyör ile serfler, kilise ile devlet arasındaki ilişkileri, bir arada tutmaya yarayan tutkal görevi görmekteydi. Onlar modern dönemin yasal bağlayıcılığı olan sözleşmeler ile aynı işlevi görürdü ve yemin etmeyi reddetmek en ciddi suçlardan biriydi. Bu noktada, Olivier ve yanındaki Katharlar sert bir nutuğa giriştiler. Onlar Kilise'yi ikiyüzlülükle suçladılar ve piskoposların *uluyan kurtlardan* biraz daha iyi olduğunu söylediler. Ne var ki, Rhineland'daki inanç kardeşlerinin aksine Lombers Katharlarının hayatta kalmalarına izin verildi.¹⁶⁵ Kiliseye bu kadar açıktan bir şekilde karşı gelen Katharlar kendi içlerinde büyük bir faaliyet yürütmekteydiler. Bu bağlamda 1167'de St.Felix şehrinde gerçekleşen Kathar buluşması 'Katharlar'ın tarihte kaydedilmiş en kalabalık buluşmasıydı. İçlerinde Doğu Avrupa'dan gelmiş bir

¹⁶³ Age, s.50-51

¹⁶⁴ Age, s.51

¹⁶⁵ Age, s.59

heyetin de olduğu bu buluşmanın başlangıçtaki amacı Kathar cemaatini yeniden organize etmek ve yeni piskoposlukların seçilmesi gibi önemli konular üzerine kararlar vermektir¹⁶⁶ Bu buluşma bize Katharların kendi içlerindeki teşekkülleri hakkında bazı bilgiler sunmaktadır. Zira toplantıya katılan her Kathar Piskoposunun altında iki tane piskopos vekili vardı. Bunlara *filius maior* (büyük oğul) ve *filius minor* (küçük oğul) deniyordu. Piskopos öldüğünde, emekli olduğunda ya da işi bıraktığında *filius maior* piskopos oluyor, *filius minor* ise *filius maior* oluyordu. Bu defa yeni bir küçük oğul seçiliyordu. Bu Kathar cemaatinin bütünlüğünü koruyor ve Languedoc cemaatinde olduğu gibi birliği ve güçlenmeyi sağlıyordu. Ayrıca yapılanış Katolik Kilisesi'nin aksine haleflik ve seçim konularında gecikmelere yol açan çekişmeleri de ortadan kaldırıyordu.¹⁶⁷

XII. yüzyılda Kilise ile iktidar güçleri arasında çıkan sürtüşme Languedoc'ta karmaşık bir durum oluşmasına neden oldu. Katharlar bu karmaşanın ortasında içten içe ama sağlam bir şekilde inançlarını yaymaktaydılar. VI. Raymond'un ve başpiskopos Trencaveller'in adamları rahip seçimi ve soylulara karşı savaş gibi konularla uğraşırken 'İyi Hristiyanlar' yurtlarında kendilerini tanıtıyor ve Languedoc'a yayılıyorlardı. Başarılarının önemli bir kısmı Languedoc'ta Avrupa'nın diğer bölgelerinden daha iyi bir statüye kavuşan kadınlara duydukları saygıdan kaynaklanıyordu. Mirasın ilk oğula bırakılması kuralı işlemiyor, mülkler kız ve erkek çocuklar arasında eşit olarak paylaştırılıyordu. Her ne kadar en zengin arazi sahipleri erkekler olsa da kadınlar da mülk sahibi olma ve bu yolla statülerini yükseltme şansına sahipti.¹⁶⁸ Katharların cinsiyetlere eşit uzaklıkta olmaları kendi kiliselerinde de göze çarpmaktaydı. Şöyle ki, onlara göre bir kızın ya da kadının bir Ermiş olması için bir engel yoktu. Özellikle düalist inancın kadınlara etkin biçimde katılım ve Ermiş yani yarı ilah olma şansı verdiği göz önüne alınınca kadınların Katharizmi hızla benimsemeleri şaşırtıcı değildir. Katolik Kilisesi böyle bir fırsat tanımıyordu. Kathar Kilisesindeki mevcut olan kadınlar inancın yayılmasında etkin bir rol oynadılar. Erkek Katharlar çiftler halinde yeni bağlılar kazanmak için kırsal bölgelere giderken kadınlar, Kathar evlerinden oluşan bir ağ yapılandırıyorlardı.¹⁶⁹ Özellikle Languedoc'taki durumun vahametini gözden kaçırmayan ve idrak eden III.

¹⁶⁶ Age, s.60

¹⁶⁷ Age, s.62

¹⁶⁸ Age, s.69-70

¹⁶⁹ Age, s.70

Innocentius Papa olduktan sonra; Languedoc'taki sapkın ortam, dini hoşgörü, yoz ruhban sınıfı ve inançsız soylular olgularını bir arada ele alarak zaten kötü olan durumun daha da kötüleşmemesi için acilen harekete geçilmesi gerektiğini düşünmüştür.¹⁷⁰

III. Innocentius, Katharlar'ı yok etme konusunda hem yetersiz kalacağı hem de bu konuda isteksiz olduğu için yalnızca Raymond'a güvenmiyordu. Nisan 1198'de Papa olduktan yalnızca iki ay sonra III. Innocentius, Cistercianları sapkınları tekrar Kilise'ye kazandırmak amacıyla Languedoc'ta vaaz vermekle görevlendirdi. 25 Mart 1199'da da *Vergentis in Senium* (Yaşlılara Saygı Üzerine) adlı bir genelge yayınladı. Bu genelgede 397 tarihli *Lex Quisquis* adlı İmparatorluk Yasasına benzer biçimde heretiklik vatan hainliği ile eş tutulmaktaydı. Sapkının cezası mallarına el koyma ve çocuklarını mirastan men etme şeklindeydi. Sapkınlar din adamıysa imtiyazlarından arındırılacak, avukatsa görevlerini yapamayacaklardı. Başlangıçta özellikle Kathar nüfusunun Pavlikanlar'a benzer biçimde saldırgan ve kararlı olduğu Viterbo'daki sapkınlar için çıkardığı bu genelgeyi III. Innocentius koşullar gerektirdiği sürece başka bölgelere de yaymayı planlıyordu.¹⁷¹ III. Innocentius 1203 yılında Languedoc'taki ilk elçilerini üç yeni görevliyle değiştirme kararı alarak bu konudaki faaliyetlerini sürdürdü. Gönderilen görevlilerin tümü güneyliydi. III. Innocentius giriştiği işe '*negotium pacis et fidei* (Barış ve İyi Niyet Girişimi)' adını vermiştir.¹⁷² III. Innocentius'un Languedoc'a yolladığı üçlünün ilk girişimi yerel soyluları, dâhil olduklarında Kathar karşıtı yasalara da uymak zorunda olacakları bildirmeleri ve Kilise'ye sadakat yemini etmeye zorlamak oldu. Bunu yapmadıkları takdirde afroz edilmekle karşı karşıya kalacaklardı. Toulouse, Montpellier, Arles ve Carcassone; temsilcilerin önerdiği koşulları ilkesel düzeyde kabul ettiler.¹⁷³ III. Innocentius'un Languedoc'a yolladığı üçlünün ikinci girişimi Katharlar'ı öğretisi sorunları konusunda bir açık tartışmaya davet etmek oldu. Carcassone'da gerçekleşen tartışmada her iki taraf da kendi iddialarını ayrıntılarla dile döktüler ancak tartışma bir sonuca varmadı. Papalık elçileri Katharlar'ı ne zincire vurabildiler ne de kazığa bağlayabildiler; sadece Carcassone'dan huzursuz bir şekilde ayrıldılar. 1204 yılındaki Carcassone'daki tartışmadan sonra işler Papalık temsilcileri için daha da zorlaştı. Hiç

¹⁷⁰ Age, s.71

¹⁷¹ Age, s.72

¹⁷² Age, s.73

¹⁷³ Age, s.73-74

kimse onların orada olmasından hoşnut değildi. Katharlar doğal olarak onları *Şeytanın Kulları* olarak görüyorlardı. Soylularsa onları Roma yaşam tarzını getirmeye çalışan yabancı müdahiller olarak görüyorlardı.¹⁷⁴ III. Innocentius'un yolladığı üçlü Languedoc'u baştan aşağı dolaşip soylulara içi boş nutuklar atarak, Katharlar ile tartışarak işlerine boş yere devam ettiler; bu durum ise sapkınlığın köklerinin iyiden iyiye sağlamlaşmasına neden oldu. 1206 baharında Montpellier'de üç Cistercian bezmiş bir halde başarısız olduklarını kabullendiler. Kuşkusuz ki bir sapkın diyarındaydılar ve bu sapkınlar onları alt etmişlerdi.¹⁷⁵ Languedoc'ta ki üçlü temsilcinin mağlup olduğu vakitte; biri Osma piskoposu Diego de Azevedo diğeri de onun vekili Dominic Guzman olmak üzere iki İspanyol onların yanlarına geldi. Diego ve Dominic Cistercianlar'a Ermişler'i kendi gözleriyle gördüklerini ve Katharlar'ın sadelik, alçakgönüllülük ve yoksulluk içindeki hayatlarından etkilendiklerini anlattılar. Şatafat ve varlık içinde mahiyeti ve korumaları ile gezen Cistercianlar'ın aksine Ermişler, üzerlerine giydikleri kıyafet ve kutsal kitaplardan başka hiçbir şeye sahip değillerdi. İspanyollar üçlüye Katharları onların kuralları ile vurmalarını önerdiler. Cistercianlar bu öneriden etkilendiler ve planı kabul ettiler. 1206 yazı Languedoc'ta bir takım adamların havari kılığında yoksulluk içinde vaaz vererek dolandıkları görüldü. Servian, Béziers, Carcassone, Parmiers, Fanjeaux, Montréal ve Verfeil'de tartışmalar yapıldı. Carcassone'da ki ilk tartışmada olduğu gibi bunlar bazen bir hafta ya da daha uzun süren ateşli ve uzun tartışmalardı. Üstlerinde geleneksel Roma kıyafetleri olmadan aldıkları sonuçlar da iyiydi. Ancak III. Innocentius'un başlattığı ve üç yıl süren *Barış ve İyi Niyet Girişimi* sonunda Kilise'ye geri kazandırılan ruhların sayısı harcanan emeğin yanında önemsenemeyecek kadar azdı.¹⁷⁶

Bütüncül yapısı ve halkın desteği ile Katharizm XIII. yüzyılın eşiğiyle birlikte Languedoc'un dört bir yanına yayılmıştı. Bogomil cemaati üyesi Nicetas'ın St.Felix şehrindeki toplantıya gelmesiyle cesaretlenen Ermişler düalist kelamı güneye yaymak, Provence'ten Aragon'a dek uzayan sapkın bir krallık kurmak için neredeyse bir kuşaktır çalışmaktaydılar. Bu kadar başarılı olmalarının bir sebebi de Ermişlerin inancı ve cesaretinin dışında Languedoc'un tarihinde gördüğü en üst düzey yaşama

¹⁷⁴ Age, s.74

¹⁷⁵ Age, s.74-75

¹⁷⁶ Age, s.75

ev sahipliği yapıyor olmasıydı.¹⁷⁷ Languedoc'ta iktidar Toulouse, Foix ve Cominges kontları ile Béziers ve Carcassone vikontları arasında paylaştırılmıştı. Her ne kadar Languedoc Katharları kendi aralarında dile getirmeseler de Languedoc yöneticileri İtalyan Katharlarını andırmakta; sürekli tartışmalar, çekişmeler ve kan davaları sürdürmekteydiler. Languedoc'taki iktidar kuvvetleri arasında en güçlüsü Toulouse Kontu VI. Raymond'dur.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Age, s.67

¹⁷⁸ Age, s.68

III. CADILAR

A. Cadı Kimliği

Neşet ettiği zamanı izleyen süreç içerisinde sadece yeni bir tarikat değil, daha çok politik bir güç faktörüne dönen Hristiyanlık, eski ve yeni düşünceler arasında kabul edilebilir bir seviyede hoşgörü oluşturmak için belli oranda çaba sarf etti. Lakin yaşanan kargaşa, uzlaşmacı bir yaklaşımdan uzak bir şekilde sonlandı. Bu da Hristiyan dünya içerisinde bir 'büyü teorisi'nin oluşmasına neden oldu. Demonolojik büyücülüğün gizlerinin keşfi, Tanrı'nın ve doğanın anlaşılmasında anahtar işlevi gören kozmosun yorumunun yapabilme imkânına kavuşulması neticesinde; Hristiyan büyü anlayışı, *magia daemoniaca*'nın yanı sıra *magia naturalis*'in köklerini muhafaza etmek zorunda kaldı.¹⁷⁹ İlerleyen süreçte demonlara atfedilen büyü'nün paganlar tarafından yapıldığı, doğal büyü'nün ise Hristiyanların keramet göstermesinin bir sonucu olduğu inancı yerleşti. İkisinin benzer olduğuna ilişkin itirazlara her ne kadar Hristiyanlar başta kulak tıkasa da daha sonra; '*Tanrı'nın hikmetiyle gösterilen keramet, efsunculukla yapılan şeyle hiçbir ilgisi yoktur.*' şeklinde bir savunma geliştirdiler.¹⁸⁰

Demonolojinin konusu olan demonlar (şeytan), İyi ve Kötü olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Kötü demonlar insanlara zarar vermek adına veba, kuraklık ve doğal afetlere, insanların kıskançlık gibi duygularını kullanarak da savaşımlara neden olurlar. Büyücülerin bağlı kaldıkları kötü demonlar zararlı büyülerden sorumlulardır. Onların aksine iyi demonlar insanlara rehberlik ederler. Tanrılarla insanlar arasındaki iletişimi sağlayan iyi demonlardır.¹⁸¹ Plotinos kötü demonların insanlarla cinsel ilişki kurabileceği ve üreyebileceği hakkında fikirlere sahiptir.¹⁸² Daha sonraları Aziz Augustinus, büyü'nün demonların yardımı sonucu olacağından, büyücülerin hepsinin zarar dolu uygulamalarını gerçekleştirmek namına demonlarla aralarında bir sözleşmenin (*Pakt*) gerekliliğini belirtmiştir.¹⁸³ Bu fikirler cadıların demonlarla

¹⁷⁹ Akın, *Cadı Avı*, s.88-89

¹⁸⁰ Kieckhefer, age, s.67

¹⁸¹ Akın, *Cadı Avı*, s.89

¹⁸² Age, s.89

¹⁸³ Haydar Akın, *Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı*, Phoenix Yayınevi, Ankara, Mayıs 2010, s.89

(şeytan) cinsel ilişkiye (*incubus-succubus*) girmesi ve sözleşme yapmalarına ilişkin inancın temelini oluşturmuştur.¹⁸⁴

Şeytan ile gerçekleştirilen sözleşmelere dair ilk dikkat çekici halk masalları, IX. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Reims Başpiskoposu Hincmar, 860 yılında, şeytanla yapılan sözleşmeyi konu alan genelge yayımlayarak büyüün tehlikeleri hakkında halkı uyardı.¹⁸⁵ 1398 yılında ise Paris Üniversitesi'nin Teoloji Fakültesi, büyücülük eylemlerinin şeytanla bir anlaşma yoluyla gerçekleştirildiğini, doğası gereği sapkın olarak kabul edileceğini ilan etti.¹⁸⁶ Böylece geç ortaçağ kilisenin büyücü-cadı inancının değişmeye başladığı sürecin başı olabilir. Francesco Guazzo *compendium maleficarum* adlı yapıtında paktın zaferle sonuçlanan süreci maddelerle ele almıştır. Bu maddeler: 1- Hristiyan inancının inkârı, 2- Yeni isim konularak Şeytan tarafından vaftiz edilmesi, 3- Şeytanın emareleri olan elbiselerin giyilmesi, 4- Bağlılık yeminin edilmesi, 5- Çocukların kurban edileceğine dair söz verilmesi, 6- Şeytan işareti ile damgalanmak, 7- Şeytana olan bağlılığından kimseye söz edilmeyeceğine dair yemin edilmesi. Bu maddelerin oluşturduğu belgeler cadılar tarafından imzalanmıştır. Daha sonra bu belgeler 'Cadı Avı Çağı'nda görülen davalarda delil olarak sunulmuştur.¹⁸⁷

Geleneksel cadı öğretisine göre, cadılar şeytan yardımı olmadan hiçbir kudrete sahip değildir. Onlar şeytanlarla ilişkiye girip emirleri doğrultusunda insanlara zarar verir.¹⁸⁸ Cadı Avı Çağı boyunca görülen cadı davalarında mahkemelerin sanıkların sorgulanma sürecinde en çok yoğunlaştığı konuların başında, cadının şeytanla olan işbirliğinin niteliğine ilişkin ipuçların aranması gelmektedir. Aziz Augustinus'un şeytanla işbirliği öğretisinden beri Hristiyanlığa karşı kurulmuş bir kumpasın varlığına inanılmakla birlikte, resmin tamamlanması için ipuçları gerekli olmuştur. Cadının şeytanla girdiği efendi-köle ilişkisinin temelinde kadının zayıf bir karakteri olduğuna ilişkin görüş yatmaktadır. İleriki süreçte Dominkenler, Latince kadın anlamına gelen *feminus*'un bu görüşü

¹⁸⁴ Akın, *Cadı Avı*, s.89

¹⁸⁵ Lois Martin, *Cadılığın Tarihi Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli*, Çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayıncılık, 2009, s.33

¹⁸⁶ Douglas Walton, *The Witch Hunt as a Structure of Argumentation*, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 1996, s.392

¹⁸⁷ Akın, *Cadı Avı*, s.96

¹⁸⁸ Age, s.97

kanıtladığını belirttiler. Çünkü Latince *fe*(inanç) ve *minus*(eksik) demektir.¹⁸⁹ Kadının cinsel açlığa olan meyli cadı davalarının ana unsurunu oluşturmuştur. ‘Düşman’, ‘kötü’ ve ‘yok edilmesi gereken’ sıfatları kadının dışlanması ve cezalandırılmasına zemin hazırlamıştır.¹⁹⁰ Ayrıca şeytan hakkında bilgi edinme gayreti ve amacında olan Katolik Kilisesi, bu amacına ulaşmak için cadı olduğu düşünülen kadınlara itiraf aracı olarak işkence uygulanmıştır.¹⁹¹

Nitekim Teolojik cadı öğretisi şeytan-cadı ikilisinin arasında tartışmasız bir biçimde var olduğuna inandığı işbirliğinin kökenlerini Kilise, kâfir tarikatlarda arar. Zira Şeytan, cadı tarikatı üyelerinin tanrısı konumunda olup *Démonumanie*’nin yazarı Jean Bodin de belirttiği üzere cadılık ‘sıra dışı bir suç’(*crimen exceptum*)’tur.¹⁹² Bu sıra dışılık Hristiyanlığın kayıtsız şartsız reddedilerek, Şeytan’a bağlılık yemini edilmesinden gelmektedir. Şeytan, bağlılık yemini eden müritlere, himaye, yardım ve malzeme desteği sözü vererek, büyü sanatının inceliklerini gösterir. Kurulan ‘birlik’ bir cinsel ilişki ile sonsuza denk mühürlenir. Bu yemin töreninde yenilen yemek, Katoliklerin şarap ile ekmek ayini (*Abendmahl*), yapılan danslar ise erken ortaçağ kilisesinin ayinlerindedir.¹⁹³ Buna ek olarak Kitab-ı Mukaddes’te cadılığa ilişkin birçok uyarı vardır. Genel olarak cadılara ölüm cezası verilmesinden ve onlara danışanların da bu ceza ile cezalandırılmasından söz edilir. Ek olarak, büyü kitaplarının yakılması da söylenebilir.¹⁹⁴

Cadı, kelimelerin ve işaretlerin gücüyle insanlara, hayvanlara ve bitkilere zarar verir ve onları hasta eder. Prensiplere göre, büyüün neden olduğu hastalıkları büyüyü yapan cadı iyileştirebilir. Cadının bir insandan çaldığı bir şeyi yine aynı cadının geri vermesi gerekir. Cadının tam karşıtı bir durumda olan ‘bilge kadın’ kendisinde olan gücü diğer canlılara yardım etmek için kullanır. Onlar cadıların büyülediği insanları kutsayarak hayata döndürür.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Jeanne Achterberg, *Kadın Şifacılar*, Çev. Bilgi Altınok, Everest Yayınları, Ağustos 2009, s.112-113

¹⁹⁰ Yücel Aksan, "1450-1750 Yılları Arasında Avrupa’da Cadılık", *Tarih İncelemesi Dergisi*, XXVIII/2, 2013, s.356

¹⁹¹ Akın, *Cadı Avı*, s.99

¹⁹² Malcolm Gaskill, *Cadılık*, Çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Mart 2016, s.81

¹⁹³ Akın, *Cadı Avı*, s.118-119

¹⁹⁴ William Bernard Crow, *Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi*, Çev. Fulya Yavuz, Dharma Yayıncılık, s.256

¹⁹⁵ Akın, *Cadı Avı*, s.120

Bilge kadınların, cadı korkusundan kazançlı çıkmaları büyüleri iyileştiren yeteneklere sahip olmalarıdır. Kilise, bilge kadınları zararlı bulduğundan onları, tüm iyileştirici özelliklerine rağmen, cadıların bir parçası olarak görmüştür.¹⁹⁶ Cadı avlarında öncelikle kimsesiz ve fiziksel rahatsızlığı olan yaşlı kadınların cezalandırılması, modern cadı kimliğinin oluşmasına etki etmiştir. Sonraki süreçte *cadı profili* değişime uğrayarak masal cadılarının büyücüye ve şeytan işbirlikçisi kadın cadıya dönüşmüştür.¹⁹⁷ Tabi modern cadı kavramında birçok cadı türü de vardı. Genç, yaşlı, varlıklı ve yoksul. Ancak simgesel cadı, yani büyücülükle suçlanan kadın, yüzü kırışmış, saçsız, çürük dişli, kısık gözlü, ince sesli ve küfreden bir kadındı. Koyu renk bir kaba bir giysisi ve şapkası vardı. İğ taşırdı veya çoğunlukla örgü örerken görülürdü ki, bu Yunan mitolojisindeki üç kader tanrıçası Parcae'nin farklı bir yansımasıydı. Ayrıca cadının iksir hazırladığı bir kazanı olurdu.¹⁹⁸

Tanrı ve Papa hükümdarlığını yıkma gayretinde olmak, bir büyücünün gücünü aşacağından; şeytanın yeryüzüne hâkim olması için onun yardımıyla mücadele eden kişi 'cadı' olarak tanımlanır. Bu yüzden Tanrı ve Kilise'nin varlığını yıkmaya yönelik suçlara verilecek cezalar geçirilemeyecek kadar önemliydi.¹⁹⁹ XIII. yüzyılda cadılar toplumsal bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Hatta sonrasında her kültüre ait cadı motifleri ortaya çıkmıştır. Örneğin; uçma yeteneği olan ve hayvana dönüşebilen kuzey bölgelerinin cadısına karşın güney bölgelerinin cadıları bağlama büyülerinde uzmanlaşmıştır.²⁰⁰ Cadılar çocukları sevmedikleri için kaçıran kazanlarda kaynatırdı. Uçma ve hayvana dönüşmelerini sağlayan kremleri bu şekilde hazırlarlardı.²⁰¹

¹⁹⁶ Age, s.122

¹⁹⁷ Age, s.124-125

¹⁹⁸ Crow, Age, s.273

¹⁹⁹ Akın, *Cadı Avı*, s.127

²⁰⁰ Age, s.133

²⁰¹ Age, s.134

B. Cadı İnancının Gelişmesi

Hristiyanlığın ve feodal mitolojinin bir ürünü konumundaki cadı kimliğine karşı, hristiyan öğretinin etkisi ile ruhun demonların tehdidi altında olmasından ve zayıf olanların onların emirlerini yerine getireceğine inandıkları için şeytan çıkarma (egzorsizm) ayinini geliştirmiştir. Ruhani dünya gerçeğe dönüşmeye başlarsa huzursuzluklar ortaya çıkar. Cadılık bu huzursuzluğun dinsel bir temsilidir.²⁰²

XIV. yüzyılda ortaya çıkan hastalıklar ve açlık durumu toplum içerisinde huzursuzluklara neden olmuştur. Bu yüzyıla 'Felaketler Yüzyılı' denilmesinin nedeni kara ölüm denilen vebanın ortaya çıkmasıdır. Çok fazla kişinin hayatını kaybettiği bu olay Fransa'dan sonra Avrupa'nın diğer yerleri ile Rusya'da görülmüştür. Köylerde tarımla uğraşacak kişi bulmada zorluk yaşanması, vebaya yakalanmayan insanların güvende olduklarını düşündükleri bölgelere gitmeleri tarımsal üretimi etkilemiş ve fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Bu durumun cadılarla ilişkisi olduğu, dolaylı da olsa söylenebilir. Veba ve kötü şartların etkileri Avrupa'da cadıların varlığına olan inancı kuvvetlendirmiştir.²⁰³ Cadı inanışındaki bu yeşerme ve gelişmenin nedeni kadınların bahsedilen salgınlardan kurtulma oranındaki fazlalıktı. Nitekim bazı bölgelerde iyileşme oranları erkeklere göre yedi kat yüksekti. Bu da insanların çoğunun kadınların hayatta kalmak için büyü yaptığına inanmasını sağladı.²⁰⁴ Bu inanış sonucunda yoğun bir şekilde cadılık ile suçlanan kadınlar ortaya çıkmıştır. Kilisenin sapkınlık ve cadılıkla suçladıkları kişileri takip ederken güvenli olduğu için Alplerin yüksek bölgelerini tercih etmişlerdir. Bu hareketin amacı kilise ve engizisyonun nüfuz alanından çıkmaktır.²⁰⁵ Ancak tahkikatın zamanla genişlemesi neticesinde Alpler'de de çok sayıda kişi sapkın-cadı yaftasına maruz kalarak yargılandı. Bunda din adamlarının demonolojileri ve hukuk sistemi etkili olsa da, ekinlerde baş gösteren bereketsizlik sonucu mahvolan çiftçilerin sıkıntısı da tetikleyici unsur olmuştur.²⁰⁶

Sapkınlığın yaşandığı yerlerde cadılık, zaman alsa da sonunda kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Sapkınlığın olmadığı yerlerde ise cadılık, mahalli bir söylentiden

²⁰² Age, s.135-136

²⁰³ Akın, *Cadı Avı*, s.138

²⁰⁴ Achterberg, age, s.99

²⁰⁵ Akın, *Cadı Avı*, s.139-140

²⁰⁶ Gaskill, age, s.36

öteye gidemediğinden ortaya da çıkmamıştır.²⁰⁷ Kilise cadılarının, Pazar ayininde inançlı bir Hristiyan, sadık bir eş gibi toplumda saygı duyulan ve güven veren davranışlar içerisindeki insanlar arasından da çıkabileceği görüşündeydi. Bu görüş, kilise tarafından sabit bir dünya görüşü benimsenirken ortaya çıkan cadılara ve ‘farklılaşmalar’a verilen tepkiler için tetikleyici bir unsur olmuştur.²⁰⁸ Cadı kimliği ‘karakterine’ ilişkin özelliklerin çoğuna XI. yüzyılda başlayan sapkın davalarda rastlanmıştır. İnsan ve doğaüstü bir figür unsurunu barındıran özelliklerin kökenleri ise Cermen, Kelt ve özellikle Greko-Romen destanlardan gelmektedir.²⁰⁹

Ortaçağ kadınlarının günahın aracı olması ve günahı toplumsal bir olgu haline getirmesi²¹⁰ ile kadınların zihninin, erkeklerin zihninden ‘doğal olarak daha etkilenebilir’ olduğunu ve bu nedenle de “ahlaksız bir ruhun etkisini almaya daha hazır olduğu” yönündeki yargı, cadının cinsiyetinin kadın olduğu yönünde çok önemli bir kabulü beraberinde getirmiştir.²¹¹ Cadının kadınlar üzerinden kimlik kazanmasının nedeni, büyü geleneğini en çok onların kullanmasıdır.²¹² Cadılara karşı yapılan avlarda entelektüel kısım ve halkın katkısının önemi büyüktür. Bu avların kamuoyu oluşturulmadan yapılması mümkün olmadığından, toplumun korku kültürü ile ‘ıslah’ edilmesi sağlanarak cadıları ve sapkın grupları devamlı takip edebilmelerinin önü açılmıştır.²¹³

XIV. yüzyılda kırsal kesimdeki yoksul insana ait cadı figürleri ön planda iken sonraki süreçte hızla değişim geçirerek kadınların merkezde olduğu gece yarısı orjilerine dönüşmüştür.²¹⁴ XI. ve XII. yüzyılda cadıların ‘düşman’ sıfatı edinmesinde ruhban sınıfının başlattığı mücadelenin önemi büyüktür.²¹⁵

²⁰⁷ Akın, *Cadı Avı*, s.140

²⁰⁸ Age, s.141

²⁰⁹ Age, s.142

²¹⁰ Claude Thomasset, *Kadınların Tarihi Ortaçağ'ın Sessizliği*, Ed. Georges Duby, Michelle Perrot, Çev. Ahmet Fethi, Cilt:2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Mart 2005, s.74

²¹¹ Tamar Herzog, *Witches, Saints and Heretics, Heinrich Kramer's Ties with Italian Woman Mystic*, University of Pennsylvania Press., 2006, s.51

²¹² Akın, *Cadı Avı*, s.142

²¹³ Age, s.143

²¹⁴ Age, s.152-153

²¹⁵ Age, s.154-155

C. Cadıların Büyü Pratikleri

Zararlı büyü yapan ‘cadı figürü’, ‘bilge kadın’ kimliğinin zaman içinde bozulması sonucu ortaya çıkmıştır.²¹⁶ Cadıların yaptığına inanılan büyü pratiklerinin öncüsü süt büyüdür. Süt büyücüsü ya da süt hırsızı olarak adlandırılan cadılar, bölgede ineklerin az süt vermeleri sıklaşırsa bundan sorumlu sayılırdı. Bir büyü olduğunun düşünülmesi için oluşan zararın normal gelebilecek ölçüleri dışında tekrar edilmesi yeterlidir.²¹⁷ Süt ürünlerin üretiminde görevli olan kadınlar ürünlerin azalmasıyla büyücülük ve cadılıkla yaftalanmıştır. Geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan kırsal kesimde, kendisine göre daha fazla ürünü olan kadınların büyü yaptığı düşünülmüştür.²¹⁸

Tarım faaliyetlerini etkileyen kötü hava koşullarının bile cadılardan kaynaklandığı düşünülmüştür. Cadıların hava büyü yaparak tayfunlara neden olduğu, gemileri batırdığı korkusu sadece kırsal alanda değil şehirleşmenin olduğu alanlarda da vardır.²¹⁹ Kötü hava koşulları sonucunda tarımın etkilenmesiyle ekonomide yaşanan kriz ve onun tetiklediği huzursuzluk hava büyüüne olan inancı devam ettirmiştir. Bu büyü yapan kişilerin yargılanmalarında yöneltilen suçlar, genelde aynı özellikleri barındırmaktadır.²²⁰ Kilise, doğayı etkilemek için büyü yaptıklarına inandıkları cadılara karşı büyülerini bozmak adına ayinler yapmıştır. Bu ayinlerde kilise çanlarının uzun uzun çalınması ‘hava demonları’na ve yardımcılarını cadılara karşı uygulanabilir bir yöntemdir. Dolulara karşı tarlalarda ateş yakılır, dumanının büyüü bozacağı düşünülürdü. Hava demonlarını sakinleştirir diye biraz un evlerin dışına serpilirdi.²²¹ Hasatları verimli geçsin diye de bir takım dualara başvuran kırsal kesimin uygulamasını ‘batıl’ ve ‘putperestlik’ sıfatı vererek Kilise yasaklamıştır.²²²

Cadıların insanlar üzerinde kötü etkileri olabileceğine inanılıyordu. İnsanı sakat bırakmak, vücuttaki kanın çekilerek tüm bedenin kurutulması ve yaşam enerjisinin azalması bu etkiler içerisinde sayılabilir. Cadıların ‘kurban’daki yaşam

²¹⁶ Melike Kaplan, "Geleneksel Tedavi Pratikleri ve Uygulayıcıları: ‘Kadın Şifacılar’", *Millî Folklor Dergisi*, Cilt 27, Sayı 108, 2015, s.192

²¹⁷ Akın, *Cadı Avı*, s.100-101

²¹⁸ Age, s.103

²¹⁹ Age, s.104

²²⁰ Age, s.105

²²¹ Age, s.105-106

²²² Age, s.106

enerjisini alarak gençleştiğine inanılmaktaydı.²²³ Yukarı Almanya’da, kadınların çocuklara zarar vermek için *sihirli elma* kullandıklarına inanılırdı. Çünkü elma ilk günahı temsil etmekteydi. Bu tarz büyülerini bozmak için dua yeterli olmayıp rahiplerin dinsel ayinlere ihtiyacı vardır.²²⁴

Hristiyanlığın kabulünden sonra Avrupa’da putperest, kâfir, Yahudi ve büyücü olduğu düşünülen *yabancılar* yamyamlıkla suçlanmış, sürgün edilmiş, işkenceye maruz kalmış ve yakılarak infaz edilmişlerdir.²²⁵ Kökleri antikçağa uzanan ‘*strix*’ (*Striga*) inancı adıyla anılan beşikteki çocuğa musallat olup ilk fırsatta onu kaçıran yiyen cadıların yargılanmaları ortaçağ ve erken yeniçağda yaygınlaşmıştır. Kurbanlarını sadece çocukların oluşturduğu düşünülen ve bu suçlarla muhatap olan cadıların, Avrupa halkaları için korkutucu bir hal alması XV. yüzyıla tekabül eder. Nitekim ‘Cadı Avı Çağı’na ilişkin belgelerde cadıların yeni doğan bebekleri kaynattıkları tasvirine yer verilmiştir. *Malleus Maleficarum*’da da ebeler vaftiz edilmeyen çocukları şeytana teslim ederek sihirli krem veya iksir yapmak için onları öldüren, hatta yiyen kişiler olarak gösterilmiştir.²²⁶ Cadı ve ebenin kuvvetli birlikteliğinin altında; ebelerin doktor ve hastanesi olmayan ve acı ve hastalıktan acı çeken insanlar için tek genel tıp pratisyeni olması belli şekilde hastalıkları iyileştirmesi yatmaktadır. Öyle ki Kramer yine *Malleus Maleficarum*’da ‘*Hiç kimse, Katolik Kilisesi’ne ebelerden daha fazla zarar vermez.*’ görüşüyle onların yarattığına inandığı tehlikeyi dile getirmiştir.²²⁷ Vaftiz edilmemiş veya eksik vaftiz edilmiş çocuklar cadılar tarafından şeytana kurban edilmek için seçilen çocuklardır. Çünkü bu çocuklar Tanrı tarafından korunmamaktadır.²²⁸ Öte yandan cadılığın doğum ile aktarılabileceğine dair bir inanış da mevcuttu.²²⁹ Almanca ismiyle *Wechselbag*(şeytan çocuğu) şeklindeki inanış İskandinav ülkeleri, Cermen ve Kelt toplumlarında yaygındır. Şeytan çocuğunun yedi yaşına kadar yaşadığı, bazılarının ise yirmi yaşına kadar yaşadıklarına inanılmaktadır. Doğum sonrası ilk altı hafta anne ve bebek için önemlidir. Zira demonların anne ve bebeğe zarar vereceği düşünülmektedir. Bunu önlemek için demirden yapılmış ev malzemeleri başuçlarına

²²³ Age, s.107

²²⁴ Age, s.108-109

²²⁵ Age, s.109

²²⁶ Age, s. 111

²²⁷ Barbara Ehrenreich & Deidre English, *Witches, Midwives and Nurses A History of Woman Healers*, The Feminist Press., New York, 1973, s.13

²²⁸ Akın, *Cadı Avı*, s. 111

²²⁹ Gaskill, age, s.123

asılırdı. Bu malzemeler cadıları, şeytanın vaftiz suyundan korktuğu gibi korkutmaktadır.²³⁰

Loğusa anne ve bebeği korumak adına bilge kadınlar hayır duaları okur, onlara sofrta hazırlanır ve kadınlar burada loğusa ile birlikte yer ve eğlenirlerdi. Ancak XV. yüzyıldan sonra kilise, bu gelenekleri anne ve çocuk için tehlike oluşturduğunu düşündüğünden dolayı yasaklamıştır. Bu gelenekte sadece kadınların olması orada oluşan olumlu, olumsuz bütün olaylardan sorumlu olmalarına neden olmuştur. Anne ve bebekler dışında cadılar, erkeklere de zarar vermişlerdir. Nitekim erkeklik uzuvlarını çalarak onları ömür boyu iktidarsızlığa mahkûm etmişlerdir.²³¹

Kramer'e göre cadılar, aile kurumuna büyük bir nefret duymaktadırlar. Aile içerisindeki kadınlara büyü yaparken bu nefretten beslenirler. En çok aile içerisinde huzursuzluk çıkarmak için büyü yaparlar. Bu büyülerde yılanın derisini veya kafasını kullanırlar. Kapı altına koydukları bu parçaların üzerinden geçen kadınların büyülendiğine inanılır.²³² Cadıların aile hayatına gerçekleştirdiği bu saldırıyı bir Papalık dokümanı, '*Büyücülük ile Gebeliğin Kaynağı ve Cinsel İlişkiyi Bozan Yedi Yöntem*' başlığında farklı açıdan izah etmiştir. Resmi belgeye göre bu yedi adım: 1- İlk olarak erkeklerin zihnini tutkuya çekerler. 2- İkinci olarak onların üreme güçlerini engellerler. 3- Üçüncü olarak harekete katılmış üyelerle onları defederler. 4- Büyü sanatı ile erkekleri hayvanlara çevirirler. 5- Beşinci olarak kadınların üreme gücünü yok ederler. 6- Kürtağı sağlarlar. 7- Dünyadaki diğer hayvan ve meyvelere ek olarak çocukları şeytanlara sunarlar.²³³ Nitekim bu adımları destekleyen bir örnek olarak 1484 yılında yayımlanan Papalık Dokümanındaki, '*Cadılar, kadınların soyunu yok ederler... İnsanları üremekten ve gebe kalmaktan alıkoyarlar.*' cümlesi söylenebilir.²³⁴

Kadınların, erkeklerin kendilerini sevmeleri ya da sahip oldukları sevgiyi devam ettirmek için büyü yaptığına dair bir inanç mevcuttur. Hoşnut olduğu erkeğe

²³⁰ Akın, *Cadı Avı*, s. 112-113

²³¹ Age, s.113

²³² Age, s.115-116

²³³ Marc J. Driftmeyer, *The Malleus Maleficarum of Heinrich Kramer and James Sprenger*, The Reverend Montague Summer, July, 2005, s.113

²³⁴ Lady Stardust, *Burning Women*, Past Tense Published, London, 2010, s.16

fark etmeden sırtına çizdiği haç işareti ile büyü tamamlanır. Bu durum batıl inancın Hristiyanlaştırıldığını göstermektedir.²³⁵

²³⁵ Akın, *Cadı Avı*, s.116-117

3. BÖLÜM

KİLİSENİN OPERASYONEL FAALİYETLERİ

I. SEFERLER

Kilise ile sapkınlar arasındaki mücadele de laik hükümdarlar çoğunlukla Kiliseyi desteklediler. Nitekim Kilise aldığı bu destek ile elini güçlendirdi ve bu mücadele hem vaaz hem kılıç yoluyla artarak devam etti. Daha sonradan ise 'engizisyon' aracılığı ile yeni bir merhaleye taşındı.²³⁶

Kilise babalarının ve ilk konsillerin sapkınlığı tanımlayıp kınadığı kararlara dayanan batılı din adamları; sapkınlığın, şeytanın kiliseye karşı kullandığı en birincil silah olması nedeni ile büyük bir günah olduğu inancını sürdürdüler. Ancak X. yüzyıl sonuna doğru, hiçbirinin sapkınlığın ne olduğuna dair en ufak bir fikri bulunmamaktaydı.²³⁷ Bu fikirsiz durum ve Kiliseye karşı sapkınlar tarafından yapılan eleştirel saldırılarla oluşan korku, din adamlarını şiddet uygulamaya iten bir sebepti. Nitekim Kilise, sapkınlıkla başkaldırıcıyı aynı kefe içerisinde koymaktaydı ki bunun altında da ticaret yolları vasıtası ile sapkın fikirlerin yayılma alanını genişleterek gittiği diğer yerlerde birtakım ortak duygu ve düşünce dairesi içerisinde insanları hızlı bir şekilde bir araya getirerek otoriteye karşı direnmeyi başlatmaları ve halk kitlelerinin din adamlarına düşman birinin önderliğinde yapabileceklerinden korkuyor olmaları yatmaktaydı.²³⁸ Öte taraftan XI. yüzyılda batıda görülen olaylar, bazı tarihçilere göre, sapkınlık değil, sapkınlık suçlamalarıydı. Örneğin, Provence ve Rhone vadisinde başlayan ruhban karşıtı hareketler Kilise tarafından kolaylıkla sapkın olarak adlandırıldı. Hakikatte sapkınların sayısı sınırlıydı ve hareket içerisindekiler sadece siyasî ve ekonomik nedenlerden dolayı değişim istemekteydiler.²³⁹ Yine de din adamlarının korkuları ve yer yer paranoyak olarak görülecek tutumları boşa değildi. Zira sapkınlığın nispeten şekilsiz tabiatı ve belirli dogmatik görüşlerinin olmayışı ve ortodoks dindarlığa ait ideal ve meselelere olan yakın ilgisi, ona sinsî bir özellik kazandırmıştır. Bu anlaşılmasız tavrı neticesinde de Kilise belli bir süre sapkın halk hareketlerinin ardındaki gücü kavrayamamış ve

²³⁶ Woodhead, age, s.82

²³⁷ Lambert, age, s.45

²³⁸ Age, s.47-48

²³⁹ Age, s.53

etkili bir yanıt geliştirememiştir.²⁴⁰ Ancak Kilise sapkınları anlamak için ilişki kurmaktan da çekinmemiştir. Örneğin, 1165 yılında Güney Fransa'daki Albi kenti yakınlarında bulunan Lombers şatosunda Kilise ve Kathar destekçileri bir araya geldi. Kaynakların belirttiğine göre Kilisenin amacı sapkın olarak düşündükleri Katharlar hakkında onlardan bilgi almak ve inançlarını çözümleyerek kendi iddialarını somutlaştırmaktı. Nitekim Kilise, toplantı sonunda onların sapkınlığından şüphe duymayacak verilere ulaştı. Diğer bir kaynak ise bu toplantının asıl amacının Katharların sapkınlığı yaydığını soylulardan oluşan bir heyet önünde açığa çıkarmak ve onlara karşı dünyevi iktidarı yanlarına çekerek güç kazanmak olduğunu belirtmiştir.²⁴¹ Bu tarz ilişkiler olmasına rağmen Kilise uzun bir süre, sapkınların yanlış öğretilerine neden olan hususlar üzerine tek bir izah yapmamıştır.²⁴² Sapkınlar ise, birkaç istisna haricinde, kilisenin karşısına derinlikli bir öğreti ile çıkamamaktaydı. Onların yandaş kazanmalarındaki temel sebep, kararlı kişilerin uyandırdığı cazibe ve ahlaki yaşama teşvik edici vaazların etkisiydi. Buna ek olarak Kilise tarafından iman sahiplerine verilen eğitim onları inanç sapmalarına karşı muhafaza etmede yetersizdi.²⁴³

Nitekim iki taraflı belirsiz mücadele, sapkınlıkla savaşı en önemli görev olarak gören III. Innocentius'un papa olmasıyla beraber başka bir aşamaya vardı.²⁴⁴ Sapkınlığa karşı Kilisenin ileride izleyeceği temel kaideleri belirleyen III. Innocentius, Papalık makamına oturur oturmaz hemen harekete geçti. Ona göre sapkın ortamın yarattığı *hoşgörü*, *yobaz ruhban sınıfı* ve bunlar arasında bulunan *inançsız soylular* halledilmesi gereken ilk konulardı.²⁴⁵ Bu bağlamda yolunu şaşırılmış inananlara kiliseye dönme çağrısını yapıyor ve fakir bir halde gezgin vaizlik yapanlar topluluğunu, kilise bünyesine katarak bu tehlikeyi azaltmayı amaçladı.²⁴⁶ Soylulara yönelik en önemli hareketi ise Toulouse Kontu IV. Raymond üzerindeki aforozu kaldırmak oldu. Bu manevra ile en güçlü yerel soylunun desteğini alarak Katharlara karşı etkin bir dost kazanmayı amaçladı. Ancak IV. Raymond'un bildiğini okuyan tavrı neticesinde amacına ulaşamadı ve Languedoc'un yerel soylu güçlerinden

²⁴⁰ Age, s.64

²⁴¹ Age, s.86

²⁴² Age, s.98

²⁴³ Age, s.119-120

²⁴⁴ Age, s.125

²⁴⁵ Korkmaz, age, s.300

²⁴⁶ Lambert, age, s.126

umudunu kesti.²⁴⁷ III. Innocentius mücadele etmek için başka yollar aramaktan vazgeçmedi. Bu inatçı tavrının sonucu ve Aziz Dominik ve Aziz Francesco'nun yardımı ile havarilere özgü fakir ve gezgin vaizlik yaşamı kilise emrine geçti.²⁴⁸ III. Innocentius bir diğer yol olarak sapkınlığı yok etmek için mücadelede gönülsüz davranan piskoposları ve soyluları baskı altına aldı. Bunun sonunda elini iyice güçlendiren III. Innocentius, bir Haçlı Seferi çağrısında bulundu. Kuzey Fransa'daki baronların olumlu cevabı ile hazırlıklar başladı. Öte taraftan III. Innocentius, 1199 yılında çıkartılan *Vergentis in senium* (Yaşlılara Saygı Üzerine) fermanına dayanarak, Haçlı Seferine hukuki açıdan geçerlilik kazandırdı.²⁴⁹

Hazırlıkların tamamlanması ile 1209 yılında Katharlara karşı Albigen Seferi olarak anılan, gerçekte ise Kilise'nin işlediği bir insanlık suçu olan kitlesel bir katliamın yaşandığı sefer başladı.²⁵⁰ Bu sefer 1209 yılının ortalarında soylular, şövalyeler ve paralı askerlerden oluşan karma bir ordunun yola çıkmasıyla vuku buldu. III. Innocentius sefere gidenlerin hepsine Haçlılar'a özel günah affını tanıdı. Ancak tüm günahların affedilmesi, borçların silinmesi, Katharlar'dan ve sempatizanlarından elde edilecek ganimetlerden pay alınması, Albigen Seferi'nde de -kendinden önceki seferlerde olduğu gibi- gidenlerin askeri yükümlülüklerden muaf sayılmaları yalnızca 40 gün hizmet süresini doldurmaları ile mümkün olacaktı. Ayrıca Languedoc, Ortadoğu'dan daha kolay bir yer olması nedeniyle avantajlıydı. Haçlılar Rhône Vadisi'nde sürüler halinde toplandılar.²⁵¹ Haçlılar, Languedoc'taki kasabaları ve şehirleri Hristiyan değil heretik olarak görülüyordu ve onlara göre heretikleri yola getirmenin tek çaresi gaddarlık sergilemektir. 1210 yılı böyle başladı. Nisan ayının başlarında Fransız Derebeylerinden Simon de Montfort üç günlük bir kuşatmanın ardından Bram adlı küçük bir kasabayı aldı. Bram halkından 100 kişi bir intikale zorlandı. İntikalden önce hepsinin gözleri oyuldu, burunları ve üst dudakları kesildi. Yürüyüş kolunun başındaki kişinin bir gözü sağlam bırakıldı ve 20 mil kadar uzaklıktaki en yakın kasabaya arkadaşlarını götürmesi emredildi. Cabaret adıyla bilinen bu kasaba Katharlar'ı barındırıyordu. Herhalde daha korkunç bir uyarı şekli olamazdı; aynı yıl içinde Cabaret de Simon de Montfort'un eline geçecekti.²⁵² 22

²⁴⁷ Korkmaz, age, s.300

²⁴⁸ Lambert, age, s.130

²⁴⁹ Age, s.132-133

²⁵⁰ Martin, *Gnostikler*, s.157

²⁵¹ Martin, *Katharlar*, s.77-78

²⁵² Age, s.81-82

Temmuz 1210 tarihinde ise Minerve'deki 140 Kathar Ermişi kasabanın aşağısındaki vadide yakıldı. Bu, Haçlı Birliği'nin ilk kitlesel yakma eylemiydi.²⁵³ 17 Ocak 1213'te, üç yıllık bir kıyımdan sonra, III. Innocentius Albigen Seferi'nin son bulunduğunu ilan ederek Languedoc'taki Kilise güçlerini şaşkınlığa sürükledi. Simon de Montfort ve Foix, Cominges ve Béarn kontlarının topraklarına dönmesini istedi. Arnold Amaury gibi sefere katılan soylular bu konuda sesini yükseltti ve hâlâ çok sayıda Kathar yaşadığı için seferin görevinin bitmediğini iddia etti. Diğer güneyli soylular da VI. Raymond'un oğlu Peter'in en azından Albigen Seferi sona erene kadar tüm Languedoc'a hâkim olması planına katılarak ortamı iyice gerdiler. Bu problemler nedeniyle Arnold Amaury ile görüşen Innocentius, 21 Mayıs'ta Arnold Amaury tarafından ikna edildi ve Haçlı Birliği tekrar kuruldu.²⁵⁴ Haçlı Birliği'nin tekrar tesis edilmesinden sonra; Simon de Montfort Haçlı Birliği'nin başına geri döndü. 12 Eylül'de Muret kasabasının dışında karşısında büyük bir ordu buldu. Sayıca az olmalarına karşın Haçlılar, Güneyli ve Aragonlu güçleri yendiler. Bu muharebede en az 7.000 adam ölmüştü. Bu Güneyliler için bir felaket, Simon için en büyük zaferdi. Çünkü bu zaferle beraber o gerçek anlamda Languedoc'un lordu hâline geldi.²⁵⁵

XII. yüzyıl tarihçilerinin aktardığına göre Simon'un kuşattığı bilinen 37 yerden yalnızca üçünde (Minerve, Lavuar ve Les Casses) gerçekten Ermişler yaşamaktaydı. Her ne kadar Simon de Montfort'un Languedoc'a hâkim olduğu yıllarda Katharlar'ın gerçekten yaşadığı yerler kaydedilmiş olmasa da, 'Haçlıların kendilerine direnen şehirlerinin sakinlerinin en azından heretiklere ve onların öğretilerine karşı sempati duyduklarına inandıkları düşünülebilir'.²⁵⁶ Albigen Seferi başlamadan önce en az 86 yerde Kathar varlığı olduğu başka bir kayıtle bilinmekte ve Simon de Montfort 1209-1218 yılları arasında bunların 23 tanesini ele geçirir. Geriye de Simon'un alma girişiminde bulunmadığı 63 yer kalıyordu. Bu yerlerin bazılarında Kathar varlığının olduğunu Simon'un bilmemesi olasıdır ya da bunları kuşatmaya gücü yetmemiş de olabilir.²⁵⁷ Ekonomik yönden de Innocentius tarafından ayrılan ödeneğe karşın Albigen Birliği finansal açıdan yeterince desteklenmemiştir ve Simon de Montfort özel tüccarların desteğine ve ganimetlere yaslanmak zorunda kaldı. Bu da tüm dindarlığına karşın Simon'un ganimet ve mevki tutkusuna dair

²⁵³ Age, s.82-83

²⁵⁴ Age, s.84

²⁵⁵ Age, s.84-85

²⁵⁶ Age, s.87

²⁵⁷ Age, s.87-88

suçlamalarla muhatap kalmasına neden olmuştu. Her ne şekilde olursa olsun Simon, Katharlar'ın destek aldığı alt yapıyı kırmak konusunda kısmen başarılı olmuştu; onun görevde bulunduğu süre içinde Albi, Carcassone ve Agen'de hiçbir Kathar piskoposu yoktu, yalnızca Carcassone'da bir tane keşiş vardı. Kathar piskoposları Simon'un başta olduğu yıllarda Toulouse'u mesken tutmuş görünüyorlardı. Ancak o bölgede de yalnızca Pireneler'deki Montségur Kalesi'nde gizlenerek hayatta kalabilmişlerdi.²⁵⁸ Albigen Seferi'nin kısmen başarılı uygulamalarından biri de Güney'e Haçlı yerleşiminin özendirilmesi oldu. Ayrıca Katharlar'ın ve destekçilerinin daha önce el konmuş mallarının iadesi imkânsızdı zira bu mallar Termes, Montréal ve Bram'ı alan Roucyli Alan ve Saissac ile Cabaret'yi alan Marly'li Bouchard gibi Haçlılara verilmişti. Bunlar bu bölgelere yerleştikten sonra oralı kadınlarla evlenmeye teşvik edildiler. Bu yolla heretikliğin üstesinden gelebileceklerini düşündüler. Ne var ki, pek az yerleşimci uzun süreli hanedanlar kurdu; bunlar da ya sonrasında gerçekleşen ayaklanmalarda öldürüldü ya da hâlâ gitme şansları varken kuzeye döndü.²⁵⁹ III. Innocentius asla şiddet kullanmaktan yorulmadı ve sürekli olarak çeşitli elçilerle, temsilcilerle ve lobicilerle irtibat halinde oldu. Ocak 1213 yılında Simon'u azletmek zorunda kalması onun askeri çözümden ve Simon'un bu işi kıvrılabileceğinden umudunu nasıl kestiğini göstermektedir. Söz konusu olan onun askeri dehası değil her biri kendi iktidar alanını genişletmeyi hedefleyen program dışı kuşatmalarının sayısıdır.²⁶⁰ III. Innocentius zamanında oluşturulan Albigen Birliği, III. Innocentius'un halefi III. Honorius döneminde, papalığının ilk yılında başlamış olan 5.Haçlı Seferi ile ilgilenilmesi gerektiğinden iyice zayıfladı. III. Honorius, heretikler ile mücadeleye önem verse de tüm enerjisini seferlere harcamadı. En somut olarak yaptığı faaliyet Dominic Guzman'ın Vaizler Düzeni (Dominikenlar) ile Fransiskenları kutsaması oldu. Her iki tarikat da gelen yıllarda fazlasıyla yayıldı. Nitekim onların başarıları neticesinde; Dominik ve Francis 1228-1234 yılları arasında aziz ilan edildi.²⁶¹ 1227 yılında III. Honorius'un ölmesiyle yerine IX. Gregorius geçti. Gregorius; Katharlar'ın etkili biçimde yok edilmesi için Kilise'nin en az askeri müdahale yetisi kadar insanları izleme araçlarına da sahip olması gerektiğinin farkına vardı.²⁶² Bunun nedeni ise baskının azalması neticesinde

²⁵⁸ Age, s.88

²⁵⁹ Age, s.88-89

²⁶⁰ Age, s.89

²⁶¹ Age, s.91

²⁶² Age, s.95

mağaralarda ya da Pirene kalelerinde gizlenerek hayatta kalan Kathar Ermişlerinin yeniden yaşam alanlarına inerek dolaşmasıydı.²⁶³ Zira yeniden canlanmayla Languedoc ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde düalistlerin etkisi tekrar oluşmaya başladı.²⁶⁴ Ancak bu sefer Kilisenin elinde Dominiken ve Fransisken dilenci kardeş tarikatlar bulunmaktaydı. Zira onların elinde sapkınlara karşı vaaz verebilecek eğitimli bir kadro vardı.²⁶⁵ Ayrıca, sapkınlığı bulma ve yok etme çabalarının bir parçası olarak Kilise, suç tanımını genişletti. *Ad Contumacia* (Karşıtlık suçu), Katharlara ve onları koruyan ya da destekleyenlere karşı yapılan birincil suçlamalardan biriydi. Bu nedenle Dominiken ve Fransisken soruşturmacısının aklında, Kilise'nin otoritesine meydan okuma, Tanrıya meydan okumayla aynıydı.²⁶⁶ Bu dönemde sapkınlığa karşı öğrenilen bilgi artmıştır. Sapkın ilkelerin çürütülmesi yönünde skolastik yöntemlere başvurulması ve onları inceleyerek sınıflandıran risale ile el kitaplarının çoğalması da sapkınlık ve ortodoksluk sınırının daha belirgin ortaya konmasına neden oldu.²⁶⁷ Oluşan bu bilgi ve birikimle beraber dilenci kardeş tarikatların dini kendiliğinden aramayanların yanına götürmesi de, sapkınların yeniden canlanmasına rağmen gelişmemelerine önemli bir etkidir.²⁶⁸ Yapılan bu mücadele neticesinde güçlenen Dominikenler, ileriki yüzyıllarda mücadeleye konu olacak büyücüler veya cadılar içinde etkin şekilde çalışacaktır. Öyle ki Dominikenlerin büyücülük üzerine var olan teolojik uzmanları ve cadıların itiraflarına dayanan suçu belirleme yöntemlerini özetleyen 'Demonolojiye Dair El Kitapları' yazıları bu alandaki bilgilerini yansıtmaktadır.²⁶⁹

Nitekim gerçek sapkınların tehditleri azaldıkça, cadılar mezhebi sapkınlarla bağ kurularak insanlık dışı bir mizaç kazanmaya başlamıştır. Böylece Kilisenin gözünde eski sapkınları yerinden edecek yeni bir örgütlü yapı yeşermiştir.²⁷⁰

1293 yılında ilk defa kullanılan 'Cadı' kavramının hukuki bir metinde yerini bulması 1419 yılında Luzern'de gerçekleşmiştir.²⁷¹ Cadılığın sapkınlıkla ilişkilendirildiği ilk dava ise Lady Alice Kyteler'in 1324 yılında İrlanda'da görülen

²⁶³ Korkmaz, age, s.323

²⁶⁴ Martin, *Katharlar*, s.95

²⁶⁵ Lambert, age, s.125

²⁶⁶ Thomsett, age, s.9

²⁶⁷ Lambert, age, s.125

²⁶⁸ *Atlaslı Büyük Uygarlık Ansiklopedisi Ortaçağ Avrupası*, s.89

²⁶⁹ Walton, age, s.392

²⁷⁰ L. Martin, age, s.48

²⁷¹ Akın, *Cadı Avı*, s.202

davasıdır.²⁷² 1420-1440 yılları arasında Alplerde yürütülen tahkikatlarda engizisyon üyeleri cadıları, sapkın gruplarla yakın ilişkiler içerisinde olan ‘yeni bir tarikat’ın üyeleri olarak tanımlarlar. Bu tanım nedeniyle cadılar, kilisenin ‘özel ilgisine’ karşılaşılan ilk vakitten itibaren maruz kaldılar. Kısa bir süre sonra cadılar, kilise tarafından mücadele edilen diğer sapkın gruplardan başka bir konuma yerleştirildi.²⁷³ Nitekim engizisyon, cadıları büyücülerin bireyselliğinden kopararak, geç ortaçağ kaynaklarına şeytana tapan ve onun emirleri ile hareket eden bir tarikat tanımıyla geçmesine neden oldu.²⁷⁴

Geç ortaçağ ile erken yeniçağ aralığını kapsayan 350 yıllık dönem ‘Cadı Avı Çağı’ olarak adlandırılmaktadır.²⁷⁵ Tek bir millet ve sınıra bağlı kalmayan cadı avı, özellikle Katolik Kilisesinin egemen olduğu yerlerde yaşanmıştır.²⁷⁶ Avrupa ülkeleri ile sınırlı kalan cadı avları, 350 yıllık dönemin sonuna doğru Orta ve Doğu Avrupa’ya doğru bir kayma gösterir. Bunun nedeni ise Batı Avrupa’da gerçekleşen sosyo-ekonomik ve bilimsel gelişim ile cadı avlarını *de facto* bir şekilde azaltmasıdır.²⁷⁷

Cadı avlarına ilişkin yapılan analizlerde yakılma cezası çok fazla olmasına rağmen bölgeler arası bir orantısızlık da mevcuttur. Örneğin, Fransa gibi merkezi otoritenin etkin olduğu yerlere istinaden Almanya gibi çok fazla bölgelere ayrılmış ve merkezi otoritenin etkin olmadığı yerlerde cadı avı çok daha yoğun bir şekilde görülmüştür.²⁷⁸

Cadı davalarındaki artışın sebebi tarıma bağlı şekilde geçimini sürdüren Avrupa halklarının iklimlerin kötü gitmesi nedeniyle yoksullaşması gösterilmiştir. Ancak geç ortaçağda, halkın bu durumu Katolik kilisesinin zayıflayan otoritesini yeniden kazanması için son bir araç olmuştur. Bu konuda çok da başarılı olamayan Katolik Kilisesinin otoritesi zamanla sivil makamların gerisinde kalmıştır. Sivillerin otoritesindeki artış yargılama sürecini de etkilemiştir. Sadece büyücü ve cadıları

²⁷² L. Martin, age, s.44

²⁷³ Akın, *Cadı Avı*, s.202

²⁷⁴ Age, s.202-203

²⁷⁵ Age, s.203

²⁷⁶ Aksan, agm, s.359

²⁷⁷ Akın, *Cadı Avı*, s.203

²⁷⁸ Age, s.204

değil, toplumda huzursuzluk yarattıklarını düşündükleri katilleri, hırsızları fahişeleri ve daha da ileri giderek rahipleri de cezalandırmışlardır.²⁷⁹

Belli bir sistemi olan cadı avının ideolojisi, Katolik Hristiyanlığı içerisindeki Roma hukuku ve Roma-Hristiyan teolojisine dayansa da antikçağın demonolojisinden alınan cadı dansları, kara büyü ayinleri ve orjiler gibi unsurları da mizacında barındırmaktadır.²⁸⁰

Cadı avlarının Orta Avrupa'da sürdüğü dönemde Avrupa'nın diğer bölgelerine oranla davaların %75'i bu bölgede görülmüştür. Fransa ve İsviçre'de görülen davalarda verilen yakma cezası bin civarında iken Almanya'da bu sayı çok daha fazladır.²⁸¹ Nitekim Avrupa'daki cadı avında ölen en üst seviyedeki yetkili Almanya'nın Trier kenti Vali Yardımcısı Doktor Dietrich Flade olarak tarihe geçmiştir.²⁸²

Fransa'nın Arras piskoposluk bölgesinde 1453-1460 arası birçok cadı duruşması görüldü. İşlenen suçta, ilk suçlanan kişi olan Robinet de Vaulse'nin adı verilerek *vauderie* denildi. Sanıklar şeytanî güçlerle anlaşma yapmak ve cadılar toplantısına katılmakla suçlanıyordu. Bazıları diri diri yakıldı ve birçok kişi de hapsedildi. Ancak 1491 yılına gelindiğinde artan tepkiler üzerine, suçlamalar değiştirildi ve kurbanların ailelerine tazminat ödendi.²⁸³ Cadıların kurt veya başka hayvanlara dönüşeceğine dair olan inanç Fransa'da görülen davaların temel suçlamaları arasında gözükmektedir. Bu inancın bir yansıması olarak, Dole yöresindeki insanlara parlamento tarafından *kurt adamları* avlama yetkisi verilmiştir.²⁸⁴

İsviçre'de ise 1515'te Cenevre Cumhuriyeti, üç ay içinde en az 500 kişiyi cadılık suçlamasıyla yaktı. Birçok kişi de 1524'te Como'da yakıldı.²⁸⁵

Fransa'daki gibi cadı avlarının başlamasını tetikleyen erken dönem büyücü avını Almanya'da görmek pek mümkün değildir. Cadıları takip etme sürecinin olmadığını XIII. ve XIV. yüzyıllardaki az sayıda dava örneğinin olmasıyla

²⁷⁹ Age, s.205

²⁸⁰ Age, s.207-208

²⁸¹ Age, s.211

²⁸² Gaskill, age, s.123

²⁸³ Crow, age, s.265-266

²⁸⁴ Akın, *Cadı Avı*, s.212

²⁸⁵ Crow, age, s.266

anlayabiliriz. Döneme ait davalardaki suçlamaların bölgeler arasında farklılık göstermesinin dışında, başka bölgeleri etkileyecek şekilde bir yayılma alanı bulamamıştır. Örneğin, Heilderberg'te vaftizi kabul etmeyen kadınlar büyücü sayılarak yakılırken Regensburg'ta kâfiler büyücülük suçlaması ile yakılmıştır.²⁸⁶ Cadı avının doruk noktasına ulaşmasında Dominiken keşişi Heinrich Kramer'in *Malleus Maleficarum*'u yazması etkili olmuştur. Zira bu kitapla cadıların tanımına ilişkin bilgiler soruşturmalar için dayanak noktası oluşturur.²⁸⁷

İskandinav ülkelerinde cadı avına dair olaylar ilk kez Danimarka'da görülmüştür. Burada şeytanla işbirliği içinde olan insanlara ilişkin dava kayıtları mevcut olup cadı infazının kanunlaşması için krallık kararnamesi çıkarılmıştır. İlk büyük cadı davası genellikle sapkınların yuvalandığı Kuzeybatı İtalya ile Güney Fransa'da olmuştur. 1510 yıllarında bu coğrafyalarda yoğun şekilde yapılan cadı avlarına karşı olan insanların tutumları ile 1520 yılından sonra azalma göstermiştir. Ancak 1523 yılında Kuzeybatı İtalya'daki Lombardiya bölgesinde cadı avı devam etmiş hatta burada Katolik inancını terk eden kadın ve erkeklerin bir tarikat kurduğu söylenmiştir. Tarikat üyelerinin şeytanla anlaştığı, büyü yaparak hayvanlara ve mahsullere zarar verdiği yöneltelen suçlar arasındaydı. Anılan bölgelerde cadı avı gündemden tamamen kalkması XVI. yüzyılın sonlarını bulmuştur.²⁸⁸

İber yarımadasında görülen davaların cadılardan ziyade Müslüman, Yahudi ve sapkın grupları içerdiği göze çarpmaktadır.²⁸⁹

İngiltere ve Kıta Avrupa'sı arasındaki ekonomik, toplumsal, siyasal ve doğal koşulların farklılığı cadı avlarının sayısındaki değişimlerde rol oynamıştır. İngiltere'de Kıta Avrupa'sındaki kadar cadı avı gözlenmemiştir.²⁹⁰

İngiltere'de büyücülüğe dair davanın ilk kaydı 1209 yılındadır. Suçlanan kadın 'ateş deneyi'ne tabi tutulmuş ve bu deneyden geçerek beraat etmiştir. XIV. Yüzyıla kadar kilise büyü yapanları tespit yetkisine sahip olmuş, suçlu olduğuna karar verilen kişilerin cezalarını çekmesi için sivil makamlarla işbirliği yapılmıştır. İngiltere'de cadılık için yapılan ilk hukukî düzenlemede büyücü, cadı ve simyacılar

²⁸⁶ Akın, *Cadı Avı*, s.214

²⁸⁷ Age, s.214-215

²⁸⁸ Age, s.219

²⁸⁹ Age, s.220

²⁹⁰ Age, s.221

için ağır yaptırımlar bulunmaktadır. Zamanla gerçekleşen düzenlemeler sonucunda cadılıktan hüküm giyenler asılarak idam edilmiştir.²⁹¹

İspanyol tahakkümü altında olmasından dolayı Hollanda topraklarında cadı avı yerine bağımsızlık mücadelesi etkili olmuştur. Ancak komşu ülkelerin sınırındaki yerlerde görece daha çok cadı avı yaşanmıştır.²⁹²

Cadı davası ve kurban sayısına ilişkin yeterli veriler olmamasına rağmen Polonya, Doğu Avrupa'da en çok cadı avı yapılan ülkedir. Polonya'da kara büyü inancı eskiye dayansa da demonoloji literatürünün öğrenilerek gelişmesi daha sonraki dönemlerde olmuştur. Almanya sınırındaki bölgelerde Lehçeye çevrilen *Malleus Maleficarum*'un da etkisi ile cadıların varlığına olan inanış artmıştır. Polonya'da çıkan bir yasada cadılıkla bağlantılı suçların takip ve yargılama işlemlerini kilise ele almış gibi görünse de davaların büyük bir bölümü sivil mahkemelerde görülmüştür.²⁹³

XI. ve XIII. yüzyılda Batı'da nadir görülen büyücülük olayları mevcutken Rusya'da güçleri olduğuna inanılan kadın ve erkek büyücülerin kuraklığa sebep olma suçları ile infaz edildikleri bilinmektedir. Örneğin, XIII. yüzyılda Batı hâlâ cadılığı kâfirlere ait batıl inanç gibi görürken bu dönemde Rusya Pskov'da 12 cadıyı tek seferde infaz etmiştir. Bu durum Rusya'da 'Cadı Avı Çağı'ndan önce büyücü avı yapıldığının bir kanıtıdır.²⁹⁴ Avrupa'daki modern cadı kimliğinin temelinde olan 'demonoloji teorisi' Rusya'da filizlenme alanı bulamamıştır.²⁹⁵

Geleneksel cadı figürü Macaristan'da köklü bir maziye sahiptir. Ancak *Malleus Maleficarum*'un tercüme edilmesinden sonra entelektüel sınıf içerisinde okunup modern bir figüre dönme alanı bulamamıştır. Bu da cadılığın bir suç olarak görülmemesine neden olmuştur.²⁹⁶

²⁹¹ Age, s.222

²⁹² Age, s.227

²⁹³ Age, s.229-230

²⁹⁴ Age, s.230-231

²⁹⁵ Age, s.231

²⁹⁶ Age, s.232

II. ENGİZİSYON

Engizisyon, Katolik Kilisesi'nin sapkınlık, cadılık ve büyücülük gibi faaliyetlere karşı mücadelede zaman içerisinde etkin olarak kullandığı bir yargı kurumudur.²⁹⁷ Papalığa bağlı bu kurumun ismi araştırma ve sorgulama anlamına gelen Latince *inquisitio*'dan gelmektedir.²⁹⁸ Bu nedenle kabaca engizitör yani engizisyon sorgucusu, sapkınları ve başka din suçlusu olanları araştırıp bulmak ile mesuldür.²⁹⁹

Sapkınlığın görece belirsiz tanımı engizitörlerin acımasız tavrını doğurmuştur. Bundan dolayı 'bilinçli' sapkınların dışında toplumda sapkınlarla bağlantı kurulabilen herkes bu acımasız tavır ve tahkikattan üzerine düşeni almıştır.³⁰⁰ Kilise, Tanrı'ya inanmak konusunda insanların özgür olduğunu belirtse de Hristiyan olmaları için insanları zorluyor ve güç kullanıyordu. Bunu yapmakta ki amaçları kâfirleri dine geri döndürmekti. Güç kullanarak dine dönüşleri sağlamanın kâfirler için iyi bir şey olduğu ve onlar adına *yeniden doğuş*'u ifade ettiği görüşündeydiler.³⁰¹

Kilise özellikle Hristiyanlığın ilk zamanlarından beri heretiklere karşı yaftalama politikası gütmüştür. Buna örnek olarak; II. yüzyılın son döneminde Iranaeus yazılarında, Simon Magus'u baş Gnostik olarak tabir etmesi ve 'sapkınların sapkını' olarak nitelediği bu kişinin Kilise'nin baş düşmanı olduğunu ileri sürmesi gösterilebilir.³⁰² Kilisenin bu politikasında heretiklerin düalist dünya görüşüyle bağlantılı olarak Kilise aleyhine geliştirdiği söylevinde etkili olduğu belirtilmelidir. Başarısız propagandacılar olan Kilise pederlerinin, sapkınları dünyadan nefret eden kişiler olarak sunmaya çalışmışları, Kilise'nin tehdit olarak gördüğü kişileri/toplulukları suçlu ve sapkın göstermeye çalışırken kullandığı tipik bir söylemden başka bir şey değildir.³⁰³ Zira Kilisenin bu türden yaklaşımı zaman içerisinde bu tip grupları Kiliseden dışlama politikası şekline de dönüşerek farklı bir boyut kazanmıştır. Özellikle İznik Konsili sonrası İsa'nın izinden gidenler bundan böyle yalnızca Katolik Kilisesi'ni izleyerek selamete ulaşacakları görüşü iyiden iyiye

²⁹⁷ Korkmaz, age, s.327

²⁹⁸ Jones, *Inquisition*, s.5

²⁹⁹ Korkmaz, age, s.327-328

³⁰⁰ Akın, *Cadı Avı*, s.169

³⁰¹ Age, s.169-170

³⁰² Martin, *Gnostikler*, s.18

³⁰³ Age, s.37

zihinlere oturmuştur.³⁰⁴ Bu görüş neticesinde kökenleri IV. yüzyılın kilise usullerine dayanan³⁰⁵ Engizisyon bürosu zamanla, sapkınlığa karşı savaşta Kilisenin birincil kolu durumuna yükselmiştir.³⁰⁶ Kilisenin Ortaçağda elini güçlendirmesiyle de; Kilise ve devlet, sosyal düzeni sürdürmek için birleşmişlerdir. Bu nedenle ortaçağ süresince laik kesimle ve kiliseye ait olanı ayırmak sıklıkla zor olmuştur. Ortaçağ toplumunda kiliseye karşı isyan sosyal, politik, ekonomik ve dini yapıyı sorgulama şeklinde anlaşılmıştır.³⁰⁷

Papalık engizisyonu IX. Gregorius tarafından tam manası ile teşekkül ettirilmiştir.³⁰⁸ Kurum, başlangıçta yerel piskoposluk yetki ve sorumluluğu altında sorgulamayı yürütecek şekilde biçimlenmişti. Sorgulama sonucunda *kefaret ödemeye* yanaşmamakta ısrar eden sapkınlar ve tövbe edip yeniden günaha düşenler, cezalandırılmak için *sivil makamlara* teslim ediliyordu. Ancak Katolik Avrupa'nın bazı bölgelerinde sapkın inanç gruplarının varlığına ve faaliyetlerine ilişkin olarak kiliseye ulaşan bilgilerin artması üzerine mücadele yavaşlamaya başladı. Bunun nedenle gelişmeleri izlemek, gerektiğinde müdahale etmek, *haereticae* olarak nitelendirilen 'kâfir tarikatları'nın üyelerini yargılamak ve işbirlikçilerini ortaya çıkarmak için³⁰⁹ Papalık, sapkınlığın görüldüğü her yere *temsalciler* göndermeye karar verdi. IV. Lateran Konsilinde de, ülkelerini sapkınlardan temizlemekte imtina eden hükümdarların, tahtan indirilerek topraklarına *el konulacağı* yönündeki kararı benimseyince sivil iktidar da Papalık ile ortak hareket etmek durumunda kaldı. Sonunda IX. Gregorius, alınan kararların devamlılığı ve uygulamanın aksaklığa düşmemesi için Engizisyonu *Papalığa bağlı* olacak şekilde düzenledi.³¹⁰ IX. Gregorius, Engizisyon hukukuna ilişkin temel prensipleri de III. Lucius'un 1184 yılından sonra yayınladığı sapkınlara karşı bir bildiriye dayandırdı. Bildiride herhangi bir şekilde sapkınları koruyan veya yardımına koşan kişinin sapkınlar gibi aynı şekilde cezalandırılmasını içeren sert cümleler bulunmaktaydı.³¹¹ İlk zamanlarda, engizitörler azimli ve çalışkan bürokratlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sapkınlığı alt etme arzusu nedeni ile bazen aceleci davransalar da şüphelilere karşı

³⁰⁴ Age, s.146

³⁰⁵ Walton, age, s.391

³⁰⁶ Thomsett, age, s.10-11

³⁰⁷ Jones, *Inquisition*, s.5

³⁰⁸ Lambert, age, s.239

³⁰⁹ Akın, *Cadı Avı*, s.172

³¹⁰ Korkmaz, age, s.331-332

³¹¹ Jones, *Inquisition*, s.6

ciddi bir haksızlıkta bulunmuyorlardı.³¹² Ancak mücadele IX. Gregorius'un istediği hız ve seviyede değildi. Bundan dolayı 1231 yılında Regensburg'daki Dominiken manastırı başrahibine bir mektup gönderdi ve onu her nerede olursa sapkınlığı bulup yok etmesi için bir yargıç delegesi gibi atadı.³¹³ 1233 yılında faaliyete geçen başrahip Robert le Bougre, ilk etapta Fransa'da geniş kapsamlı bir sorguya girişti. Aynı yıl içerisinde de Languedoc'un dini liderleri tarafından atanan Dominiken rahipler sapkınları suçlama ve sorgulama yetkileri ile donatıldı. Bu durum yerel piskoposlukların, sapkınlığın olduğu yerlerde ikinci plana düşmesine neden oldu.³¹⁴ IX. Gregorius yaptığı bu manevra ile Papalık Engizisyonu ile Dilenci Tarikatların uzun evliliğini başlattı.³¹⁵ Buna ek olarak bu hamle sapkınlığa karşı mevcuttaki yasaların daha iyi bir şekilde uygulanmasının da önünü açtı. Atanan görevlilerin tek amacı sapkınlığı bastırmak olduğundan bu yöndeki beceri ve deneyimleri çok üst seviyede idi. Dominikenlerin sapkınlığa karşı kurulmuş bir tarikat olması, onların Fransiskanlara oranla bu görevlere daha fazla atanmasına neden oldu.³¹⁶

Her engizitörün tuttuğu kayıtlar, şüphelilerin ifadeleri de eklenerek sonraki engizitöre teslim ediliyor ya da ileride görülecek olan bir soruşturmanın dayanağı oluyordu. El yazmaları, isimler ve itirafları kolay elde edebilecek şekilde yeniden tasnif edildi. Zira kayıtların her an doğrulama ve mukayese edilecek şekilde düzenlenmesi, sorgulanan kişilerin kendilerine, yakınlarına hatta torunlarına karşı bir tehdit oluşturmaktaydı.³¹⁷ Etkisi ve faaliyetleri zamana ve bölgeye göre değişkenlik gösteren engizisyon kayıtları, engizitörler tarafından sürekli birbirine haber göndererek sanıklara sorulacak soruların canlı kalmasını sağladı.³¹⁸ Ancak bu canlılık, kişilerin inançlarında görülen farklılıkların göz ardı edilmesine neden oldu. Buna ek olarak el kitaplarının, sapkınlıkların değişimine yetişememesi tekdüze bir hale bürünmelerine sebep olmuştu.³¹⁹ XIII. yüzyıla doğru engizitörlere sorgulamada yardımcı rehber kitapların içeriği çeşitli büyü biçimlerini sıralayacak şekilde değişmeye başlamıştı³²⁰. İleriki yüzyıla doğru bu eser çeşidinde zirveye çıkan *Malleus Maleficarum*, özellikle cadı davalarında engizitörlerin danışacağı bir kitap

³¹² Lambert, age, s.241

³¹³ Madden, age, s.21-22

³¹⁴ Lambert, age, s.137

³¹⁵ Madden, age, s.21-22

³¹⁶ Lambert, age, s.137

³¹⁷ Age, s.137

³¹⁸ Russell, age, s.403

³¹⁹ Lambert, age, s.243

³²⁰ Kieckhefer, age, s.282

olacaktı.³²¹ Bu sorgu kitapları bir şüpheden başka bir şüphenin nasıl doğabileceği hakkında da malumat sunmaktaydı. Böylece engizitörün bir liste yapmaya başladığında, listeyi uzatma ve ne kadar çok suçtan şüpheleneceğini görmesi onun için doğal bir süreç olmaktaydı.³²²

Sürecin doğallaşmasının etkilerine örnek olarak; Aziz Bernard'ın heretikleri kurnazlık ve gizlilik konusunda uyarması ve onları zina ve sapıklıkla suçlaması;³²³ Schönau baş keşişi Eckbert'in, *Katharlar'a Karşı Vaazlar* ismiyle 13 ayrı vaaz yazması bu söylenebilir.³²⁴ Kıta Avrupası'na damgasını vuran Katharlar hakkında Katolik araştırmacıları fazla çalışan hayal güçlerinin ve dedikoduların ürünü olarak kurgusal şeytan ayinlerinin katılımcıları olduğu biçimindeki aşağılayıcı yargılara maruz bir söylev geliştirmişlerdi.³²⁵

Sapkınların tespiti ve onları yargılama tekniklerinin tam olarak gelişmediği XII. yüzyılda, Katolik Kilisesine karşı çıkma niyetinde olanların öldürüldüğü şüpheyeye yer bırakmayacak bir durumdur. Sapkın karşıtı eserlerdeki artış ve sapkının tamına dair yayınlanan papalık fermaları neticesinde bilgi eksiklikleri giderilen engizitörlerin uyguladığı zulüm³²⁶ işkence kullanımının Papa IV. Innocentius ile 1252 yılında izin verilmesi³²⁷ sonucunda daha teknik ve uluslararası bir özellik kazanmıştır.³²⁸ Her ne kadar 1252 yılındaki *Ad extirpanda* fermanı³²⁹ ile işkence resmi bir nitelik kazansa da şüphelilerden itiraf elde edebilmek amacıyla yapılan ilk kayıtlı işkence 1228 yılında Verona'daki bir laik mahkemede vuku bulmuştur.³³⁰ IV. Innocentius'un bahse konu fermanı ile birlikte sanığın suçlu bulunması veya suçunu kabul etmesi neticesinde verilecek ceza olarak; oruç tutma, suçun büyüklüğüne göre müebbet alması ve mal varlıklarına el konulup hapse atmanın önü açılmış oldu.³³¹ Buna ek olarak işkencede kullanılacak aletlerin dünyevi iktidar eliyle kullanılması amaçlanmışsa da fermanın dört yıl sonra IV. Alexander, engizitörlerin önündeki bu kısıtlamayı kaldırdı. Neticede kişi, işkence

³²¹ Age, s.291

³²² Age, s.282

³²³ Martin, *Katharlar*, s.49

³²⁴ Age, s.51

³²⁵ Age, s.52

³²⁶ Lambert, age, s.239

³²⁷ Jones, *Inquisition*, s.23

³²⁸ Lambert, age, s.239

³²⁹ Achterberg, age, s.89

³³⁰ L. Martin, age, s.59

³³¹ Korkmaz, age, s.333

ağırlığından dolayı kendi kendini suçlu çıkarabilecek bir duruma gelebiliyordu.³³² İşkencenin en hafif şekli zanlıya sadece işkence aletlerinin gösterilmesi anlamına gelen *territio*'dur.³³³ Bundan başka en popüler yöntemler ise kırbaçlama, yakma, işkence sehpası ve yanan kömür üstünde ayakları kızartmayı kapsardı.³³⁴ Özellikle yakma eylemi ortaçağ boyunca sapkınların karşılaştığı bir ceza yöntemi idi. Laik otorite tarafından Ortaçağda bilinen sapkınların ateşe atılması 1022 yılında Fransa Kralı Dindar Robert'in emri ile oldu. 1028 yılında Milan'da, 1114 yılında Soissons'da ve 1143 yılında Köln'de halkın galeyana gelmesi neticesinde sapkınlar kazığa bağlanarak yakıldı. Bundan dolayı Engizisyonun sapkınları yakması olağandışı görülmemiştir.³³⁵ Cadı davalarının ayırt edici ve şiddetli tekrarından başka bir şey olmayan işkence,³³⁶ XII. yüzyıl sonuna doğru cadıların da yakılarak cezalandırılması gerektiğine dair bir görüşe evrilmiştir. Bu görüşe neden olan en büyük etken *Canon Episcopi*'nin cadıların, suçlarını reddetmelerinden dolayı onların yakılmaları dışındaki idam şekillerini uygun bulmamasıdır.³³⁷ Cadı olduğu söylenen; fakat doğruluğu ispatlanmayan sanıklara uygulanan işkencelere 'cadılık deneyi' denilir. Cadılık deneylerine başvurulma nedeni hâkimlerin tanık veya delil edebilme amacı taşımalarıdır. Sanıklara karşı iddia edilen suçlamalar *tasarlanmış* suçlar olduğu için delil bulunması önemlidir. Bu delilleri elde etmenin en güvenilir yolunun sanıkların suçlarını itiraf etmesidir. Cadılık deneylerindeki işkencelere başvurulmasının asıl sebebi budur.³³⁸ Cadılık deneyinde sanığın şeytanla işbirliği yapıp yapmadığı öğrenilmeye çalışılır. İşbirliğine dair olan inancın temeli Aziz Augustinus'un cadıların zarar verebilmek ve büyü adına güç kazanabilmeleri için şeytanla anlaşığı görüşüne dayanır. Cadılar ve şeytan arasındaki işbirliğinde kötülüğün yayılmasında insanlar *aracılık* etmektedir.³³⁹

Şeytana ait bulguları saptamak için cadı olduğu düşünülen kişi çırlıçiplak soyulur; leke, ben ve siğil olup olmadığına bakılır, vücudunda şeytanla anlaşmasına dair kanıt aranır. Leke, ben veya siğil varsa şiş ve benzeri aletler oraya batırılarak

³³² Lambert, age, s.139

³³³ Gaskill, age, s.103

³³⁴ Jones, *Inquisition*, s.24

³³⁵ Age, s.6

³³⁶ Carlo Ginzburg, *Efsaneler, Amblemler, İzler, Morfoloji ve Tarih*, Çev. Mehmet Moralı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, Mayıs 2007, s.38

³³⁷ Gaskill, age, s.106

³³⁸ Akın, *Cadı Avı*, s.234

³³⁹ Age,s. 234-235

kan akıp akmadığına bakılır. ‘İğne deneyi’ denilen bu olayda eğer kan akmazsa kişinin cadı olduğu kanıtlanır.³⁴⁰

‘Cadı banyosu’ veya ‘soğuk su deneyi’nde çıplak bir şekilde el ve ayakları bağlı olarak bir yerden suya atılan sanık, suya batmaz ya da yüzerse cadı olduğu kanıtlanır ve idam edilir. Eğer suda batarsa boğulması için bırakılır. Çünkü öbür dünyaya *arınmış bir şekilde* ulaşacağına inanılır.³⁴¹ Bu deneyde su, vaftiz etme görevini üstlenir.³⁴²

Erken dönem cadı davalarında kanıt bulunabilmek adına ‘kızgın demir deneyi’ne başvurulmuştur. Ateşte ısıtılan demir çubuk sanığa tutması için verilir. Eğer sanığın ellerinde iz olmazsa veya yaraları hızla iyileşirse onu şeytanın koruduğuna karar verilir. Böylece şeytanla anlaştığı ispat edilir.

‘Ağlama deneyi’nde ise suçlu kişinin günahlarından dolayı ağlayacağı ama şeytanla anlaşma yapmış kişinin şeytanın engellemesi sebebi ile ağlayamayacağı göz önüne alınarak ağlamayan sanıklar aranır.³⁴³

Kurbanın cadı olup olmadığını araştıran deneylerden biri de ‘tartı deneyi’dir ki; sanık tartılmadan önce hâkim sanığın vücut ağırlığını tahmin eder ve not alır. Tartılan sanık tahminden ağır gelirse suçsuzluğu ispatlanır.³⁴⁴

Katilin bir büyücü olduğu varsayılan vakalarda ‘tabut deneyi’ne başvurulmuştur. Bu deneyde maktulün cesedi katil ile *yüzleştirilir*. Katil cesede dokunduğunda değişim meydana gelirse suç ispatlanır. Özellikle XII. yüzyılda sonuca kavuşamamış davalarda bu deneye başvurulmuştur.³⁴⁵ Sorgu ve itiraf amacıyla yapılan tüm bu deneyler sonucunda cadı olduğunu inkâr eden suçunu kabul etmiş sayılmaktaydı. Bu durumun temelinde ‘*Haeresis est maxima, opere maleficarum non credere*’; yani cadı olduğunu inkâr etmenin büyük bir kâfirlik belirtisi yatmaktadır. Sorgu sonunda cadıların varlığını kabul etmek, kişinin cadı olduğuna bir kanıt, inkâr etmek ise kişinin yalan söylediğini gösterirdi. Her şekilde cadılık ile suçlanan kişi suçlu bulunurdu.³⁴⁶

³⁴⁰ Age, s.235-236

³⁴¹ Age, s.236-237

³⁴² Age, s.237

³⁴³ Age, s.239

³⁴⁴ Age, s.239-240

³⁴⁵ Age, s.240-241

³⁴⁶ Aksan, agm, ,s.366

Engizitörlerin çoğunun dâhil olduğu Dominikenler, işkence ya da işkence tehdidini itiraf etme konusunda giderek daha fazla tercih etti. Baktıkları her yerde sapkın görmelerinden dolayı bunun bir zorunluluk olduğuna inanıyorlardı.³⁴⁷ Bu durum ilerleyen süreçte onların sapkın gruplar için, sadece suçluluk veya masumiyet konusunda değil; aynı zamanda suçlanan bir kişinin gerçekten inandığı şey üzerinde de nihai otorite olmasını sağladı.³⁴⁸ Neticede Engizisyon bir kasabaya veya köye geldiğinde yetkililerin ilk yaptığı şey din adamlarını prosedürleriyle ilgili bilgilendirmek olurdu. Ardından engizisyoncular kilisede 14 yaşından büyük erkeklerin ve 12 yaşından büyük kadınların inançlarını açıklamalarını istedikleri bir vaaz verirlerdi. Açıklamayanlar ya da açıklayamayanlar doğrudan şüpheli listesine girer ve öncelikle sorgulanırdı. Cemaat, heretikliğe karşı yemin etmeye zorlanır ve yılda üç kere günah çıkarmaları istenirdi. Engizitörler onlardan geçmişte yaptıklarını düşünmelerini ve bir sonraki haftaya tek tek günah çıkarmalarını ya da komşularını ihbar etmelerini isterdi. Gönüllü olarak günah çıkararak ve sapkınlıkla ilgili şüphelerin olduğu kişiler sapkınlığın olmadığı bölgelere yerleştirilir ve onların eski sapkınlar olduğunu belli edecek biçimde kıyafetlerine sarı haçlar takmaya zorlanırdı. Bu bir hafta içinde gönüllü olarak itirafta bulunmayan sapkınlıkla suçlanmış kişiler vakit geçirmeden engizisyonun önüne çıkarılırdı. Engizisyon'a göre bir Ermiş olmak, onları barındırmak, onlara 'bağlamak (*melioramentuma* katılarak)', 'heretikleşmeye katılmak (*consolamentum* ile)' ve başkalarını ihbar etmemek sapkınlık sayılıyordu. Birini suçlamak için Engizisyoncuların en az iki tanığa ihtiyacı vardı. Bu tanıkların isimleri heretikleri suçlamayı kolaylaştırdığı için daima kayıtlı tutulurdu. Engizisyoncular tüyler ürpertici ve kasten şoke edici bir taktikle sapkın araştırmasını yaşayanlarla sınırlı tutmuyordu. İnsanlar ölü akrabalarının adlarını sapkın olarak verdiklerinde bu kişiler mezarlarından çıkarılıp yakılıyordu. İhbar edilen ölünün yaşayan akrabaları varsa bunların evleri ve malları ellerinden alınıyor ve de akrabalarının sapkın olduklarını belirtmek için sarı haç takmaya zorlanıyorlardı.³⁴⁹ Engizisyon Mahkemelerinin toplum üzerinde kilisenin hâkimiyetini sağlayabilmeleri, Dominiken ve Fransiskan tarikatlarına bağlı yetki verilmiş üyeleri ve papanın gücünü barındırmalarından kaynaklanır.³⁵⁰

³⁴⁷ Thomsett, age, s.92

³⁴⁸ Age, s.95

³⁴⁹ Martin, *Katharlar*, s.98-99

³⁵⁰ Akın, *Cadı Avı*, s.173

XIII. yüzyıl başından beri yapılan takiplerden ulaşılan bilgi ve birikim sonucunda kâfilerin kiliseye karşı örgütlendiği ve Papalığın mücadelesiyle ortadan kaldırılamayacakları anlaşılmıştır. Bu nedenle de sapkın grupların olduğu bölgelerde yapılan takip ve yargılamalara Papalık değil de engizitörler bakmıştır. Sapkılara karşı ‘Kutsal Savaş’ başlatan Katolik Kilisesinin engizisyon süreci 5 önemli uygulamadan oluşur. 1- Davanın engizisyon tarafından açılması. 2- Herkesin yeminli ifade vererek, kâfir olduklarını bildikleri kişiler hakkında bilgi paylaşması. 3- Tanıkların gizli tutulması. 4- Kâfirin itirafı için işkenceye başvurulması. 5- Suçu ispatlanan kâfirin yakılması.³⁵¹

Sapkılara yapılan suçlamalar şeytanla işbirliği ve büyücülük gibi bireysel suçlamalardan tarikat oluşumlarına kadar genişlemiştir. Tarikatlara ilişkin ilk bulgulara Güney Fransa’da ve Kuzey İtalya’da rastlanmıştır, onlarla yapılan mücadele de karşılaşılan yeni demon mitleri ve büyüler geleneksel *magioloji*’nin sonu olmuştur. Daha sonraki süreçte engizisyonu kuran ve kurumsallaştıran kilise, toplumun uyumunu bozan gruplara karşı planlı askerî ve hukukî uygulamalar yapmıştır.³⁵²

Kilise tamamen kendi içindeki kişilerle heretiklere karşı mücadele etmemiştir. Özellikle Ortaçağda Kilise dışı, yani laik, kesimden destek almıştır. Ancak laik kesimle olan ilişkili dalgalanmalar arz etmekteydi. Bunun altında da özellikle laik iktidarın egemenliğini yitirme korkusu yatıyordu. Buna en iyi örnek; İmparator II. Frederick’in heretiklerin yok edilmesi için çok şey yapmaması, Papalığın ise Lombardy’nin önemli kentlerinde taraftar kazanmak için heretik sorununa eğilmemesi gösterilebilir. Bundan başka o zaman içinde birçok şehir de bağımsızlıklarını kazanmak için heretik karşıtı yasalardan uzak durdu. Bunun nedeni Katharlar gibi gruplara sempati duymaları değil heretikleri yok etmeye yönelik hareketlerin şehirlerin otonomisini kısıtlayarak Kilise’nin nüfuzunu artıracığı düşüncesiydi.³⁵³ İmparator II. Frederick’in ölümüyle Katharlar engizisyonun darbelerine açık hale geldi. Eski bir Kathar olan engizisyoncu Veronalı Peter’in Katharlar’ın tuttuğu katiller tarafından 1252 yılında öldürülmesinin ardından Papa IV. Innocentius bu olayı kilise’nin lehine kullanmakta gecikmedi. Peter, Şehit Aziz

³⁵¹ Age, s.174

³⁵² Age, s.84

³⁵³ Martin, *Katharlar*, s.124

Peter olarak kutsandı ve Innocentius engizisyonculara sorgulama sırasında işkence yapma izni verdi.³⁵⁴ Kaba kuvvet ve kitlesel kıyımlar İtalya'da heretizmin kan kaybetmesinin tek nedeni değildi. Malcolm Lambert'in de yazdığı gibi '*alternatif kurtuluş yolları açılmıştı*' ve insanlar Kilise ile ilgili hoşnutsuzluklarını ifade edebilmek için heretik olmak zorunda kalmıyorlardı. Kardeşlik grupları kadar Fransiskenlerin büyük başarısı da bu konuda önemli rol oynadı. Kilise destekli bir kıyım sayesinde yok olduğu Languedoc'un aksine İtalya Heretizmi yavaş yavaş yok oldu. Son aktif heretik piskoposu 1321 yılında tutuklandı ve bilinen son heretik 1342 yılında Floransa'da Engizisyon önüne çıkarıldı. Bu tarihten itibaren geriye kalanlar Alplerdeki gizli dağ topluluklarında birkaç on yıl boyunca Engizisyondan uzak durabildiler.³⁵⁵ Kilise balkanlardaki mücadelesinde her ne kadar o yöredeki kuvvetleri kullansa da bazen de bölgedeki mevcut kuvvet Kilise'nin heretiklere verdiği mücadelede ona engel olmuştur. Buna örnek olarak; IX. Gregorius Bosna'da askeri bir çözümün gerekli olduğunu düşündüğünden Macaristan Kralı'nı Bosnalı heretiklere karşı Haçlı ordusunu yönetmekle görevlendirdi. 1234-1236 yıllarında gerçekleştirilen seferlerde çok sayıda heretik yakıldı. Ninoslav Bey'in 1250 civarında ölmesinin ardından Bosna, Macar hâkimiyetine boyun eğmek zorunda kaldı. Bu olay Bosna'nın dini eğilimleri için önemli bir dönüm noktasıydı. Haçlı Seferleri heretikliğin kökünü kazımak amacıyla yapılmış olsa da Bosna Kilisesi Macar hâkimiyetinde olduğu için çabalar geri tepti. Bu süreçle ilgili kaynaklar oldukça az olduğu için olanlar konusunda tartışmalar hâlâ sürmektedir. Yapılanlarının çok azının heretikliğe yönelik olduğu biliniyor, zira bu süreçte Dominikanlar bölgeden sürüldü ve manastırlar yakıldı.³⁵⁶

Kimilerince heretik kimilerince reformist kabul gören bu hareketler Katolik Kilisesinin takibatı neticesinde amaçlarına ulaşamamıştır. Nitekim Kilise bu hareketlere karşı Avrupa içerisinde Haçlı Seferleri düzenleyerek onları katletmek suretiyle sindirmiştir. Gene de dağlık bölgelere kaçarak hayatta kalan heretiklerin bazıları XVI. yüzyılda Protestanlığın neşet etmesiyle beraber fikir benzerliklerinden dolayı Protestanların içerisine dâhil olmuştur.³⁵⁷

³⁵⁴ Age, s.126-127

³⁵⁵ Age, s.128

³⁵⁶ Age, s.132

³⁵⁷ Eroğlu, agm, s.320

SONUÇ

Hristiyanlığın yayıldığı süre içerisinde zamanla güçlenen Katolik görüş Ortaçağ'a gelindiğinde bu gücünün zirvesine ulaşmıştır. Bu çağda Katolik görüş, toplumun üzerinde etkili bir güç ve onun yönlendiricisi olmuştur.

Kendileri gibi düşünmeyen ya da kuralları dışında yaşayan grupları, 'Kilise dışında kurtuluş yoktur.' ideolojisinden hareketle 'öteki' olarak yaftalamıştır. Bu yaftalamada teolojiye ek olarak 'batıl' halk inanç ve efsaneleriyle grupların kendince pasif ama Kilise'ye göre protest tavrı etkili olmuştur. Kilise bu 'öteki' inanç gruplarını 'doğru yola' getirmek için konsiller ve hacı seferleri düzenlemiş, engizisyonun yıkıcı gücünü, laik iktidar üzerindeki dinî kudretini sonuna kadar kullanmıştır.

Kilise kaidelerine ters düşen 'heretik/sapkın' gruplar üzerinden Ortodoks-Heterodoks terimlerinin ayırımına bakılacak olursa; ayırım farklı dinî gelenekleri değil, belirli bir gelenek içinde farklılaşmayı ifade etmektedir. Öyle ki aynı gelenek içerisinde yer alan, ancak sosyal yapılanma, teolojik, tarihsel ve etnik arka plan açısından birbirinden farklılık gösteren anlayışlar, çoğunluk olup olmama ya da kendisini egemen güç odaklar ve siyasal anlayışlarla özdeşleştirip özdeşleştirmeme açısından farklı kategorilerde sınıflandırılıp isimlendirilmişlerdir. Bu sınıflamada istisnai durumlar olsa da ortodoksi, genelde egemen yaygın anlayış için kullanılmıştır. Bir başka deyişle, kendini çoğunluğun dinî inancı olarak ifade eden ve egemen siyasal güçle özdeşleştiren dinsel yorumdur. Bu tanım doğrultusunda merkezi din anlayışının dışında kalan görüşler heterodoksi olarak görülmüştür. Bu anlamda heterodoksi çoğunluğun ya da bazı durumlarda siyasal gücün doğru ve kabul edilebilir saydığı 'resmi' öğretinin dışında kalan her türlü akımı ifade etmektedir. Heterodoksi, içerisinde dine, dinsel inanç ve değerlere getirdikleri yorum ve bakış açısı ile yaygın din anlayışının temel değerlerinden sapma temayülü gösterdikleri düşünülen, sapkın inanç ve uygulamaları nedeniyle cezalandırılmayı hak ettiğine inanılan akımlar ise heretik ya da sapkın olarak isimlendirilmiştir.³⁵⁸ Egemen güç ve görüşün ortodoksi olarak meydana gelmesi ona; aynı coğrafyayı, aynı dili, aynı kültürü, aynı dini paylaşmasına rağmen kendisine oluşan 'muhalif' grupları otoritesini kaybettiği o bölgeden tasfiye etme yoluna kimi zaman ivedi kimi zaman

³⁵⁸ Şinasi Gündüz, "Başkaldırı Geleneği ve Heterodoksi", *Bilimname*, VI, 2004/3, s.75-76

ise uzun soluklu ve programlı bir şekilde girişimde bulunma hakkını kazandırmıştır. Bu hak özellikle sapkınlığın tanımlarındaki görece muğlaklık, engizisyonun kökünden çözmek amacı ile yaklaştığı sorunun halinde sınırsız bir acımasızlığı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle sadece ‘bilinçli’ sapkınlar değil, sınırları engizitörler tarafından çizilmiş çok geniş bir alan içinde kalan, herhangi bir biçimde heretizmle ‘ilişkilendirilen’ her kesimden insan bu acımasız takipten payına düşeni almıştır. Bu ilişkilendirilme sürecine sadece ‘Kutsal Mahkeme’ üyelerinin sınır tanımayan fanatizmi değil, kurbanların mal varlıklarını kilisenin zenginliklerine katma arzusu da hâkimdir.³⁵⁹ Bu maddî kazanç isteğinin yanında Katolik Kilisesi’nin heretiklere karşı yürüttüğü mücadele de kilisenin önemli bir çelişkisi mevcuttur. Kilise, her ne kadar Tanrı inancını insanların özgür iradeleriyle yaptıkları bir seçim olarak görse de, heretikleri belirli bir inanca (Hristiyanlığa) zorluyor, diğer yandan, Aziz Augustinus’un öğretisi doğrultusunda Tanrı yolundan ayrılanları güç kullanarak yola getirmekten de geri durmuyordu. Temel amaç kâfirleri Hristiyanlığa geri döndürmekti. Katolik kilisesinin ilahiyatçıları, nedamet getirmeyen ve işlediği suçun kefareti ödemeye yanaşmayan kâfirleri zor kullanarak dine döndürmenin kâfirler açısından yararlı olduğu, sonuçta uygulanan bu yöntemin günahkâr için bir *yeniden doğuş* anlamına geleceği görüşündeydi.³⁶⁰ Bu zor kullanma ve farklılıklara karşı uygulanan dışlamacı politika heterodoksal akımlar üzerinde birçok etkiye yol açmıştır. Bunları içe kapanma, ezoterikleşme, çoğunluğu oluşturan toplumsal yapıya karşı bir tutum, anlayış geliştirme ve maddi evrene karşı olma tavrı olarak sınırlamak mümkündür. Mevzu bahis olan özellikler tamamen egemen güçle yaşanan problemler neticesinde oluşmamıştır. Bu durumun oluşmasında Gnostik geleneğin teolojik görüşü de etkilidir.³⁶¹

Tüm tanımların doğrultusunda Katolik Kilise’sinin tutumu ve eylemleri Hristiyanlığın olgularının tek savunucusu olarak kendini gördüğünü göstermektedir. En nihayetinde dinî olguların farklı bir şekilde yorumlanmasının Kilise tarafından, yorumlayanları ‘heretik’ olarak damgalayıp topluma da bu şekilde deklare edildiği anlaşılmaktadır.

³⁵⁹ Akın, *Cadı Avı*, s.169

³⁶⁰ Age, s.169-170

³⁶¹ Gündüz, "Heterodoksi", s.78-79

KAYNAKÇA

Achterberg, Jeanne, *Kadın Şifacılar*, Çev. Bilgi Altınok, Everest Yayınları, Ağustos 2009

Adam, Baki, "Hristiyanlık ve Diğer Dinler", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt:17, 1998, s.358-364

Akın, Haydar, *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar Ve Cadı Avı*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Ekim 2001

Akın, Haydar, *Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı*, Phoenix Yayınevi, Ankara, Mayıs 2010

Aksan, Yücel, "1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık", *Tarih İncelemesi Dergisi*, XXVIII/2, 2013, s.355-368

Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Ortaçağ Avrupası, İletişim Yayınları, İstanbul

Aydın, Mehmet, "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Genel Bir Bakış", *AÜİF Dergisi*, Cilt: 27, 1986, s.123-148

Başoğlu, Tuncay, "Hristiyan Hukuku", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı:9, 2007, s.25-66

Batuk, Cengiz, *Assisili Francis ve Hristiyan Mistisizmi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012

Borgeaud, Philippe, *Dinler Tarihinde Başlangıçlar*, çev. Adnan Kâhiloğulları, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Mayıs 2008

Crow, William Bernard, *Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi*, Çev. Fulya Yavuz, Dharma Yayıncılık

Çalık, Etem, "Hristiyan Medeniyetinin Dinî Kaynakları", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Şubat 2010, s.57-92

Driftmeyer, Marc J., *The Malleus Maleficarum of Heinrich Kramer and James Sprenger*, The Reverend Montague Summer, July, 2005

Dvornik, Francis, *Konsiller Tarihi İznik'ten Vatikan'a*, Çev. Mehmet Aydın, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990

Ehrenreich, Barbara & English, Deidre, *Witches, Midwives and Nurses A History of Woman Healers*, The Feminist Press., New York, 1973

Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Muhammed'den Reform Çağına*, çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, Kasım 2003

Eroğlu, Ahmet Hikmet, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *AÜİF Dergisi*, Sayı: XLI, s.309-325

Gaskill, Malcolm, *Cadılık*, Çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Mart 2016

Ginzburg, Carlo, *Efsaneler, Amblemler, İzler, Morfoloji ve Tarih*, çev. Mehmet Morali, Kırmızı Yayınları, İstanbul, Mayıs 2007

Gündüz, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Şubat 2007

Gündüz, Şinasi, "Gnostik Antropoloji", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:7, Sayı:14, s.1-13

Gündüz, Şinasi, *Hıristiyanlık*, İSAM Yayınları, İstanbul, Mart 2008

Gündüz, Şinasi, "Başkaldırı Geleneği ve Heterodoksi", *Bilimname*, VI, 2004/3, s.75-85

Güngör, Harun, "Maniheizm", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:5, Kayseri 1988, s.145-166

Hançerlioğlu, Orhan, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, Eylül 1995

Herzig, Tamar, *Witches, Saints and Heretics, Heinrich Kramer's Ties with Italian Woman Mystic*, University of Pennsylvania Press., 2006

Hodziç, İsmajil, **Bogomilizm ve Bosna-Hersek Bogomilleri**, Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Samsun 2007

Houtin, Albert, 'Hristiyanlığın Kısa Tarihi', çev. Dr. Abdurrahman Küçük, **AÜİF Dergisi**, Cilt: XXV, s.437-455

İncil, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, Şubat 2003

Jones, Robert, **Heresies & Schisms in The Early Church**, Acworth, Georgia, 2001

Jones, Robert, **A Brief History of Inquisition**, Acworth, Georgia 1998

Kaplan, Melike, "Geleneksel Tedavi Pratikleri ve Uygulayıcıları: 'Kadın Şifacılar'", Millî Folklor Dergisi, Cilt 27, Sayı 108, 2015, s.189-196

Kieckhefer, Richard, **Ortaçağda Büyü**, çev. Zarife Biliz, Alfa İnceleme, Şubat 2017

Korkmaz, Esat, **Hristiyanlığın Lanetlileri ya da Günah Yaşamın Günahkârları Katharlar**, Demos Yayınları, İstanbul 2013

Lambert, Malcolm, **Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar**, çev. Erdem Gökyaran, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, Mart 2015

Madden, Thomas F., **Heaven or Heresy: A History of Inquisition**, Recorded Books, 2007

Martin, Lois, **Cadılığın Tarihi Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli**, çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayıncılık, 2009

Martin, Sean, **Gnostikler: İlk Hristiyan Sapkınlıklar**, çev. Eylem Çağdaş, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2010

Martin, Sean, **Ortaçağ'da Avrupa'da Alevî Hareketi Katharlar**, çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, Ağustos 2009

Martin, Sean, **Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri**, çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayıncılık, Temmuz 2009

Okiç, Tayyip, "Balkanlarda Bogomilizm Hareketi ve Bunun Bir Araştırmacısı: Aleksandar Vasiljevic-Solovjev", *İslam Tetkik Enstitüsü Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, Cilt V-Cüz 1_4, İstanbul 1973, s.205-222

Oldenburg, Zoé, *Massacre At Montségur A History of Albigensian Crusade*, Pantheon Books, New York 1961

Özişik, Sakin, *Ortaçağ Hristiyan Heresi Gruplarında Pavlikanlar*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, Ocak/2007

Pernoud, Régine, *Tapınak Şövalyeleri*, çev. Deniz Yüce Sylvestre, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Eylül 2005

Rudolph, Kurt, "Maniheizm", çev. Mustafa Bıyık, *Gazi Üniversitesi Çorum Fakültesi Dergisi*, 2002/I, s.378-393

Russell, Jeffrey Burton, *Lucifer Ortaçağda Şeytan*, çev. Ahmet Fethi, Kabalcı Yayınevi, Haziran 2001

Stardust, Lady, *Burning Women*, Past Tense Published, London, 2010

Steffens, Scott Raymond, *The Roman Catholic Church's Response to Barbarians, Heresy and Warfare in Late Antiquity*, Sonoma State University, May 2011

Temiz, Bilal, *Hristiyanlıkta Heretik Bir Grup Olarak Dokerizm ve İsa Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2010

Tocco, Paolo Francesco, *Ortaçağ, Katedraller, Şövalyeler, Şehirler*, ed. Eco, Umberto, çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yayın, Eylül 2014

Théma Larousse/Tematik Ansiklopedi, Cilt 1, Milliyet Yayınları, t.y. , s.383

Thomasset, Claude, *Kadınların Tarihi Ortaçağ'ın Sessizliği*, ed. Duby, Georges, Perrot, Michelle, çev. Ahmet Fethi, Cilt:2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Mart 2005

Thomsett, Michael C., *Heresy in The Roman Catholic Church A History*, McFarland & Company Inc., North Carolina, 2011

Vafi, Abdülvahid, "Hristiyan İncanın Teslise Dönüşmesi ve Teslisin İlk Kaynakları", çev. Hidayet Işık, *Selçuk Üniversitesi Dergisi*, Sayı:6, s.383-393

Von Aster, Ernst, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, İm Yayınevi, Şubat 2005

Yalduz, Alparslan, "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt:12, Sayı:2, 2003, s.257-296

Walton, Douglas, *The Witch Hunt as a Structure of Argumentation*, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 1996

Woodhead, Linda, *Hristiyanlık*, çev. Sevda Çalışkan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Aralık 2006

